

School of Business
Economics and Law
GÖTEBORG UNIVERSITY

Mänskliga rättigheter – från kollektivism mot individualism under påverkan av den humanitära rätten.

Författare:
Charlotta Ståhlberg
Handledare:
Per Cramér

FÖRORD

Jag tycker att det varit mycket intressant, lärorikt och personligt utvecklande att författa denna uppsats. Några som starkt bidragit till utformningen och genomförandet av studien är de personer som väglett mig. Till dessa önskar jag nu rikta ett speciellt tack.

Jag vill i första hand tacka min handledare, Per Cramér, som genom att ge mig möjligheten att arbeta med uppsatsen på distans och tålmodig väntan har gjort genomförandet av uppsatsen möjligt.

Mina tankar går också till människor i min nära omgivning, Christina Ståhlberg, Anna-Lisa Ståhlberg, Göran Ståhlberg och Heiko Albiez, som har hjälpt mig med åsikter, idéer, korrekturläsande och stöd när jag själv har förlorat riktningen och motivationen ur sikte.

Göteborg, mars, 2005

Charlotta
Ståhlberg

SAMMANFATTNING

Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Juridiska institutionen

Titel:

Författare: Charlotta Ståhlberg

Handledare: Per Cramér

Bakgrund: Utvecklingen inom rättsområdet för de mänskliga rättigheterna har sagts visa en tendens mot allt starkare individualisering. Tanken bakom uppsatsen var att undersöka och kartlägga denna utveckling, ge en förklaring till utvecklingens orsaker samt att göra ett försök till att se dess möjliga effekter.

Problem: I uppsatsen görs en färd genom rättsområdets utveckling där hänsyn tas till två rättsområden, människorätten och den humanitära rätten, och samspelet dem emellan. Frågor som ställs är om en individualisering av rättsområdet kan fastställas, i så fall varför detta har skett samt om och hur den ovan nämnda samverkan har bidragit till denna utveckling. En kort utblick i framtiden görs också.

Syfte: Uppsatsen syftar till att ge läsaren förståelse för rättsområdet och dess utveckling samt att beskriva orsakerna till denna utveckling.

Avgränsningar: Uppsatsen är inriktad på internationell rätt giltig för alla människor. Den tar alltså inte upp regionala bestämmelser eller bestämmelser för vissa grupper av människor.

Metod: Uppsatsen har ett explorativt och deskriptivt vetenskapligt synsätt och tillämpar detta genom en traditionell juridisk metod.

Slutsats: Uppsatsens slutsats är att rättsområdet för skydd av de mänskliga rättigheterna har utvecklats till att bli allt mer individualiserat, både vad gäller ett individuellt straffansvar och individens förmåga att kunna utkräva sina rättigheter. Det konstateras också att denna utveckling kan ses som en del i den alltmer individualiserade samhällsutveckling i övrigt som pågår. Uppsatsen gör också klart att den humanitära rätten, p.g.a. sin effektivare utformning för arbetet med mänskliga rättigheter, har haft en stor inverkan på denna utveckling.

Förslag till fortsatt forskning: Ett förslag är att fortsätta undersökningen på området då praxis från ICC, den internationella brottmålsdomstolen, finns att tillgå. Detta för att kunna fastställa om utvecklingen fortsatt i samma riktning, och i så fall hur, efter det att dess arbete verkligen tagit fart.

Sökord: Bl.a. människorätt, mänskliga rättigheter, humanitär rätt, individualisering, FN, ICRC, internationell jurisdiktion.

1	INLEDNING.....	1
1.1	BAKGRUND	1
1.2	PROBLEMDISKUSSION.	1
1.3	RÄTTSOMRÅDEN SOM KOMMER ATT BEHANDLAS.	1
1.4	AVGRÄNSNINGAR.	2
1.5	UPPSATSENS FORTSATTA DISPOSITION.	2
2	METOD, DATAINSAMLING OCH KÄLLKRITIK.....	3
2.1	METOD.....	3
2.1.1	<i>Inriktning på uppsatsen.....</i>	3
2.2	DATAINSAMLING	3
2.2.1	<i>Primärdata – sekundärdata.....</i>	4
2.3	KÄLLKRITIK, STUDIENS TROVÄRDIGHET	4
2.3.1	<i>Validitet.....</i>	4
2.3.2	<i>Reliabilitet.....</i>	5
2.3.3	<i>Objektivitet.....</i>	5
3	DEN INTERNATIONELLA RÄTTENS FRAMVÄXT OCH UTVECKLING VAD GÄLLER MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER.....	5
3.1	PERIODEN FRAM TILL ANDRA VÄRLDSKRIGET	7
3.1.1	<i>Gustav II Adolfs krigsartiklar.....</i>	7
3.1.2	<i>Den första krigsbrottsrättegången – Peter von Hagenbach.....</i>	8
3.1.3	<i>The Lieber Code 1863.....</i>	8
3.1.4	<i>Versaillesfördraget 1919.....</i>	9
3.1.5	<i>Haagkonventionerna 1899 och 1907 samt Genèvekonventionen 1929.....</i>	9
3.1.6	<i>Andra försök till lagstiftning.....</i>	10
3.2	PERIODEN FRÅN ANDRA VÄRLDSKRIGET OCH FRAMÅT.....	10
3.2.1	<i>Nürnberg och Tokyo tribunalerna.....</i>	11
3.2.2	<i>FN:s stadga 1945.....</i>	13
3.2.3	<i>Deklarationen för mänskliga fri- och rättigheter 1948.....</i>	14
3.2.4	<i>Genèvekonventionerna 1949.....</i>	17
3.2.5	<i>Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord 1951. 19</i>	
3.2.6	<i>Fördraget för civila och politiska rättigheter samt fördraget för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, 1966.....</i>	20
3.2.7	<i>Konventionen mot tortyr 1984.....</i>	22
3.2.8	<i>Turkudeklarationen om minimala humanitära standards1990.....</i>	23
3.2.9	<i>Ad hoc tribunalerna för det forna Jugoslavien och för Rwanda.....</i>	24
3.2.10	<i>Den internationella brottmålsdomstolen (ICC).....</i>	27
3.3	SAMMANFATTNING.....	29
4	HUVUDDRAG I OVAN NÄMNDA LAGTEXTER.....	30
4.1	HUMANITÄR RÄTT.....	31
4.1.1	<i>”Militär nödvändighet”.....</i>	31
4.2	MÄNNISKORÄTT.....	32
4.2.1	<i>Legal skillnader mellan olika mänskliga rättigheter.....</i>	33

4.2.2	<i>Inskränkningar i de mänskliga rättigheterna.</i>	34
4.3	ANLEDNINGAR TILL AVSTÅNDET MELLAN DE BÅDA RÄTTSOMRÅDENA.	35
4.4	SAMMANFATTNING	37
5	RELATIONEN MELLAN HUMANITÄR RÄTT OCH LAGARNA FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER.	37
5.1	MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER SOM KAN SKYDDAS MED HJÄLP AV DEN HUMANITÄRA RÄTTEN.	38
5.1.1	<i>Diskriminering.</i>	38
5.1.2	<i>Liv.</i>	39
5.1.3	<i>Tortyr och slaveri.</i>	39
5.1.4	<i>Barn och familj.</i>	40
5.1.5	<i>Religion.</i>	40
5.1.6	<i>Varken slags mänskliga rättigheter skyddas genom den humanitära rätten?</i>	40
5.2	VARFÖR FUNGERAR INTE SKYDDET FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA ENLIGT LAGARNA FÖR DEM I PRAKTIKEN?	41
5.3	SAMSPEL MELLAN HUMANITÄR RÄTT OCH LAGAR FÖR MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER.	44
5.3.1	<i>Kodifiering som för rättsområdena närmare varandra.</i>	45
5.3.2	<i>Försäkrande av åtal och straffutmätning.</i>	46
5.3.3	<i>Ökad respekt för skyldigheter enligt humanitär rätt.</i>	46
5.4	PROBLEM MED FN:S TILLÄMPNING AV HUMANITÄR RÄTT.	47
5.4.1	<i>FN:s behörighet som tillämpare av humanitär rätt.</i>	47
5.4.2	<i>Kritik av FN:s tillämpning av humanitär rätt från ICRC.</i>	48
5.5	NGO:S OCH INTERNATIONELL HUMANITÄR RÄTT.	50
5.5.1	<i>Situationer då NGO:s ser en fördel i att använda sig av humanitär rätt i sitt arbete.</i>	51
5.6	DEN INTERNATIONELLA HUMANITÄRA RÄTTENS ROLL EFTER VÄPNADE KONFLIKTERS UPPHÖRANDE.	52
5.6.1	<i>Samordningen mellan humanitär rätt och människorätt.</i>	53
5.6.2	<i>Det ökande användandet av internationella tribunaler.</i>	53
5.6.3	<i>Staters övergång från militärt till civilt styre samt medlingsprocesser med hänsynstagande till tidigare förbrytelser mot humanitär rätt och människorätt.</i>	53
5.7	DEN HUMANITÄRA RÄTTENS ROLL SOM STABILISATOR I EFTERKRIGSSITUATIONER GENOM ATT BIDRA TILL FÖRSÖNINGSPROCESSEN.	54
5.7.1	<i>Fred vis à vis dömande till ansvar.</i>	54
5.7.2	<i>Nyttan med rättegångar över begångna krigsförbrytelser.</i>	55
5.7.3	<i>Den humanitära rätten som ett verktyg för sanningskommissioner.</i>	57
5.8	SAMMANFATTNING	58
6	ICC, DEN INTERNATIONELLA BROTTSMÅLSDOMSTOLEN	59
6.1	BAKGRUND.	60
6.2	JURISDIKTION, ANMÄLAN AV BROTT OCH STRAFFSATSER.	60
6.2.1	<i>ICC:s förhållande till de nationella domstolarna.</i>	62
6.3	HOT MOT ICC:S EFFEKTIVITET.	62

6.3.1	<i>USA:s negativa inställning till ICC.</i>	62
6.3.2	<i>ICC:s jurisdiktion.</i>	66
6.3.3	<i>FN:s säkerhetsråds inflytande på ICC.</i>	67
6.3.4	<i>Immunitet och privilegier för ICC:s anställda.</i>	67
6.4	VAD ICC KAN TILLFÖRA KAMPEN FÖR DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA.	68
6.4.1	<i>Punkter tidigare system har fallerat på.</i>	68
6.4.2	<i>Vad ICC kan komma att förbättra.</i>	69
6.5	SAMMANFATTNING	71
7	MÄNNISKORÄTTSBROTTSLINGAR OCH HUR FALLENHETEN FÖR DESSA BROTT KAN FÖRMINSKAS.	72
7.1	ANLEDNINGAR TILL BROTT MOT DEN HUMANITÄRA RÄTTEN AV ENSKILDA INDIVIDER.	72
7.2	HUR PÅVERKAN BÖR UTFORMAS FÖR ATT VARA EFFEKTIV.	73
7.2.1	<i>Forskning inom andra områden om förändring av människors beteenden</i>	73
7.2.2	<i>Forskning inom andra områden applicerad på den internationella humanitära rättens</i>	74
7.3	SAMMANFATTNING	75
8	SAMMANFATTNING, RESULTAT OCH SLUTSATS	76
8.1	SAMMANFATTNING	76
8.2	SLUTSATS	78
8.2.1	<i>Kan en individualisering inom området för mänskliga rättigheters utveckling fastställas?</i>	79
8.2.2	<i>Vad har påverkat utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna att gå i riktning mot individualisering?</i>	81
8.2.3	<i>Har påverkan mellan den humanitära rätten och människorätten bidragit till individualiseringen av reglerna om skydd för de mänskliga rättigheterna?</i>	82
8.2.4	<i>Vad är innebörden av en eventuell individualisering av områdets regelverk, vilka för- och nackdelar kan finnas?</i>	82
8.2.5	<i>Vad kan och bör utvecklingen av regleringen för skyddet av de mänskliga rättigheterna i framtiden leda till?</i>	84
9	KÄLLFÖRTECKNING	85

1 Inledning

1.1 Bakgrund

För ett par år sedan läste jag en artikel som handlade om vad som kallades humaniseringen av internationell rätt. Upphovsmannen till uttrycket var en domare, Cancado Trindade, som arbetade i the Interamerican Court of Justice på Costa Rica. Vad det hela handlade om var att han såg en utveckling inom den internationella rätten från att enbart stater innehar rättigheter gentemot varandra mot att även den enskilde individen ges rättigheter som denne kan utkräva från både sin egen stat och andra stater. Artikeln intresserade mig och jag började fundera kring ämnet i ljuset av mänskliga rättigheter. Utvecklingen föreföll mig logisk eftersom vår samhällsutveckling i stort också har visat upp en allt större individinriktning och jag funderade vidare i banor som vad det innebär att människorätten blir individualiserad, hur utvecklingen mot denna individualisering har sett ut över tiden och om individualiseringen kan leda till en effektivare människorätt.

Jag finner frågeställningarna intressanta eftersom de rör själva grundvalen till vår förmåga att existera i samförstånd med varandra och i värdighet för oss själva men också för varandra. Tillförsäkrandet av och respekten för de grundläggande mänskliga rättigheterna för var och en av oss är den största byggstenen till att lägga grunden för en fredlig samexistens där vi inte längre tänker på varandra som olika i etnicitet, kön, trosuppfattning, gammal eller ung utan enbart som människor, vilket i min mening är den enkla sanning, vilken varje människa behöver kunskap om för att kunna fungera som en social varelse, men som vi fortfarande inte har lyckats sprida ibland oss mer än som vackra ord utan egentlig mening.

1.2 Problemdiskussion.

Ovan nämnda tänkbara tendens till individualisering av de mänskliga rättigheterna är vad uppsatsen kommer att byggas kring. Jag kommer att försöka fastställa att tendensen finns genom att titta på utvecklingen av de mänskliga rättigheterna över tiden och då också titta på vilka händelser i samhället som påverkat utvecklingen. I detta arbete kommer jag att komma in på två olika rättsområden; människorätt och humanitär rätt, och då också göra en jämförelse mellan de två olika rättsområdena och hur de påverkat och påverkar varandra samt hur denna påverkan eventuellt har influerat utvecklingen att gå mot en individualisering av skyddet för de mänskliga rättigheterna. Jag kommer, om jag kan, fastställa en individualisering av de mänskliga rättigheterna, att fundera över innebörden av den och vilka fördelar och nackdelar som är förknippade därmed. Därefter kommer jag, om möjligt, att göra en möjlig utblick i framtiden vad gäller skyddet för de mänskliga rättigheterna.

1.3 Rättsområden som kommer att behandlas.

Som ovan sagts kommer jag i uppsatsen att behandla två rättsområden, den humanitära rätten och människorätten.

Den humanitära rätten är ett av de äldsta rättsområdena inom internationell offentlig rätt. Rättsområdet dök upp under antiken, främst genom de krig som fördes mellan de

europiska staterna, och fastlades under medeltiden. Från början och även från gång till gång under nutiden benämndes den humanitära rätten krigslagar. Den övervägande regleringen inom rättsområdet handlar om hur de stridande parterna skall bete sig dels gentemot varandra dels gentemot de som inte deltar i stridigheterna, de civila.

Människorätten stammar från upplysningstidens teorier men blev först efter det andra världskriget del av den internationella rätten. Detta rättsområde reglerar förhållandet mellan individer och statsmakterna och bygger på tanken att enbart egenskapen att vara en mänsklig individ ger upphov till vissa rättigheter och friheter gentemot statsmakterna.

De flesta fördrag över mänskliga rättigheter tillåter medlemsstaterna att göra inskränkningar i sina skyldigheter enligt människorätten under krigssituationer. Detta är inom den humanitära rätten inte möjligt eftersom den är tänkt att i sin helhet gälla i krigssituationer. Ytterligare skillnader och också anledningar till skillnader men också likheter mellan de båda rättsområdena kommer jag att återkomma till senare i uppsatsen. Detta för att se hur de relaterar till varandra i området för skyddet av de mänskliga rättigheterna.

1.4 Avgränsningar.

Uppsatsen kommer att inriktas på den första generationens rättigheter. Detta eftersom de är de rättigheter som långt tillbaka i tiden har funnits i vårt medvetande och därför också i lagstiftningen och också eftersom det finns möjligheter att utkräva dessa rättigheter, någon har också motsvarande skyldigheter i motsats till den andra och tredje generationens rättigheter. Den första generationens rättigheter lämpar sig alltså bättre som undersökningsunderlag för uppsatsens frågeställningar.

Jag kommer också att inrikta uppsatsen på bestämmelser som gäller hela mänskligheten, vilket innebär att lokal lagstiftning, som t.ex. europeiska fördrag, samt lagstiftning med särskilda skyddsgrupper, som t.ex. barn eller kvinnor, kommer att utelämnas.

Jag har också valt att inte gå alltför långt tillbaka i tiden för människorättens utveckling, utan låter uppsatsen snudda vid 1300- och 1400-talet för att därefter ta sitt avstamp i 1600-talet eftersom jag inte anser att den tidigare historien är relevant för uppsatsens mål.

1.5 Uppsatsens fortsatta disposition.

Uppsatsen kommer att fortsätta med ett kort kapitel om val av metod för uppsatsen och kritik av de källor jag har använt.

Därefter kommer ett kapitel som kartlägger den internationella människorättens framväxt och utveckling över tiden med början tagen på 1300-talet. Under denna kartläggning kommer jag in på regler som kommer från två olika rättsområden men som båda skyddar mänskliga rättigheter.

Därför kommer jag i nästa kapitel att gå närmare in på dessa två rättsområden, människorätt och humanitär rätt, och göra en jämförelse mellan dem och också undersöka hur de har påverkat varandra.

I det nästföljande kapitlet kommer jag att undersöka nutidens samspel, mer i praktiken såsom hur rättsregler utformas och av vilka och hur rättsområdena används, mellan människorätten och den humanitära rätten.

Kapitlet därefter tillägnas ICC, den internationella brottmålsdomstolen och hur tillkomsten av den har inverkat på individualiseringen av människorätten.

Detta kapitel följs av ett kapitel som kort behandlar frågorna varför människor bryter mot de regler som finns till skydd för de mänskliga rättigheterna och möjligheter att ändra detta beteende.

Det avslutande kapitlet, slutligen kommer att innehålla sammanfattning, slutsats samt ett försök till en utblick för framtiden av det föregående.

2 Metod, datainsamling och källkritik

2.1 Metod

För att en undersökning skall kunna genomföras krävs att forskaren väljer en metod för hur informationen skall tas fram och sammanställas. Detta för att möjligheten att finna ett underlag för undersökningen som ger ett så korrekt resultat som möjligt skall finnas. Valet av metod beror dels på studiens inriktning dels på vilket underlag för datainsamling som är tillgängligt. Vilket val som träffas är avgörande för vilka resultat som kommer att bli möjliga för undersökningen.

2.1.1 Inriktning på uppsatsen

Undersökningar kan kategoriseras efter vilken inriktning de har. De kan vara utforskande, beskrivande eller förklarande till sin karaktär och naturligtvis kan en uppsats ha drag från alla inriktningarna.¹

Min uppsats är beskrivande och till viss del förklarande. Den är beskrivande i det att jag beskriver utvecklingen över tid på området och förklarande i det att jag i uppsatsen gör en ansats till att redogöra varför utvecklingen har sett ut som den gjort och också ett försök till att beskriva hur det i framtiden troligen kommer att se ut.

2.2 Datainsamling

Stor betydelse för hur en uppsats kommer att gestalta sig och hur resultatet kommer att bli har valet av data och hur insamlingen av denna skall ske. Valet för vilken metod för datainsamling som skall användas beror mycket på vilken typ av undersökning som skall göras och vilka krav den ställer på de data som insamlas.

---

¹ Lekvall och Wahlbin, Information för marknadsföringsbeslut, s.128ff.

2.2.1 Primärdata – sekundärdata

Den information en forskare själv tar fram benämns primärdata eftersom informationen tas fram för ett bestämt ändamål och för första gången. De vanligaste sätten att samla in primärdata är genom enkäter, intervjuer eller observationer.² Information som någon annan redan har tagit fram i ett annat syfte kallas sekundärdata. Ett problem som kan föreligga då forskaren i sitt arbete använder sekundärdata är att informationen inte är speciellt anpassad till den situation som skall undersökas. Detta ställer krav på att forskaren väljer bland denna typ av information med stor omsorg för att få ett rättvisande resultat.³

För min uppsats har jag valt att till största delen använda mig av information från de organisationer som verkar inom det område uppsatsen har som fokus. Då jag i mitt arbete har velat ge mig själv möjlighet att undersöka information som inte direkt faller under uppsatsens problemformulering för att eventuellt kunna väva in relevant fakta därifrån samt att tillgången på sekundärdata var mer än tillräcklig för uppsatsens syften har jag byggt mitt arbete på insamling och analys av sekundärdata. Insamlingen av information har till största delen gjorts över Internet med Google och Alta Vista som sökmotorer. Detta eftersom jag har velat få fram så aktuell information som möjligt.

2.3 Källkritik, studiens trovärdighet

När en uppsats genomförs skall studien leda till en ny eller förstärkt kunskap där forskaren kan argumentera för varför ett utfall är troligare än ett annat. De uppgifter som tas fram skall värderas efter validitet, reliabilitet och objektivitet.⁴

2.3.1 Validitet

Validitet kan delas upp i inre och yttre validitet. Den inre validiteten beskriver om forskaren mäter det han/hon avser att mäta, alltså om uppsatsen beskriver det den är tänkt att beskriva. Den yttre validiteten visar i vilken utsträckning uppsatsen är generaliserbar till att gälla även andra sammanhang, t.ex. i statistiska undersökningar där man utifrån stickprov gör antaganden för en hel eller större grupp.⁵

Jag anser att min uppsats har en hög inre validitet. Den främsta anledningen till det är att den bygger på den teori som redan finns på området samt att den beskriver och ger en förståelse för det uppsatta problemområdet. Den yttre validiteten anser jag också vara hög eftersom det enligt min mening skulle vara möjligt att generalisera de resultat jag kommit fram till, som t.ex. orsakerna till områdets utveckling, till även andra rättsområden.

---

² Holme och Solvang, Forskningsmetodik om kvalitativa och kvantitativa metoder, s.99f.

³ Lekvall och Wahlbin, Information för marknadsföringsbeslut, s. 141, 181f.

⁴ Eriksson och Wiedersheim-Paul, Att utreda, forska och rapportera, s. 150.

⁵ Ibid, s. 39f.

2.3.2 Reliabilitet

En uppsats reliabilitet beskriver hur väl olika slumpfaktorer har uteslutits från dess resultat. En hög reliabilitet innebär att samma resultat skulle uppnås av andra forskare som använde samma angreppssätt.⁶

Jag anser att även reliabiliteten för min uppsats är god eftersom jag är övertygad om att andra personer som använder samma angreppssätt som jag kommer att komma fram till i stort sett samma resultat som jag.

2.3.3 Objektivitet

Att en uppsats har hög objektivitet kan också beskrivas som att den är fri från forskarens egna värderingar. Även om forskaren eftersträvar detta är det väldigt svårt att uppnå eftersom forskarens personlighet och den yttre sociala, ekonomiska och politiska miljön kommer att påverka undersökningen.⁷

Då den största delen av de källor jag har använt kan misstänkas vara mycket färgade av värderingar har jag försökt läsa dem extra kritiskt i det avseendet. Jag har dessutom, naturligtvis, eftersträvat en objektivitet från min egen sida. Då jag är medveten om att värderingar i stort sett alltid präglar en människas försök till objektivt tänkande skulle jag dock säga att min uppsats är relativt objektiv.

3 Den Internationella rättens framväxt och utveckling vad gäller mänskliga rättigheter

Begreppet mänskliga rättigheter bygger på tanken att det finns vissa fundamentala rättigheter och friheter som tillkommer varje individ enbart på den grunden att han eller hon är en mänsklig varelse. Kärnpunkten i lagstiftningen är att dessa rättigheter, som tillkommer individen, skall vara skyddade från kränkningar från statsmakten. De här fundamentala friheterna utgörs av t.ex. religionsfrihet och yttrandefrihet.

Diskussionen om mänskliga rättigheter har blivit lite förvirrande på grund av vanan att tala om olika generationer av mänskliga rättigheter. Den första generationen av mänskliga rättigheter består av de civila och politiska rättigheterna som innebär rättigheter för individen till frihet från inblandning och kränkning av dessa rättigheter av statsmakten. Den andra generationen av mänskliga rättigheter utgörs av de sociala rättigheterna som ger individen rätt att kräva sociala förmåner från statsmakten. Sådana rättigheter är t.ex. rätt till arbete eller rätt till utbildning. Den tredje generationen av mänskliga rättigheter, slutligen, består av rättigheter som t.ex. rätt till utveckling, rätt till en ren miljö och rätt till fred.⁸

Denna metod att ersätta eller utöka de mänskliga rättigheterna är ett problem på så vis att den gör att konceptet av mänskliga rättigheter som individens grundläggande rättigheter förminskas i förståelsen av begreppet. Eftersom det inte går att exakt identifiera vem det är som innehar den tredje generationens rättigheter, som tex rätt

⁶ Eriksson och Wiedersheim-Paul, Att utreda, forska och rapportera, s. 40.

⁷ Holme och Solvang, Forskningsmetodik om kvalitativa och kvantitativa metoder, s. 326ff.

⁸ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to international law, s. 209ff.

till fred, och vem det är som är skyldig att uppfylla denna rätt tycks det vara ett försvarande av problemområdet att överhuvudtaget blanda ihop dessa rättigheter med den första generationens rättigheter även om de övriga rättigheterna också är viktiga. Det gör att begreppet mänskliga rättigheter endast blir vagare.⁹

Detta står klart då man ser över problemen med implementering. Domstolar och andra beslutsfattande organ är endast kapabla att skydda de rättigheter som innebär att statsmakten inte får frånta individen dem, som t.ex. yttrandefrihet. Vill en individ däremot kräva sin rätt till en ren miljö, stöter det på betydligt större svårigheter.

Denna problemställning är del i svårigheten med att finna konsensus vad gäller att definiera begreppet mänskliga rättigheter på en internationell nivå. Den västerländska traditionen betonar de civila och politiska rättigheterna som liberala, fundamentala friheter och rättigheter som negativa rättigheter riktade direkt mot statsmakten och maktmissbruk. De kommunistiska länderna ser mänskliga rättigheter som något som måste garanteras av staten och lägger inte tyngdpunkten i så hög grad på individens rättigheter utan mer på kollektivet och då på mer sociala och ekonomiska rättigheter. Utvecklingsländerna betonar problemen med fattigdom och ekonomisk utveckling och menar att det är viktigare för människorna än till exempel yttrandefrihet. De muslimska länderna, vidare, har andra åsikter om kvinnans rättigheter och religionsfrihet än övriga. På grund av olikheterna i tankesätt och prioritet är det svårt att finna en global överenskommelse om vad innehållet i begreppet mänskliga rättigheter bör vara, den enda gemensamma nämnaren så här långt i utvecklingen är att människor har rätt till ett skydd och att den internationella gemenskapen ska bidra till detta skydd.

Många länder anser också fortfarande att hur en stat behandlar sina egna invånare är en angelägenhet enbart för den staten i fråga och att de på det området har suveränitet, vilket naturligtvis gör det mycket svårt för internationella organisationer att kunna hjälpa invånare i dessa stater att värna sina rättigheter. Eftersom många av de åtaganden medlemsstaterna till de internationella avtalen har är uttryckta i mycket vaga och idealistiska ordalag är det också osäkert om de innebär några legala åtaganden överhuvudtaget eller enbart ett moraliskt hopp om en utveckling mot dessa mål.¹⁰

För att kunna förstå varför nutidens lagstiftning har blivit som den har är det viktigt att känna till dess historia eftersom tankegångarna hela tiden är i en växande process där mycket bygger vidare på det som fanns innan. Lagar och bestämmelser existerar inte av sig själva utan är skapade av människan och i och med att lagarna är skapade av människan måste man titta på och försöka förstå den sociala omgivning lagstiftaren vid tillfället befann sig i för att förstå bakgrunden och tankegångarna bakom lagstiftningen. Människan är ju inte en varelse som handlar likadant i alla miljöer, utan en produkt formad av de värden hon lever i. Därför kommer jag här att

---

⁹ Malanzcuk , Akehursts modern introduction to international law, s. 209ff.

¹⁰ Ibid.

göra en kort färd genom historiens lagstiftning på området för de mänskliga rättigheterna för att se hur lagstiftningen över tiden har vuxit fram..

3.1 Perioden fram till andra världskriget

Människorätten fastlades, som tidigare sagts, inte förrän efter de händelser som det andra världskriget medförde. De lagar och regleringar som här nedan kommer att redovisas för stammar alltså alla från den humanitära rätten.

Redan 1386 publicerade kung Rickard II av England regler där gränser för hans armés uppförande etablerades. De gränser som sattes avsåg uppförande vid fientligheter. Förbjudet var våldshandlingar mot kvinnor och obehäpnade präster, brännande av hus och vanhelgande av kyrkor. Regler av samma slag antogs i krigslagar utfärdade av Ferdinand av Ungern 1526, Maximilian II 1570 och av Gustav II Adolf 1621.¹¹

3.1.1 Gustav II Adolfs krigsartiklar

“He that forces any Woman to abuse her; and the matter be proved, he shall dye for it.”¹²

Gustav II Adolfs krigsartiklar var i en del avseenden nya i sitt slag men de var till största delen baserade på kontinentala modeller och tidigare svenska texter. Det finns ett stort antal avskrifter av dåtida kontinentala krigsartiklar i arkiv i Stockholm vilket visar att man lade stor vikt vid att lära av de system som användes utomlands.¹³

Gustav II Adolfs artiklar skiljde sig dock från övriga i en del viktiga aspekter. Tidigare lagar var mer lika överenskommelser till sin natur, emedan Gustav II Adolfs krigsartiklar innebar en order. De skiljde sig också från andra krigslagar i det avseendet att de etablerade en hierarki vad avser jurisdiktion, med olika dömande instanser varav den sista bestod av en överklagandemöjlighet till kungen. Genomslagskraften i artiklarna var dock förmodligen inte alltför stor, i t.ex. Tyskland hade svensken under den efterföljande tiden ungefär samma rykte som djävulen och i det tjeckiska språket kom ”sveda” att bli ett ord för kriminell.¹⁴

Genom att alla svenska kommandörer som arbetade under Gustav II Adolf bar med sig artiklarna när de reste utomlands spreds de dock och tjänade som modell för den senare utvecklingen av krigslagar i Europa.¹⁵

---

¹¹ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, International Review of the Red Cross nr. 835, s. 532.

¹² Gustav II Adolfs krigsartiklar från 1621, artikel 88, Ögren, Humanitarian law in the Articles of war decreed in 1621 by king Gustavus II Adolphus of Sweden, Int. Review of the Red Cross nr. 313, s. 439f.

¹³ Ögren, Humanitarian law in the Articles of war decreed in 1621 by king Gustavus II Adolphus of Sweden, Int. Review of the Red Cross nr. 313, s. 439f.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid, s. 439ff.

Trots att, av det totala antalet av 150 artiklar, endast 7 innehöll regler för mänskliga rättigheter och dessa var ganska grundläggande och enkla till sin natur, visar de ända den eviga närvaron av ett behov av att arbeta för mänskliga rättigheter under krigstid och de ger också en idé om vad som existerade i den vägen i början av 1600-talet.¹⁶

3.1.2 Den första krigsbrottsrättegången – Peter von Hagenbach.

Den tidigaste rättegången avseende ett krigsbrott anses ha varit år 1474 mot Peter von Hagenbach. Han hade av sin överordnade blivit tillsatt att styra i ett nyligen övertaget område och i enlighet med sin överordnades instruktioner skapade han en regim med brutalitet och terror för att uppnå total lydnad från folket. Denna terror utsträcktes också till angränsande områden.

Han åtalades för mord, våldtäkt och andra illdåd inför en för ändamålet tillsatt ad hoc tribunal bestående av 28 domare, tribunalen var en verklig internationell domstol.

Han blev där också dömd för dessa brott, trots att försvaret yrkade att han endast följt överordnads order och därmed inte kunde göras ansvarig – ett vanligt yrkande också i våra tider.

Fallet är intressant på så vis att handlingarna von Hagenbach åtalades för till största delen var begångna före det senare utbrottet av fientligheter, alltså är det inte lätt att fastställa att de var krigsbrott. Dessutom, även om det är svårt att klassificera handlingarna som krigsbrott, kan de ses som en tidig manifestation av vad vi nu kallar brott mot mänskligheten.¹⁷

3.1.3 The Lieber Code 1863.

*”Military necessity does not admit of cruelty – that is, the infliction of suffering for the sake of suffering or for revenge, nor of maiming or wounding except in fight, nor of torture to extort confessions. It does not admit of the use of poison in any way, nor of the wanton devastation of a district...”*¹⁸

Många århundraden passerade sedan innan grunderna till att kriminalisera individuella handlingar för krigsbrott mot tillämplig lag i internationella krigskonflikter lades.

1863 utfärdade president Abraham Lincoln the Lieber Code.

The Lieber Code ansågs vid den tiden reflektera den brukliga sedvänjan och lade särskilt vikt vid respekt för ett humant behandlande av de inblandade, vilket inte, i praktiken, så ofta följdes. En aspekt som är viktig att ha i åtanke då man läser om och funderar över dessa tidiga sedvänjor och lagtexter är att de tillkom i en tid då det inte var förbjudet eller illa sett att inleda ett krig. Det som motiverade att man ansåg att de väpnade styrkorna skulle avhålla sig från vissa handlingar som kränker mänskliga rättigheter var att det ansågs ärbart och, särskilt under 1800-talet civiliserat. Lagen baserades därför i stor del på vad som ansågs visa tillbörlig respekt för fiendearmén

---

¹⁶ Ögren, Humanitarian law in the Articles of war decreed in 1621 by king Gustavus II Adolphus of Sweden, Int. Review of the Red Cross nr. 313, s. 439f.

¹⁷ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, International Review of the Red Cross nr. 835, s. 532.

¹⁸ The Lieber Code, artikel 16, www.civilwarhome.com/liebercode.html

och också en avvägning mellan denna respekt och vad som ansågs vara av militär nödvändighet. En slags proportionalitetsprincip mellan militär nödvändighet och respekt för, den likaså civiliserade, motståndarsidans rätt till respekt för dess mänskliga rättigheter.¹⁹

The Lieber Code användes som bas för det första försöket att kodifiera dessa regler vid Brüsselkonferensen 1874. Vid den konferensen lyckades man inte anta någon konvention men deklARATIONEN som antogs är väldigt lik Haagkonventionerna från 1899 och 1907²⁰, vilka är mycket mindre kompletta än the Lieber Code och, som senare konventioner, inte heller uttryckligt, inkluderar förklaringen till reglerna, vilket the Lieber Code gör. I the Lieber Code gjordes bl.a. handlingar som onödigt våld, förstörande av egendom, röveri, våldtäkt och dödande av personer i ett invaderat område straffbart och alla handlingar, som är straffbara enligt vanlig strafflag, begångna av en amerikansk soldat i en fiendestats territorium skulle anses som begångna i hemlandet och allvarligt bestraffas.²¹

Även om the Lieber Code bara var bindande för amerikanska soldater fick den ett stort inflytande även över andra länders militära regelverk.²²

3.1.4 Versaillesfördraget 1919.

*"...the German government recognizes the right of the Allied and associated powers to bring before military tribunals persons accused of having committed acts in violation of the laws and customs of war."*²³

Ytterligare ett framsteg i utvecklingen av ett skydd för de mänskliga rättigheterna gjordes efter första världskriget genom Versaillesfördraget 1919. Där etablerades rätten för de allierade att inför militärtribunaler, eller i vissa fall internationella dylika, pröva och bestraffa individer som gjort sig skyldiga till brott mot krigs lagar och krigssedvänja. I artikel 227 av Versaillesfördraget kan man se att den urgamla tanken om internationell jurisdiktion inom detta område har tagit form. Den säger att den tyske kejsar Wilhelm II skall bli prövad av en internationell domstol och svara för brott som allvarliga skymfningar av internationell moral och internationella regler. Denna rättegång blev det emellertid aldrig något av eftersom Nederländerna vägrade att lämna ut den åtalade, vilken senare dog i exil i samma land.²⁴

3.1.5 Haagkonventionerna 1899 och 1907 samt Genèvekonventionen 1929.

"Prisoners of war are in the power of the hostile Government, but not in that of the individuals or corps who captured them. They must be humanely treated. All their

---

¹⁹ Vité o Doswald-Beck, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC nr 293, s. 94.

²⁰ Se avsnitt Haagkonventionerna.

²¹ Vité o Doswald-Beck, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC nr 293, s. 94f.

²² Ibid.

²³ Artikel 228 i Versaillesfördraget, www.greatwar.nl

²⁴ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, International Review of the Red Cross, s. 605.

personal belongings, except arms, horses, and military papers remain their property.”²⁵

Haag Konventionerna från 1899 och 1907 och Genèvekonventionen från 1929 rör behandlingen av krigsfångar och skadade och sjuka i fält, men de innehåller inte några regler för bestraffning av individer som bryter mot konventionerna. De kom ändå att användas som legal grund senare i Nürnbergrättegångarna.²⁶

3.1.6 Andra försök till lagstiftning.

Efter första världskriget, då stort lidande drabbade även den civila befolkningen, gjordes försök att reglera behovet av hjälp till civilbefolkningen. 1921 lades förslag fram av ICRC (International Committee of the Red Cross), där de viktigaste förslagen var förbud mot deportationer och avrättningar av fångar i ockuperade områden samt en garanti för civilbefolkningen om rätten till korrespondens och mottagande av hjälp utifrån. Regeringarna 1929 vägrade dock att förbinda sig gentemot andra än personer i de väpnade styrkorna.²⁷

1934 antog ICRC ett annat förslag i samma ämne som var avsedd att läggas fram för en diplomatisk konferens som var planerad att hållas 1940. Det var lite för sent eftersom det andra världskriget bröt ut 1939. Hade detta förslag antagits hade det rättsliga och politiska läget för judarna och civilbefolkningen i Nazi-Tyskland varit ett annat, men det kan inte med säkerhet sägas att de brutaliteter de drabbades av ändå hade kunnat förhindras.²⁸

3.2 Perioden från andra världskriget och framåt.

Två händelser i mitten av 1900-talet har haft stor betydelse för den internationella människorätten. Den första var krigsrättegångarna i Nürnberg och Tokyo efter andra världskriget. De underströk principen om ett individuellt straffansvar för särskilt allvarliga brott mot internationell lag som gäller vid väpnad konflikt och terminologin ”fredsbrott”, ”krigsbrott” och ”brott mot mänskligheten” fick formellt antagande.²⁹

Den andra var tillkomsten och antagandet av de fyra Genève-konventionerna 1949, vilka gav ett starkare skydd för krigsoffer genom att etablera ett ramverk för skydd mot och straff för de mest allvarliga brotten mot de artiklar de innehåller.³⁰

Förutom dessa viktiga steg framåt för skyddet av de mänskliga rättigheterna har också mycket annat under denna tidsperiod gjorts för att stärka detta skydd. Jag kommer här nedan att redogöra för de steg jag ser som störst och av mest relevans för uppsatsen. Som tidigare nämnts fastlades den internationella människorätten först

---

²⁵ Haagkonventionen, kap. II, art. 4, www.humanrights.se/svenska/Konvention

²⁶ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRC nr. 835, s. 532f.

²⁷ Plattner, Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law, ICRC nr. 288, s. 249ff.

²⁸ Ibid.

²⁹ Graditzky, Individual criminal responsibility for violations of international humanitarian law committed in non-international armed conflicts, Int. Review of the Red Cross nr. 322, s. 30.

³⁰ Ibid.

efter det andra världskriget vilket gör att regelverk från både den humanitära rätten och människorätten nu kommer att redogöras för. Eftersom de båda rättsområdena inte är helt avgränsade kan det emellanåt vara svårt att se till vilket rättsområde de aktuella reglerna hör vilket gör att jag redan här vill specificera detta. De regleringar jag i uppsatsen här efter kommer att nämna som stammar från den internationella humanitära rätten är: Genèvekonventionerna med deras tilläggsprotokoll, Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord, stadgarna för ad hoc Tribunalerna för det forna Jugoslavien och Rwanda, Romstadgan för den internationella brottsmålsdomstolen, FN:s säkerhetsråds resolution 95 (1) ”Affirmation of the principles of International Law recognized by the Charter of the Nürnberg Tribunal”, resolution XXIII ”Human rights in armed conflicts” antagen av den internationella konferensen om mänskliga rättigheter i Teheran 1968 samt FN:s generalförsamlings resolution 2444 (XXIII) ”Respect for human rights in armed conflicts”.³¹

3.2.1 Nürnberg och Tokyo tribunalerna.

“Any person who commits an act which constitutes a crime under international law is responsible therefor and liable to punishment.”³²

Det var först efter andra världskriget en internationell rörelse verkligen påbörjades med mål att skapa insikt i behovet att kunna åtala både stater och individer med personligt ansvar för allvarliga brott mot krigslagarna.³³

De fruktansvärda brotten som begåtts av nazisterna och japanerna ledde till ett snabbt beslut bland de allierade och till upprättandet av de internationella militärtribunalerna i Nürnberg och Tokyo. De tillkom för att kunna ställa krigsförbrytare inför rätta. Krigsförbrytare vars brott inte var specifikt geografiskt lokaliserade, både enskilda individer och medlemmar av organisationer eller grupper. De båda tribunalerna utgjorde ett stort steg mot upprättandet av ett organ med internationell straffrättslig jurisdiktion men de var väldigt influerade av sitt ursprung och applicerade egentligen mer segrarnas lagar och rättvisa än den internationella gemenskapens.³⁴

Den här speciella jurisdiktionen iakttog de nya brottskategorierna brott mot mänskligheten och brott mot freden. Artikel 6 i Nürnbergtribunalens stadga etablerade den legala grunden för att åtala individer misstänkta för dessa brott genom att den gav en definition för vilka handlingar som skulle anses utgöra brott. Fredsbrott utgörs enligt artikeln av planering, förberedelse eller initiativ till ett aggressionskrig eller ett krig i strid med internationella avtal, överenskommelse eller deltagande i en plan eller konspiration för att åstadkomma något av ovanstående. Brott mot mänskligheten utgörs, enligt definitionen, av handlingar som mord, slaveri,

---

³¹ ICRC:s förteckning över dokument som reglerar den humanitära rätten, www.icrc.org/ihl/nsf

³² International Law Commission of the United Nations, Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, www.un.org/law/ilc/texts/nurnfra.htm.

³³ Greppi, the evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRIC nr.835, s. 534.

³⁴ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRIC 97.12.31, s. 605f.

deportering och andra inhumana handlingar begångna mot civilbefolkningen, innan eller under krigets gång, eller förföljelser av politisk, etnisk eller religiös grund i samband med vilket som helst brott inom tribunalens jurisdiktion oavsett om de strider mot de, för platsen, nationella lagarna eller ej. Den tidigare erkända brottskategorin krigsbrott utgjordes enligt artikeln av brott mot krigslagar och sedvänjor. Exempel på sådana handlingar som finns uppräknade i artikeln är, bl.a., mord, deportering av civilbefolkningen i eller från det ockuperade området för slavarbete eller något annat syfte, dödande av gisslan, plundrande av statlig eller privat egendom, godtycklig förstörelse av städer eller byar och ödeläggelse som inte är motiverad av militär nödvändighet.³⁵

Genom Nürnbergrättegångarna och även Tokyorättegångarna, om så ej i lika hög grad, kom ett stort antal domslut till, vilka i stor utsträckning har bidragit till att forma den rättspraxis som finns angående ett individuellt ansvar på den internationella rättens område. Erfarenheten av den nya jurisdiktionen i Nürnberg och Tokyo markerade början av en gradvis process där stater och internationella organisationer, FN och Internationella Röda Korset, kom med initiativ för att få till stånd en kodifiering och en precis formulering och konsolidering av principer och regler genom antagande av avtal.³⁶

Redan i december 1946 antog FN:s Generalförsamling enhälligt resolution 95(1) – ”Affirmation of the Principles of International Law Recognised by the Charter of the Nuremberg Tribunal”. Lite senare tog Generalförsamlingen två viktiga steg. Det första hade stor juridisk betydelse, Generalförsamlingen fastställde de internationella rättsprinciper vilka iakttagits både i Nürnbergtribunalens stadgar och domslut. Detta betydde att Generalförsamlingen var av den åsikten att Tribunalen hade iakttagit redan existerande principer inom internationell rätt, vilka domstolen enbart hade att följa.³⁷

Det andra steget var ett åtagande att få dessa principer kodifierade av den Internationella Lagkommissionen, ett organ inom Generalförsamlingen. Genom den resolutionen fastslog FN att det fanns ett antal generella principer inom rättspraxis som Nürnbergtribunalens stadgar och domslut hade ”funnit” samt att det var viktigt att kodifiera dessa. 1950 antog den internationella lagkommissionen en rapport, ”Principles of International Law recognized in the Charter of the Nuremberg Tribunal and in the judgments of the Tribunal”, där de ovan nämnda generella principerna kodifierats.³⁸

Den första av dessa principer stadgar att den person som begår en handling vilken är ett brott enligt internationell lag, är ansvarig och skall underkastas bestraffning för den. Denna princip ger uttryck för att även individer kan dömas för begångna brott

---

³⁵ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRC nr.835, s. 534f.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid, s. 535.

³⁸ Ibid, s. 535f.

inom den internationella rätten. Så är fallet även om handlingen inte är ansedd att vara ett brott under nationell lagstiftning, vilket framkommer i princip 2.³⁹

Principerna 3 och 4 stadgar att den som handlar i rollen av statschef eller regeringsmedlem, eller på direkt order av överordnade, inte är undantagen ansvar på den grunden. Princip 5 luckrar dock upp de två föregående något, då den säger att individen inte är fri från ansvar på den grunden om det inte fanns ett möjligt annat moraliskt val för honom, vilket gör det lite svårare för domstolar och tribunaler då de måste utforska om den möjligheten fanns. Princip 6 kodifierar de tre brottstyperna i Nürnbergtribunalens artikel 6, vilka kallas brott under internationell lag.⁴⁰

3.2.2 FN:s stadga 1945.

"We the peoples of the united nations determined to save succeeding generations from the scourge of war, which twice in our lifetime has brought untold sorrow to mankind, and to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and to establish conditions under which justice and respect for the obligations arising from treaties and other sources of international law can be maintained, and to promote social progress and better standards of life in larger freedom...have resolved to combine our efforts to accomplish these aims..."⁴¹

FN:s stadga, vilken innebar skapandet av FN, innehåller till största delen provisioner för själva organisationens struktur och ramverk, men också några viktiga bestämmelser för mänskliga rättigheter.⁴²

I artikel 1 tas mål och principer för FN upp och där framkommer också reglerna för de mänskliga rättigheterna; FN:s mål är att bibehålla internationell fred och säkerhet och att vidta effektiva åtgärder för att förhindra och undanröja hot mot freden, att utveckla vänliga relationer mellan nationerna baserade på lika rättigheter och folkens självbestämmande, att uppnå ett internationellt samarbete med att lösa problem av en ekonomisk, social, kulturell eller humanitär art och att uppmuntra respekt för mänskliga rättigheter och för grundläggande friheter utan all åtskillnad vad gäller ras, kön, språk eller religion.

För att uppnå dessa mål stadgar artikel 2 att organisationen och dess medlemsstater skall arbeta enligt vissa principer varav några är att medlemsstaterna skall uppfylla kraven som ställs i enlighet med vad som sägs i stadgan, medlemsstaterna skall lösa sina internationella dispyter på ett fredligt sätt och på ett sådant sätt att fred, säkerhet och rättvisa inte riskeras och de ska också undanhålla sig, i sina internationella relationer, från hot om eller användning av våld mot andra staters territoriella integritet eller politiska självständighet, med andra ord krigshandlingar.

---

³⁹ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRC nr.835, s. 535f.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Charter of the United Nations, inledning, www.un.org/aboutun/charter

⁴² Malanzcuk, Akehursts modern introduction to International law, s. 364.

Artikel 55 stadgar att FN skall arbeta för att en global respekt och iakttagande av mänskliga rättigheter och fundamentala friheter för alla utan åtskillnad vad gäller ras, kön, språk eller religion.

Genom artikel 56 förbinder sig alla medlemsstater att själva eller tillsammans i samarbete med FN handla för att uppnå målen som anges i artikel 55. Detta kan tyckas innebära en legal skyldighet att iakttaga de mänskliga rättigheterna, men troligen innebär det enbart en skyldighet att arbeta mot målet att de mänskliga rättigheterna skall iakttas i framtiden.

Även om tanken var att artikel 55 och 56 tillsammans skulle innebära legala skyldigheter för medlemsstaterna att iaktta de mänskliga rättigheterna, står det klart att dessa artiklar inte ger individen några egentliga rättigheter utan enbart fördelar. I USA, som genom att ratificera konventionen gjorde den till del av nationell rätt, har domstolar uttalat att de båda artiklarna är för oprecisa för att kunna ge individer några rättigheter.⁴³

I artikel 62 ges det ekonomiska och sociala rådet befogenhet att företa eller initiera undersökningar vad avser förhållanden rörande ekonomi, kultur, undervisningsväsen, hälsovård och liknande frågor. De ges också befogenheter att göra rekommendationer i dessa ärenden till Generalförsamlingen och medlemsstaterna och dessutom rekommendationer vad gäller respekt för och iakttagande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter för alla.

3.2.3 Deklarationen för mänskliga fri- och rättigheter 1948.

*"Alla människor äro födda fria och lika i värde och rättigheter. De äro utrustade med förnuft och samvete och böra handla gentemot varandra i en anda av broderskap."*⁴⁴

I andra världskrigets efterdyningar växte, som tidigare nämnts, insikten om att något behövde göras för att skydda individers rättigheter gentemot alla faror de kunde tänkas utsättas för från deras respektive statsmakter och ganska tidigt började ett antal amerikanska intresseorganisationer arbeta för att få till stånd en internationellt gällande rättighetskatalog. De lade också fram ett förslag till en sådan och även från andra länder framfördes andra förslag från medborgare i samma ärende.⁴⁵

I och med Nürnberg- och Tokyorättegångarna underlättades också arbetet med att få en deklaration om mänskliga rättigheter accepterad. Rättegångarna gjorde att allt fler människor kunde se möjligheten att ställa individens mänskliga rättigheter under internationellt skydd som något naturligt och därmed minskade motståndet mot att släppa på staternas jurisdiktion och självstyre inom detta område något. Slutligen

---

⁴³ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to International law, s. 212.

⁴⁴ Förenta nationernas förklaring om de mänskliga rättigheterna, artikel 1, www.un.org/overview/rights.html

⁴⁵ National Coordinating Committee for UDHR50, Franklin and Eleanor Roosevelt Institute, www.feri.org

presenterade the American Law Institute ett förslag under en konferens för NGO:s (Non-governmental organizations) och detta förslag var det som, i och med att det senare presenterades för FN:s Generalförsamling, satte arbetet med förslag till en katalog över mänskliga rättigheter på FN:s agenda.⁴⁶ Detta arbete var krävande och för att förtydliga hur det kom sig att slutprodukten inte blev ett legalt bindande dokument kommer processen att lite utförligare beskrivas här nedan.

3.2.3.1 Kommissionen för mänskliga rättigheters arbete.

I juni 1946 etablerades FN:s kommission för mänskliga rättigheter vars huvudsakliga uppgift var att kartlägga vilka rättigheter katalogen skulle omfatta samt vilken form detta dokument skulle ha. Kommissionens arbete var det första av sitt slag i världshistorien. Tidigare hade också försök gjorts att beskriva mänskliga rättigheter men resultaten av de tidigare arbetena kunde bara appliceras på medlemmar i vissa samhällsgrupper. Aldrig tidigare hade rättigheter och friheter för alla människor och för alla tider identifierats och nedtecknats.

Innan arbetet med att sammanställa detta dokument kunde börja var kommissionen tvungen att besluta om vilken legal form det skulle ha. En del länder favoriserade en moraliskt övertygande deklARATION medan andra föredrog ett legalt bindande avtal och till slut bestämdes att förslag till båda varianterna skulle skrivas. Det visade sig dock att den mesta tiden användes till att arbeta med idén om en deklARATION och ett förslag till denna blev också vad som kom att arbetas efter.

I december 1947 hade kommissionen kommit fram till ett deklARATIONsförslag som var tillfredsställande för majoriteten av representanterna i kommissionen och detta förslag lades fram för medlemsstaterna i FN för att kommenteras. Efter ett par omarbetningar av förslaget avslutade kommissionen sitt arbete i juni 1948 och lämnade över detta förslag till FN:s ekonomiska och sociala råd, som efter ytterligare kommentarer från medlemsstater och NGO:s skickade det vidare till Generalförsamlingen för överläggningar.⁴⁷

Generalförsamlingens tredje kommitté höll sedan inte mindre än 81 möten innan de antog förslaget och skickade det till Generalförsamlingen för en sista överläggning och ett antagande av DeklARATIONEN för mänskliga fri- och rättigheter genom att medlemsländerna röstade. 48 länder röstade för deklARATIONEN, 8 avstod (länderna i Sovjet-blocket, Sydafrika och Saudiarabien) och två länder var frånvarande, vilket innebar att världssamfundet antog denna deklARATION utan dissens.⁴⁸

3.2.3.2 DeklARATIONENS INNEHÅLL.

DeklARATIONEN består av 30 artiklar. I artikel 1 och 2 stadgas att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter samt att var och en är berättigad till de fri- och rättigheter som stadgas i deklARATIONEN utan diskriminerande åtskillnad av något slag.

---

⁴⁶ ⁴⁶ National Coordinating Committee for UDHR50, Franklin and Eleanor Roosevelt Institute, www.feri.org.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

I artikel 3 tom 28 stadgas sedan alla de fri- och rättigheter som tillkommer varje människa. Som några exempel kan nämnas rätt till liv, frihet, personlig säkerhet, att erkännas som person i lagens mening, rättvis och offentlig rannsaking inför en opartisk och oavhängig domstol, rätt att fritt förflytta sig och välja vistelseort i sitt land, lämna sitt land och komma tillbaka till det, rätt till en nationalitet, giftermål och familjebildning, rätt att äga egendom, rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, yttrandefrihet, föreningsfrihet, rätt till att taga del i sitt lands styrelse direkt eller genom fritt valda ombud, social trygghet, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, vila och fritid, semester, en levnadsstandard som är tillräcklig för ens egen och ens familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter, över vilka man inte kunnat råda. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp, alla barn, vare sig födda inom eller utom äktenskap, skall åtnjuta samma sociala skydd. Rätt att taga del i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten samt att bli delaktig av vetenskapens framsteg och dess förmåner, rätt till en social och internationell ordning, i vilken de fri- och rättigheter, som uttalas i förklaringen, fullt ut kan förverkligas. Vidare är tortyr, slaveri och godtyckliga ingripanden i privat- och familjeliv förbjudna. Likaså att godtyckligt fängsla, anhålla eller landsförvisa någon.

I artikel 29 stadgas att envar har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans/hennes personlighet ensamt är möjlig och att vid utövandet av sina fri- och rättigheter må envar underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt för att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd samt att dessa fri- och rättigheter i intet fall må utövas i strid med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser. I artikel 30 slutligen sägs att inget i förklaringen ”må tolkas såsom innebärande rättighet för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att omintetgöra någon av häri uttalade fri- och rättigheter.”

3.2.3.3 *Mänsklig rättighet – legal rättighet?*

Efter deklarationens preambel lyder inledningsorden som följer: *”The General Assembly proclaims this Universal Declaration of Human Rights as a common standard of achievement for all peoples and all nations, to the end that every individual and every organ of society, keeping this Declaration constantly in mind, shall strive by teaching and education to promote respect for these rights and freedoms and by progressive measures, national and international, to secure their universal and effective recognition and observance.”* Detta skulle kunna innebära att medlemsstaterna står under en legal skyldighet att respektera de skyldigheter och rättigheter deklarationen innehåller men de flesta stater som röstade för deklarationens antagande såg den som ett uttalat ideal om ganska avlägsna mål som inte innehåller några legala skyldigheter. Deklarationen rekommenderar enbart staterna att sträva mot dessa mål genom progressiva ansträngningar. Det är dock möjligt att deklarationen nu har blivit del av en internationell sedvänja och på det

viset är bindande, åtminstone i vissa delar. FN:s konferens om mänskliga rättigheter i Teheran 1968 uttalade t.ex. att ”the Universal Declaration of Human Rights....constitutes an obligation for the members of the international community”.⁴⁹

Som synes i uppräknningen av rättigheter ovan innehåller deklARATIONEN inte enbart civila och politiska rättigheter utan också ekonomiska och sociala. Sedan mänskliga rättigheter utvecklades till lag har många jurister naturligtvis analyserat även detta rättsområde och många av dem hävdar att mänskliga rättigheter inte kan ses som legala rättigheter om den berättigade inte kan kräva åtnjutandet av dem inför domstol, och menar därför att de ekonomiska och sociala rättigheterna inte kan ses som legala rättigheter. Dessa svårigheter märktes också när man började med försök att omvandla ovanstående deklARATION i internationellt bindande avtal.⁵⁰

Två internationellt bindande avtal vad gäller mänskliga rättigheter antogs 1966; fördraget för civila och politiska rättigheter och fördraget för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.⁵¹ I dessa avtal ser man skillnaden mellan de två olika slags rättigheterna mycket tydligt där det talas om vad som åvilar medlemsstaterna. I fördraget för civila och politiska rättigheter stadgas att varje medlemsstat skall respektera och till alla individer försäkra de rättigheter som erkänns i avtalstexten, medan det i fördraget för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter sägs att medlemsstaterna skall vidta åtgärder, själva och med internationell hjälp och samarbete, särskilt ekonomiskt och tekniskt, för sina maximalt tillgängliga resurser, med mål att stegvis nå ett fullt förverkligande av de rättigheter som erkänns i avtalstexten.

Den stora skillnaden mellan de två kategorierna av rättigheter är att de civila och politiska rättigheterna inte anses kräva någon särskild nivå av ekonomisk utveckling eftersom de till största delen består av individuella friheter, medan man inte på samma sätt kan utkräva förverkligandet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna från länder med en låg ekonomisk utvecklingsnivå eftersom det krävs vissa resurser och strukturer för att kunna förverkliga detta.⁵²

3.2.4 Genèvekonventionerna 1949.

“Persons taking no active part in the hostilities, including members of armed forces who have laid down their arms and those placed hors de combat by sickness, wounds, detention, or any other cause, shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction founded on race, colour, religion or faith, sex, birth or wealth, or any other similar criteria.”⁵³

---

⁴⁹ Malanzcuk, Akehursts introduction to international law, s. 213.

⁵⁰ Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC, 93.04.30, s.4

⁵¹ Se avsnitt 3.2.6.

⁵² Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC, 93.04.30, s.4.

⁵³ Den fjärde Genèvekonventionen för skydd av civila i krigstid, artikel 3, www.icrc.org/Web/Eng/siteng0.nsf/html/genevaconventions

1949 kom de fyra Genèvekonventionerna, skrivna på initiativ av ICRC och också i efterdyningarna av andra världskrigets händelser. Det sägs dock att ICRC redan efter första världskriget hade sett behovet av att skydda civila eftersom de i sin kommentar till den fjärde Genèvekonventionen skriver att de första tecknen på ett totalt krig, som utsätter både civila och soldater för samma faror och som sträcker sig bortom frontlinjerna redan hade dykt upp i kriget 1914-18.⁵⁴

Genèvekonventionernas mål är skydd av krigsoffer och att medlemsstaterna till konventionerna förbinder sig den generella skyldigheten att respektera och tillförsäkra respekt för konventionens regler under alla omständigheter.⁵⁵

I alla fyra konventionerna handlar ett helt kapitel om handlingar mot skyddade personer. Dessa handlingar kallas grova brott och inte krigsbrott men de är otvivelaktigt att anse som brott under internationell rätt. Dessa handlingar är också definierade i alla fyra konventionerna och inkluderar brott som medvetet dödande, tortyr eller inhuman behandling, orsakande av kraftigt lidande eller kraftig skada, både fysisk eller psykisk, användande av en krigsfånge i hans motståndares stridande förband eller underlåtenhet att ge honom rätten till en rättvis rättegång, olaglig deportering och gisslantagande. Konventionerna stadgar ansvar för dessa handlingar för de som direkt utfört dem och deras överordnade, både civila personer och personer i stridande förband.

Konventionerna innehåller också regler om fri lejd för hjälptransporter till de civila. Artikel 23 i den fjärde konventionen är skriven med blockad i åtanke och ger fri lejd till transporter av gods som är nödvändigt för civilbefolkningens överlevnad tvingande för de stridande parterna. Undantag från detta tvång kan endast göras om hjälptransporterna skulle kunna ge fienden en klar militär fördel. Enligt artikel 55 i samma konvention måste också en ockupationsmakt se till att befolkningen i det ockuperade territoriet är tillräckligt försedd med de förnödenheter den för sin överlevnad behöver. Skulle så inte vara fallet är den ockuperande sidan tvungen att släppa fram hjälptransporter enligt artikel 59.

I och med Genèvekonventionerna dök också det första tillfället då stater accepterade en artikel angående krigsbrott som har interna väpnade oroligheter som fokus upp. Denna artikel finns i alla de fyra Genèvekonventionerna och är känd som artikel tre gemensam för Genèvekonventionerna. Då de övriga bestämmelserna i konventionerna kan ses som framtvungade av andra världskrigets händelser – internationella konflikter, var denna artikel 3 en frukt av det spanska inbördeskriget – interna konflikter.⁵⁶

---

⁵⁴ Plattner, Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law, IRRC nr.288, s. 249f.

⁵⁵ Ibid, s. 250.

⁵⁶ Cassese, The Spanish Civil War and Customary Law, in Current problems of International Law, Milan, s. 287ff.

Denna artikel var ett stort steg framåt för den internationella rätten inom detta område eftersom den flyttar en intern krigssituation från en exklusiv jurisdiktion av den berörda staten till en internationell jurisdiktion. Artikeln tillskriver också ICRC rätten att erbjuda parterna i konflikten sina tjänster och därigenom möjlighet till ingripande i dessa icke internationella väpnade konflikter.⁵⁷

Två tilläggsprotokoll från 1977 har tillfört mer precisa regler till Genèvekonventionerna, det viktigaste tillägget är reglerna om vad som kan göras för att skydda civilbefolkningen så gott som möjligt under stridigheter. De tillför också regler vad beträffar en stats skyldigheter gentemot sin egen civilbefolkning. Speciellt artikel 11 i tilläggsprotokoll 1 stärker individens skydd vad gäller fysisk och mental hälsa och stadgar att allvarliga brott mot artikeln är ett grovt brott mot internationell rätt. Artikel 85 i tilläggsprotokoll 1 gör ett tillägg med ett stort antal brott till den redan existerande listan av grova brott och återigen åläggs parterna till konventionerna att respektera och försäkra respekt för protokollen under alla tänkbara situationer.⁵⁸

Konventionerna och också de två tilläggsprotokollen bygger på en balans mellan militär nödvändighet, och mänskliga behov vilket innebär att genom proportionalitetsprincipen som här härskar kan en oväsentlig förlust av civila liv accepteras.⁵⁹

3.2.5 Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord 1951.

*”De föredragande parterna bekräfta, att folkmord, vare sig det förövas i fredstid eller i krigstid, är ett brott enligt folkrätten, vilket de förplikta sig att förebygga och bestraffa.”*⁶⁰

1951 kom konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord i kraft. Den placerar detta brott på den internationella rättens område oavsett om handlingen är begången i freds- eller krigstid, och är direkt kopplad till den brottskategori som tidigare stadgats i Nürnbergtribunalens artikel 6, brott mot mänskligheten.

Brottet folkmord definieras i konventionen som handlingar begångna med avsikten att förstöra, helt eller delvis, en nationell, etnisk, ras eller religiös grupp, genom att döda medlemmar av gruppen, orsaka dem allvarlig fysisk eller psykisk skada, medvetet orsaka livsvillkor tänkta att få till stånd en psykisk förstörelse inom

---

⁵⁷ Plattner, Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law, IRRIC nr. 288, s. 250f.

⁵⁸ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRIC nr 835, s. 533f.

⁵⁹ Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRIC 93.04.30.

⁶⁰ Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord, art. 1, www.un.org/Depts/dhl/resguide/resins.html

gruppen, vidta mått som är tänkta att förhindra födelser inom gruppen, eller med tvång förflytta gruppens barn.⁶¹

Konventionen stadgar också att sådana handlingar är att anse som brott under internationell rätt både i krigs- och fredstid och även olika slag av inblandning i dem, såsom medhjälp och stämpling. Konventionen förbinder alla medlemsstater att vidta mått för att förhindra och straffa alla folkmordsbrott inom sin jurisdiktion. Medlemsstaterna skall också enligt konventionen i sin nationella lagstiftning inta dessa handlingar som brott med lämplig straffpåföljd. Den stadgar också ett individuellt ansvar, oavsett om personen i fråga har handlat som privatperson eller i sin tjänst och lägger kompetensen att pröva dessa brott i händerna på både nationella domstolar i området där handlingarna är begångna och internationella tribunaler.⁶²

Medlemsstaterna är också skyldiga att utlämna personer misstänkta för folkmordsbrott i enlighet med nationella lagar och avtal och medlemsstater kan också vända sig till FN för att få hjälp att förhindra eller bestraffa brottet folkmord. Konventionen innehåller också specifikationer för att lösa tvister mellan medlemsstater om huruvida en handling är att se som ett folkmord eller inte.⁶³

3.2.6 Fördraget för civila och politiska rättigheter samt fördraget för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, 1966.

“Everyone shall have the right to recognition everywhere as a person before the law.”⁶⁴

Som tidigare nämnts trädde två internationellt bindande avtal för de mänskliga rättigheterna i kraft 1966 i vilka skillnaden mellan de olika kategorierna av rättigheter kan ses. Skillnaden beror, vilket tidigare sagts, på att de civila och politiska rättigheterna inte anses kräva en särskild nivå av ekonomisk utveckling för att kunna uppfyllas medan förverkligandet av de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna däremot inte anses kunna utkrävas av stater med en låg utvecklingsnivå.

3.2.6.1 Fördraget för Civila och Politiska rättigheter.

Fördraget för civila och politiska rättigheter definierar de grundläggande rättigheterna i denna kategori för både individer och nationer. Texten var färdig 1966 och efter att ha ratificerats av 35 stater blev den internationell lag 1976.⁶⁵

De rättigheter som tas upp som nationers rättigheter är bl.a. självbestämmanderätt, rätt att äga, handla och förfara fritt med sin egendom och att inte fräntas sina utkomstkällor.⁶⁶

---

⁶¹ Artikel II.

⁶² Artikel I, III, IV, V.

⁶³ Artikel VII, IX.

⁶⁴ Artikel 16 i fördraget för civila och politiska rättigheter, www.un.org/documents

⁶⁵ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to international law, s. 215.

⁶⁶ Artikel 1.

För individer upptas rättighet till rättsväg när deras rättigheter har blivit kränkta även om den som inkräktat på dem har handlat i egenskap av tjänsteman å statens vägnar, rätt till liv, rätt till frihet och fri rörlighet, rätt till likabehandling inför lagen, rätt att antas vara oskyldig till brott innan motsatsen bevisats, rätt till överklagande av dom, rätt till privatliv och skydd av privatliv, rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet, yttrandefrihet och förenings och mötesfrihet.

Fördraget förbjuder vidare tortyr och inhuman behandling, slaveri, godtycklig arrest eller kvarhållande och propaganda för krig eller uppbyggnad av hat baserat på ras, religion, nationalitet eller språk. Vidare föreskriver det rätt för människor att fritt kunna välja med vem de vill gifta sig och rätt att bilda familj och det kräver att ansvaret för äktenskapet och familjen skall delas jämlikt mellan parterna. Rätten att skaffa barn garanteras också och diskrimination på grund av ras, kön, hudfärg, nationalitet eller språk förbjuds.

Fördraget inskränker också dödsstraffet till att endast kunna användas för de mest allvarliga brotten, garanterar dömda personer rätten att överklaga sin dom och totalförbjuder dödsstraff för personer under arton år.⁶⁷

Fördraget tar sedan upp de fall då det är tillåtet för stater att dra in en del av rättigheterna. Den möjligheten finns endast i händelse av en civil nödsituation och de mest grundläggande rättigheterna kan under inga omständigheter undantas.⁶⁸

I tilläggsprotokollet till Fördraget för civila och politiska rättigheter ges fördraget legal kraft i och med att det etablerar en kommitté för mänskliga rättigheter som har rätt att företa undersökningar och döma i anmälningar om brott mot mänskliga rättigheter från individer från medlemsstaterna. Denna kommitté skiljer sig från FN:s Kommission för mänskliga rättigheter på så sätt att dess arton medlemmar väljs av sin medlemsstat som individer och inte som en representant för landets regering. Detta övervakningssystem är dock svagt eftersom den enda tvångsmekanismen det innehåller är ett rapporteringssystem där medlemsstaterna är tvungna att lämna in en rapport om läget vad avser de olika mänskliga rättigheterna i sitt land vart femte år.⁶⁹ Fördraget innehåller heller inte någon hänvisning till någon slags domstol eller liknande som kan ta bindande beslut. Ett annat problem med detta fördrag är att många medlemsstater ratificerat endast med olika slags reservationer, vilket också gör implementeringen av fördraget dålig.⁷⁰

Det finns dock möjlighet till en alternativ procedur. Medlemsstater kan ge andra medlemsstater rätt att framföra klagomål angående kränkningar av de mänskliga rättigheterna utförda av staten i fråga till den ovan nämnda kommittén. Båda staterna i fråga måste, för att denna möjlighet skall finnas, ha accepterat denna procedur och nationella rättsvägar måste först vara uttömda.⁷¹

---

⁶⁷ Artikel 2-27.

⁶⁸ Artikel 6.

⁶⁹ Se mer om detta ämne i avsnitt ”Varför fungerar inte skyddet för de mänskliga rättigheterna enligt Human rights Law i praktiken?”

⁷⁰ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to international law, s. 215.

⁷¹ Ibid.

3.2.6.2 *Fördraget för Ekonomiska, Sociala och Kulturella rättigheter.*

Texten till detta fördrag var färdig samtidigt som fördraget för civila och politiska rättigheter 1966, och trädde också i kraft 1976.⁷²

Fördraget beskriver de grundläggande ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna för både stater och individer och bland de rättigheter som upptas finns rätt till självbestämmande, rätt till en minimilön som är tillräcklig för en minimal levnadsstandard, rätt till samma lön för samma arbete, rätt att bilda fackföreningar, strejkrätt, rätt till betald eller på annat sätt kompenserad mammaledighet, rätt till fri grundskola och rätt till tillgång till alla högre utbildningar. Fördraget förbjuder också allt utnyttjande av barn och kräver att alla nationer skall samarbeta för att få slut på hungersnöden i världen.⁷³

Rättigheterna i detta fördrag är inte formulerade som direkta skyldigheter för medlemsstaterna utan som ett program för en progressiv utveckling som är beroende på staternas resurser.⁷⁴

Varje stat som har ratificerat fördraget är förbunden att varje år, till detta fördrags kommitté, Kommittén för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, rapportera sina framsteg för att kunna garantera dessa rättigheter. Denna kommitté består av femton oberoende experter som är ansvariga inför ECOSOC. Kommittén gör från rapporterna generella kommentarer och utbyter med medlemsstaternas representanter åsikter om särskilda rättigheter som finns upptagna i fördraget. Vad gäller detta fördrag är det enda system för implementering och genomdrivande som existerar. Det finns alltså här ingen möjlighet för andra stater att klaga eller till individuella klagomål.⁷⁵

3.2.7 **Konventionen mot tortyr 1984.**

*"No exceptional circumstances whatsoever, whether a state of war or a threat of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked as a justification of torture."*⁷⁶

Denna konvention förbjuder tortyr under alla omständigheter och etablerar, i sin andra del, FN:s kommitté mot tortyr. Den var färdig för ratificering i februari 1985 och vid den tidpunkten ratificerade tjugo nationer. För närvarande har sextiofem länder ratificerat och ytterligare sexton har undertecknat men ännu inte ratificerat.⁷⁷ Konventionen definierar vad termen tortyr innefattar, kräver av medlemsstaterna att de ska vidta åtgärder, legala och andra, för att förhindra tortyr, förklarar att under inga omständigheter, varken i nödsituationer, p.g.a. hot utifrån eller order från överordnad, kan tortyr rättfärdiggöras. Konventionen förbjuder också medlemsstaterna att sända tillbaka en flykting till hans eller hennes land om det finns

---

⁷² Ibid.

⁷³ Artikel 6-15.

⁷⁴ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to international law, s. 216.

⁷⁵ Malanzcuk, Akehursts modern introduction to international law, s. 216.

⁷⁶ Artikel 2, punkt 2 i Konventionen mot tortyr, www.un.org/documents

⁷⁷ www.bayefski.com, Treaties of the United Nations.

anledning att tro att denne där kommer att utsättas för tortyr och kräver att värdlandet i detta övervägande tar hänsyn till flyktingens hemlands tidigare förhållningssätt till de mänskliga rättigheterna.⁷⁸

Bestämmelserna i konventionen kräver vidare att medlemsstaterna skall göra tortyr illegalt och att se till att de har lämpliga straff för personer som begår en handling som innebär tortyr. Medlemsstaterna måste också tillse att det finns jurisdiktion för att döma dessa personer, antingen genom att de själva utreder och dömer eller att de, på förfrågan härom, utlämnar misstänkta för rättegång inför en annan därför kompetent domstol.⁷⁹

Varje medlemsstat är också skyldig att ge rättstillämpare och militär personal utbildning i förhindrande av tortyr, att återkommande kontrollera sina undersökningsmetoder och att genast undersöka varje misstanke om att dess tjänstemän har begått en handling som innebär tortyr i dennes tjänst. De måste också tillförsäkra att varje person som hävdar att de har blivit utsatta för tortyr kan göra en anmälan därom, att anmälan blir uppföljd genom undersökningar och, om det visar sig stämma, att personen i fråga får kompensation inklusive medicinsk vård. Ersättning till efterlevande, om personen i fråga på grund av tortyrhandlingen skulle ha avlidit, skall också betalas ut. Vidare förbjuder konventionen alla slag av bevisföring som innehåller erkännanden som avlagts under tortyr.⁸⁰

Konventionen förbjuder också alla handlingar som inte är så allvarliga att de utgör tortyr men som utgör grym eller nedvärderande behandling.⁸¹

3.2.8 Turkudeklarationen om minimala humanitära standards1990.

“Everyone shall have the right to recognition everywhere as a person before the law. All persons, even if their liberty has been restricted, are entitled to respect for their person, honour and convictions, freedom of thought, conscience and religious practices. They shall in all circumstances be treated humanely, without any adverse distinction.”⁸²

Denna deklaration kom till genom att en grupp experter inom området för mänskliga rättigheter på privat initiativ träffades. Därför har den inte samma tyngd och genomslagskraft som den skulle ha haft om den hade blivit antagen av en internationell organisation. För den skull är den inte utan betydelse, en del av dess provisioner har länge varit del av generell internationell lag och den skrevs av specialister för att möta ett behov som fanns och ännu finns. Deklarationen har också refererats till av bl.a. the Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities.⁸³

---

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ www.bayefski.com, Treaties of the United Nations.

⁸¹ Ibid.

⁸² Declaration of Minimum Humanitarian Standards, artikel 3, www.umn.edu/humanrts/instreet/19906.html

⁸³ Resolution 1192/106, om situationen för mänskliga rättigheter i Irak, www.un.org/documents

Deklarationen tar upp principer som är ”applicerbara i alla situationer, inklusive nationella våldsamheter, oroligheter, spänningar och nödsituationer samt från vilka undantag under inga omständigheter kan göras.”⁸⁴

3.2.9 Ad hoc tribunalerna för det forna Jugoslavien och för Rwanda.

*”Brott mot mänskligheten är allvarliga våldsbrott vilka skadar människor genom att slå mot det som är viktigast för dem: deras liv, frihet, fysiska välmående, hälsa och/eller värdighet. De är inhumana handlingar som genom sin utbredning och sitt allvar går bortom de gränser för det tolerabla för det internationella samfundet som måste kräva bestraffning för dem. Men brott mot mänskligheten belyser också individen eftersom det är genom ett brott mot individen som mänskligheten blir attackerad och förnekad. Det är därför konceptet av mänskligheten som ett offer som särskilt karaktäriserar brott mot mänskligheten”.*⁸⁵

Under alla år efter Nürnberggrättegångarna arbetade framförallt FN för att få till stånd en permanent internationell domstol som skulle arbeta efter internationell straffrätt. Den internationella lagkommissionen hade i uppgift att arbeta fram dels en straffrättslig lagtext och dels stadgarna för den tänkta domstolen men dess debatter och försök misslyckade alla att nå sitt mål, mycket p.g.a. hindret med staters ovilja att göra avkall på sin suveränitet på området.⁸⁶

Det var först efter de tragiska händelser som tog plats i det forna Jugoslavien som den internationella gemenskapen lyckades ena sig om att ta ytterligare ett viktigt steg för att få till stånd ett individuellt ansvar under internationell rätt genom upprättandet av ad hoc Tribunalen för åtal av personer som begått brott mot mänskliga rättigheter i det forna Jugoslavien genom FN:s säkerhetsråds resolutioner 808 och 827 1993. Lite senare upprättades också ad hoc tribunalen för Rwanda genom resolution 955 1994. Tribunalerna är oberoende av varandra men har gemensamma drag och också institutionella band.⁸⁷

De var de första internationella domstolar som upprättades av den internationella gemenskapen och inte av segrarna i en internationell väpnad konflikt, trots att förslag tidigare framlagts om att upprätta en internationell domstol för att pröva krigsbrott och brott mot mänskliga rättigheter vad gällde t.ex. brott begångna av USA i Vietnam och för att åtala Saddam Hussein för hans ansvar i de Irakiska aggressionerna mot Iran. De två ad hoc tribunalerna utgjorde ett stort framsteg mot att få till stånd en institution med permanent jurisdiktion och de gav också klarhet i vad som utvecklats till en slags internationell straffrätt.⁸⁸

---

⁸⁴ Egen översättning.

⁸⁵ Definition av brott mot mänskligheten av den internationella Tribunalen för det forna Jugoslavien i dess beslut i Erdemovic-fallet.

⁸⁶ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605f.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Ibid.

Det fanns två möjliga vägar att gå för att få till stånd upprättandet av de båda tribunalerna. Den ena utgjordes av den mer traditionella som oftast för liknande uppgifter används, att författa och ingå ett slags avtal eller konvention mellan medlemsländerna. Detta arbete är dock väldigt tidskrävande och situationen i både det forna Jugoslavien och senare också i Rwanda krävde ett snabbt handlande. Därför togs beslut av FN:s säkerhetsråd och de båda tribunalerna upprättades genom resolutioner från säkerhetsrådet, baserade på kapitel VII i Förenta Nationernas stadga. Detta tillvägagångssätt hade den fördelen att man kom till snabba beslut och upprättanden och till att de båda tribunalerna omedelbart kunde påbörja sitt arbete, men det gav också upphov till en del frågor och kritik.⁸⁹

Säkerhetsrådets kompetens att upprätta sådana tribunaler ifrågasattes eftersom det ingenstans i Förenta Nationernas stadga tilldelas en sådan kompetens. Framtiden för de två tribunalerna vilade också på beslut från en liten enhet inom FN där de fem stora nationerna har vetorätt och dessutom, vad gäller finansiella frågor, på beslut från FN:s generalförsamling.⁹⁰

P.g.a. av det snabba upprättandet hindrades också alla stora och tidskrävande diskussioner inom rådet och det finns en del tekniska tillkortakommanden i texterna som skulle ha kunnat undvikas om djupare debatter hade hållits. Detta hade underlättat arbetet för dem som ska tolka texterna, framför allt domarna i tribunalerna som nu ofta är helt fria att tolka texterna på det sätt de finner mest passande, effektivt och användbart. Domarna gavs också helt eget ansvar för att upprätta stadgar för procedurella regler för rättegångar, bevisföring och skydd för åtalade och vittnen.⁹¹ Domarna antog väldigt precisa regler för procedur och bevisföring vilket skapade en internationell straffprocessrätt. Denna processrätt övervakas dock inte av säkerhetsrådet och har vid flera tillfällen ändrats, vilket i någon mån kan ge intryck av improvisation.⁹²

Andra frågor som dök upp gällde huruvida säkerhetsrådets beslut är bindande och också kravet på samarbete från medlemsstaterna. Dessa två punkter var naturligtvis av yttersta vikt för att en internationell straffrättslig jurisdiktion överhuvudtaget skulle vara effektiv.

Det fanns ingen verklig klarhet i dessa frågor men eftersom säkerhetsrådet hade baserat sina resolutioner på kapitel VII i FN:s stadga kunde de använda den basen för beslut och rekommendationer. Den bindande naturen av säkerhetsrådets beslut stammar från artikel 25 och 103 av stadgan.⁹³

Staternas samarbete krävs i artikel 29 i stadgarna för tribunalen för det forna Jugoslavien och artikel 28 i stadgarna för tribunalen för Rwanda. De två stadgarna

---

⁸⁹ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 606.

⁹⁰ Ibid, s. 605ff.

⁹¹ Artikel 15 i stadgarna för Tribunalen för det forna Jugoslavien, www.un.org/documents

⁹² Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605ff.

⁹³ Ibid.

finns som annex till generalsekreterarens rapport vilken är godkänd av säkerhetsrådet vilket bidrar till den lagliga giltigheten och dessutom innehåller de båda resolutionerna för upprättandet av respektive tribunal en paragraf som i starka ordalag kräver staternas medverkan efter ett beslut av säkerhetsrådet.⁹⁴

Ytterligare en tvivelaktighet med de båda ad hoc tribunalerna är att det, eftersom ansvaret för utarbetandet och upprätthållandet av dem överlämnades till FN:s säkerhetsråd, innebär att i ett val mellan att upprätta eller upprätthålla fred och att göra det på ett fullkomligt lagligt och rättvist sätt, skulle med största sannolikhet det första alternativet få överhanden. Därmed inte sagt att kraven på rättvisa och legalitet är åsidosatta, tvärtom, de hålls träget i minnet i de båda stadgarna för tribunalerna. Men möjligheten att dessa krav skulle kunna åsidosättas var också ett hot mot tribunalernas överlevnad.⁹⁵

En annan osäkerhet utgjorde också det faktum att det i säkerhetsrådets texter endast talades om stater. Var säkerhetsrådets beslut bindande till sin natur för och krävdes också samarbete av icke-statliga enheter såsom serbernas och bosniernas myndigheter? Och vad gällde för enskilda individer? Alla dessa osäkerheter kunde ha undvikits om en mer utförlig och genomtänkt text hade utarbetats.⁹⁶

De mångtaliga resolutionerna från FN:s säkerhetsråd i avsikt att etablera tribunalerna för att åtala individer för brott begångna i det forna Jugoslavien och Rwanda, och deras stadgar, definierar handlingar som är straffbara under internationell rätt, i synnerhet artiklarna 2, 3, 4 och 5 i stadgan för Tribunalen för det forna Jugoslavien innehåller de olika brott som hamnar under den domstolens jurisdiktion. Artikel 2 ger domstolen rätt att åtala personer som gjort sig skyldiga till eller beordrat handlingar som är grova brott mot Genèvekonventionerna. Artikel 3 utökar domstolens räckvidd till att även gälla brott mot andra krigslagor och sedvänjor. Artikel 4 återupprepar artikel 2 och 3 i konventionen mot folkmord. Artikel 5 ger domstolen behörighet att åtala personer som är ansvariga för brott begångna mot civila i väpnade konflikter oavsett om de är av internationell eller nationell karaktär. Artikel 7 ger en stor räckvidd åt individuellt straffansvar då den täcker alla personer som planerat, stämplat till, beordrat, genomfört eller på annat sätt hjälpt med råd och dåd i planeringen, förberedelsen eller utförandet av ett brott. Ansvaret för en person i regeringsposition och effekterna av order från överordnad behandlas på samma sätt som i Nürnberggrättegångarnas stadgar.⁹⁷

---

⁹⁴ Resolution 827, §4 för det forna Jugoslavien och resolution 955, §2 för Rwanda, www.un.org/documents

⁹⁵ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605ff.

⁹⁶ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605ff.

⁹⁷ Se avsnitt 1.2.1.

För att en åtalad ska kunna dömas för brott mot mänskligheten krävs att det finns ett samband mellan en slags politik och personen i frågas vetskap om denna politik. Kammaren i tribunalen för det forna Jugoslavien har uttalat att det måste finnas ”någon form av regerings, organiserad, eller grupppolitik” och att ”förövaren måste ha vetat om denna kontext inom vilken han förövade sina handlingar”⁹⁸ Alltså räcker det inte med att det finns bevis på att en politik som bryter mot mänskliga rättigheter har varit förd mot civilbefolkning utan det måste också visas att den anklagade har varit medveten om att hans handlingar har varit del i denna politik.⁹⁹

Rwandatribunalens stadgar är lite annorlunda men i det stora hela är dess artiklar inte mycket annorlunda till sitt innehåll.

Ansvar för genomdrivandet av tribunalernas domslut är enligt de båda stadgarna överlämnat i första hand medlemsstaterna, det är alltså starkt kopplat till dessas samarbete. Skulle de dock inte fullgöra dessa plikter är anlitan av säkerhetsrådet föreskrivet. I praktiken har rådets handlingar i dessa fall aldrig gått längre än till en påminnelse till staterna om deras skyldigheter.¹⁰⁰

3.2.10 Den internationella brottmålsdomstolen (ICC).

*“In the prospect of an international criminal court lies the promise of universal justice. That is the simple and soaring hope of this vision. We are close to its realisation. We will do our part to see it through till the end. We ask you...to do yours in our struggle to ensure that no ruler, no State, no junta and no army anywhere can abuse human rights with impunity. Only then will the innocents of distant wars and conflicts know that, they too, may sleep under the cover of justice; that they, too, have rights, and that those who violate those rights will be punished.”*¹⁰¹

Alla dessa regler och principer, detta rättsliga arv har nu kodifierats i ett enda rättsligt instrument, Romfördraget för den Internationella brottmålsdomstolen, vilket antogs 1998.

Artikel 5 till 8 definierar de brott som hamnar under ICC:s jurisdiktion. Det är ”de mest allvarliga brotten” som ”är av intresse för hela det internationella samfundet” och vilka bryter mot dess legala och etiska regler och principer. Det är en vid definition som täcker både ”grova brott” och ”allvarliga förbrytelser” mot Genèvekonventionerna, krigslagar och sedvänjor i stort.

Romfördraget har antagit en ny brottstypologi. Den innehåller fyra brottskategorier istället för tre och de är folkmord, brott mot mänskligheten, krigsbrott och aggressionsbrott. I dess artiklar 7 och 8 har en stor utveckling skett vad gäller brotten

---

⁹⁸ Citat från Tadic-fallet.

⁹⁹ La Rosa, A tremendous challenge for the International Criminal Tribunals: reconciling the requirements of international humanitarian law with those of fair trial, IRRC nr. 321.

¹⁰⁰ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605ff.

¹⁰¹ Kofi Annan, FN:s Generalsekreterare, www.un.org/News/press/docs/2000/sgsm5895.sgsm5895.html

brott mot mänskligheten och krigsbrott. Här är paragraferna mycket mer detaljerade än deras föregångare som t.ex. artikel 6 i Nürnberggrättegångarnas stadgar.¹⁰²

”Brott mot mänskligheten” innebär en handling ”utförd som del av en stor eller systematisk attack, riktad mot civil befolkning, med vetskap om attacken”(Artikel 7). Detta hör till generella internationella sedvänjor och har också tidigare blivit definierat i åtskilliga instrument vid sidan av artikel 6 i Nürnberggrättegångarnas stadgar.

En klar indikation på vad som utgör ett brott mot mänskligheten ges av den internationella Tribunalen för det forna Jugoslavien i dess beslut i Erdemovic-fallet: ”Brott mot mänskligheten är allvarliga våldsbrott vilka skadar människor genom att slå mot det som är viktigast för dem : deras liv, frihet, fysiska välmående, hälsa och/eller värdighet. De är inhumana handlingar som genom sin utbredning och sitt allvar går bortom de gränser för det tolerabla för det internationella samfundet som måste kräva bestraffning för dem. Men brott mot mänskligheten belyser också individen eftersom det är genom ett brott mot individen som mänskligheten blir attackerad och förnekad. Det är därför konceptet av mänskligheten som ett offer som särskilt karaktäriserar brott mot mänskligheten”.¹⁰³ Ingen skillnad görs här mellan krigs- och fredstid eller internationella och nationella konflikter. Det som utgör kärnprincipen är konceptet av mänsklighet i sig. Individen, offret, görs till del av en mycket större helhet – mänskligheten.¹⁰⁴

Artikel 7, med sina två delar, visar upp ett nytt tillvägagångssätt. Den första delen räknar upp de handlingar som anses utgöra brott mot mänskligheten och den andra delen ger definitioner av en del av dem. Brotten mord, utrotning, slaveri och deportering lägger fast arvet från Nürnberggrättegångarna, men det som där kallades ”andra inhumana handlingar utförda mot civil befolkning” har här blivit till en lista av olika handlingar vilken visar på erfarenheter under de senaste 50 åren, både i internationella och nationella konflikter och även från tider av fred. De handlingar som upptagits är fängslande eller annat allvarligt berövande av fysisk frihet som står i strid med fundamentala regler i internationell rätt, tortyr, våldtäkt, sexuellt slaveri, framtvungad prostitution, framtvungat havandeskap, påtvingad sterilisering, allt annat sexuellt våld, påtvingat försvinnande och apartheid. Alla dessa handlingar är definierade i del två av artikel 7. Som synes är många av de nytillkomna brotten av sexuell natur vilket beror på att dessa brott har blivit mycket vanliga och systematiskt utförda.¹⁰⁵

Listan över brott i artikel 7 slutar med en vid kategori: “andra inhumana handlingar av liknande karaktär vilka är avsedda att orsaka stort lidande eller allvarligt skada fysisk eller mental hälsa”. Denna definition lämnar dörren öppen för att i framtiden

---

¹⁰² Questions and answers on the International Criminal Court, Coalition for the International Criminal Court, <http://www.iccnw.org>, s. 3.

¹⁰³ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under International law, IRRC nr.835, s. 531f.

¹⁰⁴ Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41 (vinter/vår 1999).

¹⁰⁵ Meron, Rape as a crime under international humanitarian law, s.424.

kunna inkludera ytterligare handlingar som brott eftersom historien har visat att människan är alltför kapabel att utveckla denna brottskategori, vilken utgör den grövsta kränkningen av idén om mänsklighet.

Artikel 8 handlar om de traditionella krigsbrotten. En jämförelse mellan listan här och den i artikel 6 i Nürnberggrättegångarnas stadgar visar att utvecklingen med att definiera olika krigsbrott har varit hög och har lett till en utökad och mer detaljerad kodifiering.

Krigsbrott ligger inom ICC:s jurisdiktion i synnerhet när de är ”begångna som del av en plan eller förd politik eller som del i ett storskaligt uppdrag av sådana brott”(Artikel 8). Det betyder att ICC har givits jurisdiktion också över brott begångna av individer.¹⁰⁶

Åtskilliga kategorier av brott tas här upp. Den första är de grova brott som etablerades genom Genèvekonventionerna. Den andra utgörs av ”andra allvarliga förbrytelser mot lagar och sedvänjor i internationella väpnade konflikter inom det etablerade ramverket av internationell rätt”. Listan som därpå följer är väldigt detaljerad med 26 varianter av handlingar eller beteenden. Det är den längsta lista över brott någonsin i ett internationellt bindande legalt instrument. Den tredje kategorin rör allvarliga förbrytelser mot artikel 3 gemensam för Genèvekonventionerna vilken behandlar väpnade konflikter som inte är av internationell karaktär och täcker handlingar utförda mot personer som inte tar aktiv del i oroligheterna som t.ex. våld mot liv och person, mord av alla slag, grym behandling och tortyr, attacker på personers värdighet i synnerhet förolämpande behandling, gisslantagande och vägran att tillförsäkra rättslig hjälp. Den fjärde kategorin rör ”andra allvarliga förbrytelser mot de lagar och sedvänjor som är tillämpliga vid väpnade konflikter av en inte internationell karaktär”. Den generella rättigheten för stater att vidhålla eller etablera lag och ordning eller att försvara sin enhet och territoriala integritet på alla lagliga vis är särskilt upptagen. Den fjärde kategorin är tillämplig på utdragna väpnade konflikter mellan statliga myndigheter och organiserade väpnade grupper eller mellan sådana grupper, vilket innebär den stora majoriteten av nationella konflikter.¹⁰⁷

3.3 Sammanfattning

De tidigaste bestämmelserna som kan ses som en människorätt utgjordes, som ovan har visats, av så kallade krigslagar vilka stipulerade enkla regler för hur soldaterna skulle uppföra sig under pågående krig. Regler som förbjöd vissa av de grävsta förbrytelserna såsom våldtäkt och röveri, och vilka alltså baserade sig på vad som ansågs vara ett ärofullt beteende.

Efter det första världskriget ser vi hur tanken om en internationell jurisdiktion vad avser brott mot människorätten har börjat ta form. Även tankar om att det behövdes

---

¹⁰⁶ Roberge, The new International Criminal Court. A preliminary assessment, IRRIC nr.325, s.6-74.

¹⁰⁷ Greppi, The evolution of individual criminal responsibility under international law, IRRIC nr 835, s. 535f.

ett starkare skydd för civilbefolkningen gentemot andra aktioner än direkta våldshandlingar, t.ex. rätt till hjälp utifrån, genom internationell reglering börjar också framtona men kan ännu inte förverkligas.

Efter det andra världskrigets händelser tar arbetet med att kodifiera och reglera de mänskliga rättigheterna verklig fart. De olika brottstyperna krigsbrott, fredsbrott och brott mot mänskligheten samt ett individuellt straffansvar för både stater och individer preciseras och kodifieras som brott mot internationell lag även om de inte utgör brott mot nationell lag.

Efter Nürnbergrättegångarna görs också en kodifiering av människorättsliga principer och regler lättare att genomföra eftersom man anser att tribunalen har ”funnit” en rättspraxis som den endast har omsatt i sitt arbete.

Den internationella gemenskapen arbetar också fram ett ökat skydd för civilbefolkningen i stridsdrabbade områden, det gäller även staters skyldigheter mot sin egen civilbefolkning, och efter det spanska inbördeskriget accepterar staterna en internationell jurisdiktion över interna konflikter.

Efter kriget i det forna Jugoslavien upprättades för första gången en internationell domstol av den internationella gemenskapen och inte av krigets segrare. Staterna hade tidigare varit alltför ovilliga att ge avkall på sin suveränitet på detta område trots att hårt arbete lagts ner för att få till stånd en dylik domstol tidigare.

Slutligen kom också upprättandet av en permanent internationell domstol, ICC, med jurisdiktion över folkmord, krigsbrott, aggressionsbrott och brott mot mänskligheten. Dess stadgar har en mer utförlig och precis kodifiering av de olika brotten och dessutom har sexualbrott lagts till som ett brott mot mänskligheten, detta eftersom den typen av brott kommit att bli allt mer utbredd. ICC:s jurisdiktion gäller i både krigs- och fredstid samt både vid internationella och nationella konfliktsituationer.

Som här framtonar är lagstiftningen och regleringen av människorätten över hela perioden ett barn av sin tid. De värderingar som är härskande i samhället är naturligtvis de som präglar lagstiftningen, konstigt vore det annars. Det syns också tydligt i denna enkla resa över tiden att de tillfällen arbetet med de mänskliga rättigheterna har tagit språng, gått snabbare än vanligt, är då vi har drabbats av ovanligt grymma handlingar mot mänskligheten som t.ex. det första och andra världskriget, det spanska inbördeskriget samt kriget i det forna Jugoslavien och Rwanda.

4 Huvuddrag i ovan nämnda lagtexter.

De konventioner och fördrag jag ovan har tagit upp och beskrivit stammar från och utgör två olika grupper av bestämmelser. Den ena är humanitär rätt och den andra människorätten. Jag ska nu redogöra för de båda gruppernas olika historia och funktion för att försöka skapa ordning i tanken bakom dem och hur de i praktiken används. Jag ska därefter också titta på hur de, trots att tanken från början inte varit så, i många fall sammanfaller och hur de har påverkat varandra.

4.1 Humanitär rätt.

Den humanitära rätten kallades från början, och kallas fortfarande emellanåt krigslagar. Den har sitt ursprung i antiken och dök upp framförallt genom de krig som fördes mellan europeiska stater och fastlades under medeltiden. Därmed är den ett av de äldsta områdena inom internationell offentlig rätt.¹⁰⁸ Dessa lagar består nu till största delen av sex internationella avtal, de fyra Genève konventionerna från 1949 och deras två tilläggsprotokoll från 1977. Konventionerna är bindande för de 169 medlemsstaterna, Protokoll I som reglerar internationella väpnade konflikter för 110 medlemsstater och Protokoll II som reglerar nationella väpnade konflikter för 100 medlemsstater. Därmed är de bindande för i stort sett alla världens stater.¹⁰⁹

Restriktioner för fientliga aktiviteter kan man finna i många olika kulturer och oftast har de sitt ursprung i religiösa värderingar och i utvecklingen av olika militära filosofier. Ofta finns likheter mellan dessa gamla regler och på de punkter de liknar varandra handlar det oftast, som genomgången av rättsreglernas utveckling har visat, om både beteendet som förväntas av de som deltar i stridigheterna gentemot varandra och beteende mot de som inte tar del i stridigheterna, de civila. Vanligtvis bygger dessa regler på tre grundläggande principer – militär nödvändighet, mänsklighet och ridderlighet.¹¹⁰

När den humanitära rätten studeras skall också, som tidigare sagts, hållas i minnet att den utvecklades i ett tidevarv då det inte var olagligt eller märkligt att föra en politik som innefattade väpnade angrepp på andra nationer. Det innebar ingen skam att starta ett krig. Det som motiverade en reglering av krigshandlingar var uppfattningar av vad som ansågs vara ärbart och, särskilt under 1800-talet, civiliserat. Lagarna baserades därför på vad som ansågs visa tillbörlig respekt för motståndararmén.¹¹¹

Detta rättsområde bygger alltså på den princip som kodifierades i St. Petersburg Deklarationen 1868 där det stadgas att "the only legitimate object which States should endeavour to accomplish during war is to weaken the military forces of the enemy."¹¹²

4.1.1 "Militär nödvändighet".

De grundläggande principerna för den humanitära rätten har bevarats ganska oförändrade, nuförtiden talas i och för sig inte om ridderlighet, men balansen mellan humanitet och militär nödvändighet finns fortfarande kvar som den största byggstenen. Därför finner man att dessa lagar alltid gör vissa krigshandlingar

---

¹⁰⁸ Kolb, The relationship between international humanitarian law and human rights law: A brief history of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions, IRRC nr. 324, s. 409f.

¹⁰⁹ Plattner, Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law, IRRC nr. 288, s. 249ff, 92.06.30.

¹¹⁰ Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights, IRRC 93.04.30

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Plattner, Assistance to the civilian population: the development and the present state of international humanitarian law, IRRC nr. 288, s. 249ff.

tillåtliga eftersom de är av militär nödvändighet, och det i sig kan ju tyckas vara inhumant.

Begreppet militär nödvändighet har definierats ett antal gånger. The Lieber Code beskriver begreppet som följer: "Military necessity admits of all direct destruction of life or limb of armed enemies, and of other persons whose destruction is incidentally unavoidable in the armed contests of war; it allows of the capturing of every armed enemy, and every enemy of importance to the hostile government, or of peculiar danger to the captor; it allows of all destruction of property, and obstruction of the ways and channels of traffic, travel or communication, and of all withholding of sustenance or means of life from the enemy; of the appropriation of whatever an enemy's country affords necessary for the subsistence and safety of the army, and of such deception as does not involve the breaking of good faith either positively pledged, regarding agreements entered into during the war, or supposed by the modern law of war to exist. Men who take up arms against one another in public war do not cease on this account to be moral beings, responsible to one another and to God."¹¹³

Balansen mellan vad som är militärt nödvändigt och vad som är humant är uppbyggd på fyra "kontrollpunkter". För det första anses vissa handlingar inte äga någon militär nödvändighet överhuvudtaget och de är helt enkelt förbjudna. Exempel på sådana handlingar är sadistiskt brutala handlingar, röveri och andra privata handlingar av soldater som istället för att hjälpa det militära syftet med armén snarare tenderar att underminera ett professionellt disciplinerat beteendemönster. Den andra gruppen av handlingar är de som har tillskrivits en viss militärt värde men man har, trots detta militära värde, beslutat att humanitära hänsyn är viktigare och därför också förbjudit dessa handlingar. Exempel för denna grupp är användning av gifter och giftiga gaser. I den tredje gruppen finner man att hänsyn både till militära och humana behov har tagits. De anses här båda äga ungefär lika mycket värde och därför utgörs bestämmelserna här av kompromisser. Ett exempel är regeln om proportionalitet vid attacker, där det är accepterat att civila kan komma att lida oväsentliga skador, med humanitära behov i åtanke, men att sådana attacker inte får utföras om de oväsentliga skadorna skulle vara överdrivna i förhållande till värdet av målet, med militära behov i åtanke. Slutligen i den fjärde gruppen tillåts i vissa situationer de militära behoven helt att ta överhanden över de humanitära. Exempel på dessa bestämmelser är att förstörelse av objekt som inte kan undvaras för civilbefolkningens överlevnad i en stats eget territorium är tillåtet när det är av avgörande militär nödvändighet och att det är tillåtet att attackera medicinsk personal, vilket normalt är förbjudet, när de tar del i militära fientligheter.¹¹⁴

4.2 Människorätt.

Lagområdet för mänskliga rättigheter är betydligt yngre än den humanitära rätten. Det stammar från upplysningstidens teorier och fann då sitt uttryck i nationell rätt. Det var först som en reaktion på händelserna efter andra världskriget som detta rättsområde

¹¹³ The Lieber Code, artikel 15, www.civilwarhome.com/liebercode.html

¹¹⁴ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRIC 93.04.30.

blev del av internationell offentlig rätt. Lagarna för mänskliga rättigheter har ett mer oklart ursprung än den humanitära rättens och det finns ett antal teorier som har använts som förklaringsgrund till rättsområdet. Där finns de som har en religiös bakgrund, nämligen Guds lag som binder alla människor, den naturliga lagen som är permanent och skall respekteras och utilitarismen. Positivisterna bygger sitt förklaringsmönster till framväxten av rättsområdet helt enkelt på att samarbete och ömsesidig respekt är det mest fördelaktiga förhållningssättet för både stat och individ.¹¹⁵

De flesta av åsikterna lutar dock mot att teorierna av bl.a. John Locke och Jean-Jacques Rousseau är de som har betytt mest för utvecklingen av mänskliga rättigheter till ett rättsområde i sig. Dessa författare hörde alla till den naturrättsliga skolan där teorier utvecklades om hur förhållandet mellan stat och individ skulle vara för att försöka definiera det rättvisa samhället. De grundade sina teorier på en analys av grunden i människans natur och samspelet och förhållandet mellan människor och kom därigenom fram till vad som skulle vara det bästa sättet att uppnå ömsesidig respekt och skydd. Den mest kände och citerade av dessa författare är Locke som menade att den naturliga staten är den där det härskar fred, samarbete och ömsesidigt beskydd. Enligt hans mening är skydd för de privata rättigheterna också skydd för det gemensamma goda eftersom människan har rätt att skydda sig själv och sina rättigheter men också, därigenom, skyldighet att respektera andras denna rätt. Eftersom denna naturliga stat saknar organisation menade han att människorna genom att ingå ett socialt kontrakt lämnade över makt att styra till en statsmakt, regering, men endast under den förutsättningen att staten garanterar skydd för de naturliga rättigheterna vilka han definierade som rätt till liv, frihet och egendom.¹¹⁶

4.2.1 Legala skillnader mellan olika mänskliga rättigheter.

Inom rättsområdet för mänskliga rättigheter finns avtal för både universella och regionala områden, vilket är främmande för humanitär rätt där man fokuserar på det universella planet. I avtalen för de mänskliga rättigheterna gör man också en indelning av rättigheterna i olika klasser, kända som första, andra och tredje generationens rättigheter, vilket tidigare nämnts¹¹⁷. Den första generationen är de civila och politiska rättigheterna, den andra de ekonomiska, sociala och kulturella och den tredje består av universella rättigheter så som rätt till utveckling, rätt till en vettig miljö och rätt till fred. Den legala skillnaden mellan dessa rättigheter ligger däri att för de civila och politiska rättigheterna krävs av medlemsstaterna en omedelbar respekt, medan det för de andra rättigheterna krävs att staterna skall vidta lämpliga åtgärder för att uppnå förverkligandet av dem. Detta har också lett till att, som tidigare har nämnts, många ifrågasätter om dessa andra och tredje generationens rättigheter verkligen kan kallas legala rättigheter eftersom individen inte kan kräva sin rätt inför domstol.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Se inledning.

¹¹⁸ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

P.g.a. de olika åsikterna om existensen och innehållet i de mänskliga rättigheterna uppstod en olikartad tolkning av vilka skyldigheter som åläggs staterna, både vad avser vad de medför och om de kan sägas överhuvudtaget existera i en legal mening. Det har t.o.m. ifrågasatts om de civila och politiska rättigheterna kan sägas vara universella eftersom det finns olikheter i de olika fördragen.

Likheterna fördragen emellan är dock mer påtagliga än skillnaderna och i sitt skydd av de grundläggande civila rättigheterna och skyldigheterna är de i stort sett helt lika. Dessutom har FN:s grundliga och extensiva utredningar angående kränkningar av mänskliga rättigheter indikerat att rättigheterna i fråga har blivit del av en internationell sedvänja, oavsett om staten i fråga är medlem av de fördrag utredningarna byggts på.¹¹⁹

4.2.2 Inskränkningar i de mänskliga rättigheterna.

En viktig fråga vad avser de mänskliga rättigheterna är om de är tillämpliga under alla omständigheter, även i krigssituationer. De flesta fördrag över mänskliga rättigheter tillåter medlemsstaterna att göra inskränkningar i sina skyldigheter enligt de mänskliga rättigheterna i krigssituationer. Undantag från denna rätt till inskränkningar utgörs av vad som kallas kärnrättigheter, de gäller i alla situationer och under alla förutsättningar. Dessa kärnrättigheter är rätten till liv, förbudet mot tortyr och andra inhumana behandlingsmetoder, förbudet mot slaveri och förbudet mot retroaktiv lagstiftning och bestraffning.¹²⁰

Denna möjlighet till inskränkningar kan tyckas märklig eftersom dessa rättigheter tillskrivs individer i och med att de är mänskliga varelser och detta varande upphör ju på intet sätt enbart i och med att personerna i fråga lever i ett krigsdrabbat område. Just de mänskliga rättigheterna borde, enligt min mening, vara omöjliga att göra inskränkningar i.

Vad gäller Humanitär rätt finns inte denna möjlighet att göra inskränkningar i rättigheterna. Detta eftersom den är tänkt att i sin helhet gälla i krigssituationer, nödsituationer i sig.¹²¹

De rättigheter som inte ingår i de så kallade kärnrättigheterna i lagarna för mänskliga rättigheter upphör dock inte helt att vara tillämpliga i krigssituationer. De måste respekteras så långt det efter förutsättningarna är möjligt¹²². FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna har också uttalat att en stat enbart kan påkalla ett undantag när det är det enda sättet att skydda ett viktigt intresse mot en allvarlig fara. Situationen måste alltså vara sådan att denna tillfälliga nödlagstiftning, som ett undantag från de mänskliga rättigheterna utgör, är det enda sättet att upprätthålla lag och ordning och undvika ett hot mot själva statens existens. En stat som vill utropa ett

---

¹¹⁹ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Utdrag ur ICRC:s publikation „International Humanitarian Law; answers to your questions“, „What is the difference between humanitarian law and human rights law“, FAQ, 00.10.31.

¹²² *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, L. Doswald-Beck och S. Vité, IRRC 93.04.30.

undantagstillstånd måste också göra detta, samt anledningen till det, klart för andra stater så snart som möjligt.¹²³

4.3 Anledningar till avståndet mellan de båda rättsområdena.

Människorätten rör, som ovan sagts, förhållandet mellan stat och individ och bygger på tanken att enbart egenskapen av att vara en mänsklig individ ger vissa rättigheter. Lagarna fokuserar på individen som har rätt till vissa friheter och rättigheter gentemot statsmakterna. Redan här finns alltså en stor skillnad mellan de båda lagområdena, humanitär rätt fokuserar på hur en part i en konflikt skall förhålla sig gentemot folket i dess våld och motståndararmén medan lagarna för mänskliga rättigheter fokuserar på vilka rättigheter folket, individerna, har, vilket förhållningssätt statsmakten än har gentemot det.¹²⁴

Ytterligare anledningar till att de två rättsområdena är så oberoende av varandra står att finna i deras institutionella karaktär. Eftersom FN ansåg att de, genom att även arbeta med humanitär rätt, skulle underminera förtroendet för sin förmåga att upprätthålla fred, beslöt de att utesluta alla diskussioner om humanitär rätt, krigslagarna, från sitt arbete. De menade att de genom diskussioner om humanitär rätt skulle förlora kraft i sitt arbete för lagar mot krig eftersom detta rättsområde omfattar enbart lagar för krigssituationer och denna tanke ledde till att man inom FN enbart bekymrade sig om lagar för mänskliga rättigheter. Man kan också i ett uttalande från FN:s internationella lagkommission uttyda att de faktiskt menade att det inte fanns någon anledning till att använda sig av krigslagarna eftersom krig i sig blivit förbjudet. 1949 sades nämligen: ”War having been outlawed, the regulation of its conduct has ceased to be relevant.”¹²⁵ I anslutning till detta fanns det också motsättningar mellan FN och Internationella Röda korset, som arbetar med humanitär rätt, vilka inte enbart berodde på FN:s beslut att inte befatta sig med humanitär rätt. Internationella Röda korset var fast beslutet att bevara sin självständighet och eftersom mänskliga rättigheter kom att ses som det FN arbetade med distanserade Internationella Röda korset sig från detta rättsområde och kom att arbeta enbart med humanitär rätt. Detta förhållningssätt från de båda organisationerna, att enbart vilja sysselsätta sig med sitt respektive rättsområde, ledde till en cementering av avståndet i förhållandet mellan de två rättsområdena.¹²⁶

Förarbetena till konventionerna för respektive rättsområde visar också på ovanstående. Deklarationen för mänskliga rättigheter förbigår helt och hållet frågan

---

¹²³ Momtaz, The minimum humanitarian rules applicable in periods of internal tension and strife, IRRC nr. 324, s. 456.

¹²⁴ Kolb, The relationship between international humanitarian law and human rights law: A brief history of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions, International Review of the Red Cross no. 324, s. 409.

¹²⁵ Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations' involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4.

¹²⁶ Ibid.

om respekt för mänskliga rättigheter i krigssituationer och under arbetet med Genève konventionerna nämndes knappast mänskliga rättigheter.

Under arbetet med Deklarationen för mänskliga rättigheter nämndes frågan om inverknings av krig på de mänskliga rättigheterna bara i enstaka fall. Paragraf 2 i preambeln till deklarationen beskriver respekt för mänskliga rättigheter som ett villkor för upprätthållandet av fred, detta synsätt kallas jus contra bellum till skillnad från jus in bellum - krigslagar. Några få av delegaterna som deltog vid utarbetandet av deklarationen gjorde uttalanden som utpekade detta förhållande, att rättigheterna i deklarationen förutsätter ett fredsförhållande, och enbart en av dem, den libanesiske delegaten, menade att de fundamentala mänskliga rättigheterna som de stadgas i deklarationen också skulle vara garanterade under krigsförhållanden. Frånvaron av diskussion kring detta problem visar att det fanns en generell överenskommelse om att deklarationen var avsedd enbart för tider av fred, vilka FN skulle garantera.

På liknande sätt var det vid arbetet med Genèvekonventionerna. Mänskliga rättigheter nämndes bara sporadiskt och i förbigående. Den starkaste hänvisningen till mänskliga rättigheter kom från presidenten för konferenserna, Max Petitpierre då han talade under signeringsceremonin. Han uttalade sig då om parallellism mellan idealen i Genèvekonventionerna och Deklarationen för mänskliga rättigheter och sade: ”The day after tomorrow, we shall celebrate the anniversary of the Universal Declaration of the Rights of Man which was adopted by the General Assembly of the United Nations on December the 10th, 1948. It is, we think, interesting to compare that Declaration with the Geneva Conventions. Our texts are based on certain of the fundamental rights proclaimed in it – respect for the human person, protection against torture and against cruel, inhuman or degrading punishment or treatment. Those rights find their legal expression in the contractual engagements which your Governments have today agreed to undertake. The Universal Declaration of the Rights of Man and the Geneva Conventions are both derived from one and the same ideal...”¹²⁷

Vad gäller de två tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna var det lite annorlunda. I kodifieringsprocessen för dessa hade FN nämligen en betydligt aktivare roll. Två rapporter från FN:s generalsekreterare hade ett stort inflytande på processen som ledde till antagandet av protokollen och FN följde noggrant arbetets fortskridande i Genève. Förberedandet av förslagen till protokoll låg dock helt i ICRC:s händer och de anser också de två tilläggsprotokollen vara i stort sett deras arbete.¹²⁸

---

¹²⁷ Kolb, The relationship between international humanitarian law and human rights law: A brief history of the 1948 Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions, IRRC nr. 324, s. 409ff.

Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation`s involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4.

4.4 Sammanfattning

Det finns två olika rättsområden som ger skydd för det vi kallar mänskliga rättigheter. Det ena är människorätten och det andra den humanitära rätten.

Den humanitära rätten utgörs av vad som även kallas krigslagar och har sitt ursprung i antiken. Den bygger på religiösa värderingar och militära filosofier vilka utgörs av tre grundläggande principer; ridderlighet, mänsklighet och militär nödvändighet. Nu för tiden talas inte om ridderlighet utan den humanitära rätten utgörs av ett avvägande mellan humanitet och militär nödvändighet.

Människorätten stammar från upplysningstiden och blev först efter andra världskriget en del av internationell rätt. Detta rättsområde är uppdelat i tre olika kategorier av rättigheter varav endast den ena, civila och politiska rättigheter, anses ge individer verkliga rättigheter och stater verkliga skyldigheter att upprätthålla dem istället för enbart en skyldighet att arbeta mot deras förverkligande. De flesta bestämmelser på människorättsens område ger stater tillåtelse att göra inskränkningar i skyddet av de mänskliga rättigheterna i krigssituationer eller andra situationer då det behövs för att skydda ett allmänt intresse mot en allvarlig fara.

Det har hela den tid de två rättsområdena samtidigt existerat funnits ett avstånd emellan dem. Detta dels beroende på att deras fokus är olika. Människorätten fokuserar på förhållandet mellan statsmakt och individ medan den humanitära rätten fokuserar på hur en part i en krigskonflikt skall förhålla sig gentemot folket i dess våld och mot motståndararmén. En annan anledning till avståndet rättsområdena emellan är deras institutionella karaktär. FN har alltid varit människorättsens stora beskyddare medan Röda korset har ägnat sig åt den humanitära rätten. FN har inte velat befatta sig med den humanitära rätten eftersom de ansåg att det skulle vara ett avsteg från deras mål, att arbeta för fred, om de arbetade med krigslagar och Röda korset har varit obenäget att arbeta med människorätten eftersom de ansåg att detta skulle kunna inskränka deras självständighet.

Avståndet mellan de båda rättsområdena kan också ses i konventionstexter där respektive rättsområde totalt förbigåtts i arbetet med det andra. På senare tid kan dock exempel på referat till det andra rättsområdet hittas i sådana texter vilket tyder på att fördelarna som skulle kunna finnas med ett utbyte mellan rättsområdena har noterats och att arbetet i den riktningen har påbörjats.

5 Relationen mellan Humanitär rätt och lagarna för Mänskliga rättigheter.

Trots de olika ursprung för och tankarna bakom de två rättsområdena innehåller de båda regler för vad som resulterar i, eller åtminstone är tänkt att resultera i, ett humanare förhållningssätt från styrande makter gentemot individer. Även då reglerna inom den humanitära rätten till stor del reglerar handlingar utförda mot personer på motståndarsidan som tar aktiv del i stridigheterna, innehåller de också, som tidigare har visats, föreskrifter om hur civilbefolkningen, både den egna och motståndarsidans, får behandlas. Det är den delen av de båda rättsområdena jag i det

följande kommer att jämföra och se om, och i sådana fall, i hur stor utsträckning de samverkar.

En viktig förändring inom den humanitära rätten är att vår utveckling har lett till att det inte längre är möjligt att, på ett legalt sätt, reglera konflikter genom krig. Generellt sett uppfattas den humanitära rätten inte längre som en reglering av vad som är ärofyllt för de stridande parterna utan som en reglering för att rädda de som inte tar del i stridigheterna från krigets fasor i så stor utsträckning som möjligt. En annan viktig förändring i utvecklingen av den humanitära rätten har lett till är att den numera inte enbart är tillämplig på internationella konflikter, utan även interna, genom artikel tre gemensam för Genèvekonventionerna och det andra tilläggsprotokollet till dessa konventioner. Den humanitära rätten har alltså kommit in på den arena som tidigare uteslutande reglerades av lagområdet för mänskliga rättigheter – förhållandet mellan stater och deras egna innevånare.¹²⁹

Detta gör att nutidens mål med de båda rättsområdena gör dem mer lika. Enligt uppfattningen för mänskliga rättigheter är ju användningen av våld i sig själv en kränkning av de mänskliga rättigheterna eftersom de är baserade på respekt för mänskligt liv och välmående. Denna utsaga gjordes också på Konferensen för mänskliga rättigheter i Teheran 1968; ”Peace is the underlying condition the full observance of human rights and war is their negation.” På samma konferens gjordes också en, med avseende på samverkan mellan den humanitära rätten och lagarna för mänskliga rättigheter, intressant rekommendation. Man menade att det vore bra med ytterligare utveckling inom humanitär rätt angående bättre skydd av krigsoffer. Det intressanta med uttalandet är att det gjordes på en konferens för mänskliga rättigheter och innebar ett erkännande av att den humanitära rätten är ett effektivt medel för skydd av människor i väpnade konflikter och att det skyddet också i fortsättningen är nödvändigt eftersom det legala förbudet mot användning av våld i praktiken inte stoppar väpnade konflikter. Denna konferens, som resulterade i Generalförsamlingens resolution 2444 – ”Respect for human rights in armed conflicts”¹³⁰, ses också som startpunkten för FN att använda sig av Humanitär rätt i sitt arbete.¹³¹

5.1 Mänskliga rättigheter som kan skyddas med hjälp av den humanitära rätten.

Jag kommer här att gå igenom de mänskliga rättigheter som även med hjälp av den humanitära rättens regleringar kan skyddas samt att diskutera vid vilka tillfällen det kan vara mer lämpligt och effektivt för att uppnå målet med detta arbete.

5.1.1 Diskriminering.

---

¹²⁹ Brett, Non-governmental human rights organizations and international humanitarian law, IRRC nr. 324, s. 531.

¹³⁰ www.un.org/documents

¹³¹ Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 2.

Precis som inom rättsområdet för mänskliga rättigheter finns inom den humanitära rätten ett förbud mot diskriminering. Ett exempel på det är artikel 27 i den fjärde Genève konventionen som stadgar att "...all protected persons shall be treated with the same consideration by the Party to the conflict in whose power they are, without any adverse distinction based, in particular, on race, religion or political opinion".¹³²

5.1.2 Liv.

Rätten till liv är också till hög grad skyddad genom den humanitära rätten, vilket är ganska naturligt eftersom dessa lagar är utvecklade för krigssituationer där risken för att liv skall gå till spillo är hög. Först och främst ges skydd för personer som har hamnat i händerna på sin fiende. De får inte dödas eftersom det skulle innebära en alltför hög grad av onödig grymhet. Detta skydd ges främst i Genève konventionerna och till en liten del också i tilläggsprotokoll I.

För de personer som tar del i striderna kan det tyckas svårt att ge rätten till liv ett skydd, men även här finns en regel som förbjuder användandet av vapen som orsakar onödig skada eller lidande. Denna regel finns delvis för att försöka förbjuda de vapen som orsakar ett överdrivet antal dödade bland soldaterna.

I tilläggsprotokoll I skyddas rätten till liv för de civila. Där förbjuds användningen av svältning av civilbefolkningen som en krigsmetod och därmed förstörelse av vad som är nödvändigt för deras överlevnad. Där stadgas också om möjlighet att förklara vissa områden som frizoner som inte får attackeras då där inte finns några militära mål och detta ökar också civilbefolkningens chanser till överlevnad. Vidare finns också bestämmelser om att de skadade måste tas om hand och ges den medicinska vård de behöver. Det finns också ganska detaljerade bestämmelser i Genèvekonventionerna och de båda tilläggsprotokollen om vilka fysiska förnödenheter som måste finnas för att man skall kunna upprätthålla liv i ett så bra tillstånd som möjligt under krigssituationer. Vad gäller befolkningen i stort finns bestämmelser om att en ockuperande makt måste se till att förnödenheter finns i tillräcklig mängd för överlevnad och de måste också acceptera att förnödenheter skickas utifrån om det är nödvändigt för befolkningens överlevnad.

Där finns också bestämmelser för lättnader för befolkningen i det egna landet, men dessa är inte så absoluta som de regler som är tillämpliga i ockuperat territorium. Slutligen, när det gäller skyddet av rätten till liv, finns inom den humanitära rätten restriktioner för användandet av dödsstraff. Där föreskrivs att det ska finnas övervakningsmekanismer, en förskjutning i tid mellan utdömandet av straffet och utförandet av det på sex månader och att dödsstraff överhuvudtaget inte är tillåtet att utdöma för personer under arton år, gravida kvinnor eller mödrar till små barn.¹³³

5.1.3 Tortyr och slaveri.

En annan mänsklig rättighet skyddas av den humanitära rätten genom dess förbud mot tortyr och grym, inhuman eller nedsättande behandling eller bestraffning. Den humanitära rätten innehåller ett absolut förbud mot sådana handlingar och dessa är detaljerat beskrivna eftersom Genèvekonventionerna till stor del handlar om vilka skyldigheter som finns för att behandla krigsoffer human.

---

¹³² Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

¹³³ Ibid.

Även slaveri är, genom tilläggsprotokoll II, förbjudet.¹³⁴

5.1.4 Barn och familj.

Inom den humanitära rätten finns också ett skydd för barn och för familjelivet. Det finns t.ex. regler för barns skolgång och fysiska välmående och speciella regler för hur man skall behandla föräldralösa barn eller barn som har blivit separerade från sina föräldrar.

Familjen skyddas på så vis att man skall försöka undvika att de separeras genom att informera familjemedlemmar i familjer som blivit utspridda om de andras situation och uppehållsort brevlades.¹³⁵

5.1.5 Religion.

Religionsfriheten skyddas också av den humanitära rätten genom att den stadgar att krigsfångar och internerade civila har rätt att utöva sin respektive religion och att, om möjligt, de omkomna skall ges en begravning i enlighet med sin tro.¹³⁶

5.1.6 Vilken slags mänskliga rättigheter skyddas genom den humanitära rätten?

Som ovan visats utgörs de mänskliga rättigheter som kan skyddas med hjälp av den humanitära rätten i stort sett av de kärnrättigheter som, enligt bestämmelserna inom människorätten, staterna inte är berättigade att göra undantag ifrån ens i krigstid.¹³⁷

På vilken grund är det nödvändigt att använda sig av humanitär rätt då skydd för samma rättigheter redan finns, och är undantagslösa, inom människorätten?

Ett stort problem med att applicera lagar om mänskliga rättigheter ligger i sättet de är skrivna på. Bestämmelserna om mänskliga rättigheter i alla de stora fördragen utgörs av texter av en väldigt generell natur som i hög grad måste tolkas av tillämparen.

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har gjort uttalanden om tillämpningen av vissa artiklar, men det vanligaste sättet av tillämpning består i att tillämparen tar ett beslut angående om vissa handlingar utgör en kränkning av artikeln i fråga.

Jurisprudensen i detta fall visar att även om ett påstående om en individuell rättighet verkar förmånlig för individen, görs tolkningen så att tillämpningen görs i en lägre grad p.g.a. hänsynstagande till andra individers behov.

Om detta förfarande med beslut om vissa handlingar verkligen utgör en kränkning av mänskliga rättigheter och överväganden om hänsynstagande till andra individers rättigheter och behov görs under en pågående krigssituation är väntetiden på det slutliga beslutet oftast alltför lång för att vara praktisk. I synnerhet under väpnade konflikter är skyddet för människor ofta en fråga om liv och död just vid det tillfället. Vad som behövs då är bestämmelser som kan användas i förväg och inte behöver tolkas och överläggas i efterhand för att vara tillämpliga och detta har gjort att jurister som arbetar med mänskliga rättigheter ofta har använt sig av bestämmelser från den

---

¹³⁴ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ What is the difference between humanitarian law and human rights law?, Extract from ICRC:s publication "International humanitarian law: answers to your questions".

humanitära rätten eftersom de är utformade på ett mer, för situationen, funktionellt sätt. Den största skillnaden i utformningen av de båda typerna av texter ligger i att den humanitära rätten inte, som människorätten, utgörs av en serie rättigheter för individen, utan av en serie skyldigheter som parterna i en väpnad konflikt måste rätta sig efter.¹³⁸

5.2 Varför fungerar inte skyddet för de mänskliga rättigheterna enligt lagarna för dem i praktiken?

I över femtio år har framförallt FN fört en kamp för att skydda de mänskliga rättigheterna genom att skapa rättsliga normer och standards. Tyngdpunkten i arbetet med detta ligger i skapandet av de internationella avtal som är legalt bindande normer som gäller för alla stater som ratificerar dem och därigenom blir medlemsstater. Dessa avtal är av de flesta av FN:s medlemsstater nu ratificerade och därmed är ett utbrett juridiskt ansvar för skydd av de mänskliga rättigheterna i teorin tillförsäkrat. I praktiken, däremot, märks på det stora antalet av hjälpbehövande att systemet, som nu har varit igång i ett halvt århundrade, inte fyller sitt syfte.

Det finns flera anledningar till att målet med ett övergripande skydd för de mänskliga rättigheterna inte är uppnått. En av dem beror på att det kalla kriget inverkar på hur avtalen blev skrivna. För att göra ratificering av avtalen mer tilltalande för staterna, och därigenom få fler länder att bli medlemsstater, innehåller de, som tidigare nämnts, vidlyftiga undantagsklausuler genom vilka rättigheter och friheter kan undvikas på grund av moral, hälsa, nationell säkerhet och allmän ordning. Dessa klausuler har också flitigt nyttjats av olika länder som försvar för deras politik som inte gått i de mänskliga rättigheternas tecken.¹³⁹

En annan av orsakerna ligger i den procedurella processen. Den fungerar som så att medlemsstaterna till fördragen måste till varje avtal de har ratificerat vart fjärde eller vart femte år skriva en rapport som beskriver hur deras lagar och den praktiska användningen av dem fungerar i enlighet med respektive fördrag. Efter detta måste representanter för staterna avge svar på frågor om rapporten till den kommitté som är ansvarig för respektive fördrag. Denna seans med frågor och svar kallas ”konstruktiv dialog” och när den är avklarad formulerar kommittén i fråga en slags sammanfattande observation över rapporten och statens grad av uppfyllande av de skyldigheter den har enligt fördraget. Hur lyckosam den här processen är beror naturligtvis mycket på hur väl medlemsstaterna lyckas med skyldigheten att lämna in sina respektive rapporter, tiden de olika kommittéerna har för att behandla rapporterna, mängden information kommittéerna har tillgänglig om situationen vad avser mänskliga rättigheter i de olika länderna, tillgängligheten till materialet ifrån processen för NGO:s och allmänheten, kvalitén på kommittéernas sammanfattande rapporter, kommittéernas möjlighet att följa upp ofullständiga rapporter och svar på

---

¹³⁸ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC, 93.04.30.

¹³⁹ *International Law Association Report on the Treaty System*, the International Law Association's Committee on International Human Rights Law and Practice, Helsinki Conference 1996, s. 2.

frågor samt offentliggörandet av materialet via media. På var och en av de här punkterna fallerar systemet.¹⁴⁰

Fyrtiofem till åttio procent av medlemsstaterna har inte lämnat in sina rapporter i tid, en stor del av dessa icke inlämnade rapporter utgörs av den första landsrapporten. Ungefär sextio procent av de länder som är medlemsstater till alla fördrag över mänskliga rättigheter ligger efter med inlämnandet av fem eller fler rapporter. I själva verket skulle själva systemet falla om alla länder skulle ha lämnat in / lämna in alla sina rapporter i tid eftersom den tid kommittéerna har till sitt förfogande för handläggning och möten med representanter inte skulle räcka till. Enbart för att arbeta in de rapporter som är försenade skulle det behövas ett genomsnitt för de olika kommittéerna på åtta år.¹⁴¹

Eftersom kommittéerna endast sammanträder vart fjärde till femte år och då under en period av två till nio veckor, kan de lägga mellan tre till tio timmars tid på varje landsrapport. (De olika kommittéerna har olika mycket tid till förfogande.) Under denna korta tid skall landet presentera sin rapport, frågor ställas av kommittén, svar avges och slutlig kommentar av kommittén avges. Det finns alltså knappast tid för någon verkligt konstruktiv diskussion.¹⁴²

Vidare är medlemmarna i kommittéerna inte heltidsanställda, utan får endast ett honorar för tiden för sammanträdet utöver resekostnader betalda. Kommittéerna servas av ett sekretariat där det bara finns en heltidsanställd per fördrag och kommitté och den information kommittéerna får angående situationen i olika länder är inte organiserad inom FN på ett vis som gör det överskådligt stat för stat. De olika kommittéerna står heller inte, i sitt arbete, i samband med varandra. Detta sammantaget gör det svårt för medlemmarna i kommittéerna att få tillgång till ett överskådligt och tillförlitligt material angående medlemsländerna, vilket har gjort att de till stor del litar till material från olika NGO:s. Denna information är dock beroende av hur stor tillgång organisationerna har till processen. Schemana för de olika landsrapporterna och de olika mötena är ofta inte tillrättalagda särskilt långt i förväg och eftersom FN och de olika kommittéerna inte tar på sig ansvaret för att själva informera de olika organisationerna om detta, och inte heller de flesta medlemsländerna, samt att den offentliga tillgängligheten till FN:s område är dåligt kunde informationsflödet angående detta till organisationerna vara bättre.¹⁴³

Den konstruktiva dialogen mellan representanterna för medlemsstaterna och kommittéerna faller också på andra punkter än den ovan nämnda tidsbristen. Medlemsstaterna kan komma med oklara, missledande, ofullständiga eller oärliga uppgifter och kommittéerna, som upplevt dylika uppgifter förut ger hövliga men skeptiska svar. Vid många tillfällen är medlemsstaternas representanter heller inte

---

¹⁴⁰ International Law Association Report on the Treaty System, the International Law Association's Committee on International Human Rights Law and Practice, Helsinki Conference 1996.

¹⁴¹ Ibid, s. 3.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Bayefski, *Universality at the Crossroads*, s. 1.

tillräckligt förberedda eller informerade för att kunna svara på kommittéernas följdfrågor. Kommittéerna har vid en dålig konstruktiv dialog olika möjligheter till sitt förfogande för att komma vidare. De kan insistera på att en medlemsstat skall återkomma vid ett senare tillfälle för att svara på de frågor som är obesvarade, de kan sätta upp en tidsgräns för när ett skrivet svar skall vara dem till handa, de kan begära att informationen som saknas skall lämnas in skriftligt före nästa rapport och de kan be medlemsstaten ifråga att inkludera informationen i nästa rapport. Vanligtvis, på grund av tids-, resurs- och personalbrist används något av de två sistnämnda sätten, vilket leder till att systemet också ges en ytterligare vaghet som skulle ha kunnat undvikas genom en hårdare uppföljning.¹⁴⁴

Den slutliga utvärderingen från kommittéernas sida, som publiceras som rapporter från kommittéerna, varierar väldigt mycket i kvalitet. I bästa fall består de av att kommittéerna anger vilka lagar som, i landet i fråga, borde ses över och i sämsta några rekommendationer angående vad som kan göras. Hur stor genomslagskraft dessa utvärderingar får beror på allmänhetens intresse i frågorna och därmed uppmärksamhet i media. Intresset för dessa möten, som är offentliga, är tyvärr inte särskilt stort och kommittéerna gör heller inte själva några försök att dra till sig medias uppmärksamhet vilket gör att, i stort sett, den enda tackning av arbetet som görs av något slag består oftast av FN:s interna mediakontor vars skrivelser oftast ignoreras. Denna brist på uppmärksamhet i media gör att allmänheten, särskilt i landet ifråga, inte får veta resultaten eftersom länderna inte är intresserade av att sprida graverande uppgifter om sig själva.¹⁴⁵

Den slutliga utvärderingen skickas, när den är färdig, till FN:s generalförsamling. De tar i sin årliga rapport upp vilka länder som inte lyckas fullgöra sina skyldigheter enligt fördragen och även vilka länder som inte lämnat in sina rapporter i tid. Representanter från de olika kommittéerna träffas också årligen och produkten av det mötet skickas som rekommendationer över vad som kan göras till Generalförsamlingen. Detta material skickas också till FN:s kommission för mänskliga rättigheter. Genom dessa rapporter begär de olika kommittéerna också anslag för mer tid och personal. Kommittéerna begär också rutinmässigt av medlemsstaterna att de ska ta upp frågor som det stora antalet felande landsrapporter på sina möten, men responsen på detta är minst sagt dålig. Eftersom många av staterna själva har skuld till problemen, som de själva inte ser som verkliga problem, är de motvilliga till att försöka göra något åt dem och från Generalförsamlingens och Kommissionen för mänskliga rättigheters sida består den största åtgärden av en årlig resolution om ”Effektiv implementering av Internationella instrument över mänskliga rättigheter”. Dessa resolutioner är också begränsade eftersom de antas med konsensus från medlemsstaterna.¹⁴⁶

---

¹⁴⁴ International Law Association Report on the Treaty System, the International Law Association's Committee on International Human Rights Law and Practice, Helsinki Conference 1996.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

Systemet för implementering av de olika fördragen över mänskliga rättigheter genom rapporter från staterna, frågor och sammanställningar från kommittéerna fungerar alltså, på grund av de olika anledningarna jag ovan givit, inte tillfredsställande. Implementeringen av bestämmelserna i fördragen över mänskliga rättigheter befinner sig alltså i vad som kan liknas vid en kris. För många stater innebär ratificeringen av fördragen slutpunkten i processen, inga vidare åtgärder vidtas för att försöka realisera rättigheterna och friheterna.

Detta problem har uppstått på grund av att FN från början inriktade sig på att få så många stater som möjligt att ratificera fördragen, målet har varit att få en universell ratificering. Efter att det målet är uppnått har man tänkt sig att implementeringsprocessen på olika sätt kan stärkas eftersom stater som har ratificerat fördragen har svårt att dra sig ur dem och att de då genom den kontroll och det arbete som görs av de olika kommittéerna inte skall kunna undvika också en implementering av rättigheterna.¹⁴⁷

I och med att huvudmålet har varit en universell ratificering har man tvingats minska på skyldigheterna staterna åtar sig för att få så många som möjligt att se kraven som inte alltför övergripande. Ett fenomen som visar på detta är att stater tillåts att ratificera med väldigt vida reservationer för innehållet i fördragen. Många muslimska länder har till exempel ratificerat med reservationen att de enda krav de kan tvingas uppfylla är de som också är i enlighet med islamisk lag. Reservationer av det vida slaget är i normala fall inte tillåtliga inom Internationell rätt eftersom den kräver att reservationer enligt Internationell rätt måste vara i enlighet med målet med fördraget. Hur som helst är få stater benägna att anklaga andra stater för regelvidriga och därmed ogiltiga reservationer och det har också funnits motstånd bland medlemsstater mot att kommittéerna för fördragen utmanar dylika reservationer.¹⁴⁸

5.3 Samspel mellan humanitär rätt och lagar för mänskliga rättigheter.

Humanitär rätt har kommit att mer och mer uppfattas som en del i lagarna om mänskliga rättigheter, men tillämplig i väpnade konflikter. Början till detta synsätt fanns, som tidigare nämnts, vid FN:s konferens om mänskliga rättigheter i Teheran 1968. Där uppmuntrades inte bara utvecklingen av Humanitär rätt som sådan, utan konferensen utgjorde också en startpunkt för FN att använda sig av detta rättsområde vid sina undersökningar angående kränkningar av mänskliga rättigheter i olika länder. Under denna konferens överlade FN för första gången hur de skulle kunna applicera mänskliga rättigheter i en krigssituation och en resolution antogs som bjöd Generalsekreteraren att undersöka utvecklingen av den humanitära rätten och överlägga vad som kunde göras för att ge detta rättsområde större respekt. Här fick alltså den humanitära rätten ett nytt utrymme för sin användning då FN tidigare totalt ignorerat den.

Denna utveckling som kom att leda till ett allt större användande av humanitär rätt från FN:s sida har naturligtvis också stärkt det lagområdet. Man kan urskilja tre sätt

---

¹⁴⁷ Doswald-Beck och Vité, *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC 93.04.30.

¹⁴⁸ *International Law Association Report on the Treaty System*, the International Law Association's Committee on International Human Rights Law and Practice, Helsinki Conference 1996.

som olika grenar inom FN har arbetat på för ett stärkande av de mänskliga rättigheterna genom Humanitär rätt, förutom att rättsområdet har fått en större publicitet.

Dessa sätt är för det första ett bekräftande av rättsområdet och en utveckling i kodifieringen av det. Det andra består i ett försäkrande av åtal och straff av personer som gjort sig skyldiga till brott mot reglerna inom rättsområdet. Det tredje sättet består av ett arbete för en ökad respekt från parternas sida för deras skyldigheter under internationell humanitär rätt.¹⁴⁹

Den utveckling som startades vid konferensen i Teheran fortsatte under åren och pågår fortfarande. Texter över mänskliga rättigheter uttrycker allt oftare idéer som är typiska för den humanitära rätten och det omvända händer också, dock inte i lika stor utsträckning. Gapet mellan de två rättsområdena blir alltså med tiden allt mindre eftersom de influenser de ger varandra gradvis för de två områdena samman. Exempel på detta kan hittas bl.a. i konventionstexter och resolutioner, vilket jag med några exempel här nedan kommer att belysa.

5.3.1 Kodifiering som för rättsområdena närmare varandra.

I tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna från 1977 kan man se att området för humanitär rätt visar sin respekt för området för mänskliga rättigheter. Artikel 75 i tilläggsprotokoll I är direkt inspirerad av texterna för mänskliga rättigheter. Den talar om antidiskrimineringsprincipen, de grundläggande reglerna angående individers fysiska och mentala välmående och de grundläggande rättsliga garantierna. Det samma kan sägas om artiklarna 4, 5 och 6 i tilläggsprotokoll II som är motparten till artikel 1 i tilläggsprotokoll I för nationella väpnade konflikter.¹⁵⁰

I detta sammanhang är också artikel 3 gemensam för Genèvekonventionerna speciell. Där specificeras de grundläggande regler stater måste respektera när de konfronteras med väpnade konflikter och grupper på sitt eget territorium. Detta är ovanligt för den humanitära rätten, eftersom det rättsområdet tidigare inte bekymrade sig om relationerna mellan en stat och dess egen befolkning. En sådan bestämmelse skulle mer höra hemma i området för mänskliga rättigheter.¹⁵¹

Det finns även internationella avtal som är skapade av FN som ligger mycket nära området för humanitär rätt. En del av dem faller inom området av avtal för nedrustning som t.ex. Konventionen mot Kemiska vapen från 1993 och Konventionen om Konventionella vapen från 1980. Den sistnämnda var dock en biprodukt av den diplomatiska konferensen i Genève där tilläggsprotokollen till

---

¹⁴⁹ Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 3.

¹⁵⁰ Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC 93.04.30.

¹⁵¹ Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4.

Genèvekonventionerna utarbetades. Under denna konferens utarbetades de grundläggande tankarna för konventionen men sedan beslöt man att hänvisa frågan till FN där slutliga beslut togs.¹⁵²

De ovanstående nämnda konventionerna och deklARATIONERNA, som upprättats av FN utgör exempel på det första sättet FN genom att använda sig av humanitär rätt också stärker detta rättsområde genom utveckling av kodifieringen.

Nu över till det ovan nämnda andra sättet, försäkrande av åtal och straff för personer som gjort sig skyldiga till brott mot lagar inom området för den humanitära rätten.

5.3.2 Försäkrande av åtal och straffutmätning.

Ett gott exempel på detta utgörs av de två tribunalerna FN upprättade för åtal av brott begångna i det forna Jugoslavien och i Rwanda. De personer som där åtalades hade gjort sig skyldiga till brott mot internationell humanitär rätt under de väpnade konflikterna i dessa länder. Upprättandet av och aktiviteterna i dessa tribunaler tjänar två vidare syften än att straffa de personer som befanns skyldiga för brott enligt internationell humanitär rätt. Dessa vidare syften består i, för det första, att stärka dessa lagars trovärdighet genom själva utdömandet av straff, och, för det andra, att bygga upp trovärdigheten för dessa lagar genom att människor, då brottslingar blir straffade, får en större tilltro till dessa lagars ordning och till myndigheterna som styr processen.¹⁵³

5.3.3 Ökad respekt för skyldigheter enligt humanitär rätt.

Vad gäller det tredje sättet FN har kommit att stärka rättsområdet internationell humanitär rätt genom att använda det i sitt arbete, att öka parternas respekt för de åtaganden och skyldigheter de enligt internationell Humanitär rätt har, finns åtskilliga exempel varav en del kommer att redogöras för här nedan.

Ett av dem står att finna i Generalförsamlingens resolutioner, där man kan hitta referenser till humanitär rätt och lagar för mänskliga rättigheter i samma texter. Generalförsamlingen har också uttalat att den är styrd av de principer som finns i FN:s stadga, i Förklaringen för mänskliga fri- och rättigheter, i de internationella konventionerna för mänskliga rättigheter och accepterade regler från den humanitära rätten som står att finna i Genèvekonventionerna och deras tilläggsprotokoll.¹⁵⁴

Den stora vändpunkten då FN kom att befatta sig med humanitär rätt kom också, som tidigare nämnts, genom Generalförsamlingens resolution 2444, ”Respect for human rights in armed conflicts”. Vid samma tidpunkt, konferensen i Teheran 1968, antog

---

¹⁵² Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4f.

¹⁵³ Malanzcuk, *Akehursts modern introduction to international law*, s. 215.

¹⁵⁴ Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4f.

de ytterligare en resolution som är av en tydlig humanitär rättsslig karaktär. Det är resolution 2443, vilken etablerade en speciell kommitté för att granska läget för de mänskliga rättigheterna i de av Israel ockuperade områdena. Generalförsamlingen har efter det antagit ett antal resolutioner med samma syfte för muslimska områden under israelisk ockupation och även andra konfliktområden som t.ex. Afghanistan och El Salvador. Sedan 1977, då de två tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna antogs, har Generalförsamlingen också vid åtskilliga tillfällen värdjat till stater som ännu inte ratificerat internationella avtal för humanitär rätt att göra det.¹⁵⁵

Denna länk mellan humanitär rätt och lagar för mänskliga rättigheter kan också ses i arbeten från instanser som är ansvariga för övervakning och implementering av internationell rätt. FN:s Säkerhetsråd har t.ex. allt oftare citerat den humanitära rätten på senare tid. Det skedde bl.a. när de tog beslut att upprätta ad hoc Tribunalen för det forna Jugoslavien. Då uttalades att den upprättades ”for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia since 1991.”¹⁵⁶

En annan instans som inte heller längre tvekar att använda sig av den humanitära rätten för att stödja sina beslut är FN:s kommission för mänskliga rättigheter. I deras arbete med hur situationen för mänskliga rättigheter under Iraks ockupation av Kuwait såg ut, kom de fram till att tre grundläggande principer inom internationell humanitär rätt också är principer grundade på sedvana för skydd av mänskliga rättigheter. Dessa tre principer är att rätten för de stridande parterna att välja metod för krigsföringen inte är obegränsad, att en skillnad måste göras mellan personer som deltar i de militära aktionerna och de civila med effekt att de civila skyddas så mycket som möjligt samt att det är förbjudet att attackera civilbefolkningen.¹⁵⁷

5.4 Problem med FN:s tillämpning av humanitär rätt.

Eftersom humanitär rätt var ett helt nytt rättsområde för FN:s organ att tillämpa, har de naturligtvis stött på problem i sitt arbete. En del felsteg har påpekats av ICRC, den stora beskyddaren av den humanitära rätten, men i stort ser de mycket positivt på det faktum att deras rättsområde får draghjälp av FN, vilket kommer att redovisas här nedan. En annan fråga jag i detta avsnitt också tänker ta upp är om FN överhuvudtaget har en legal behörighet att tillämpa humanitär rätt på det sätt de gör.

5.4.1 FN:s behörighet som tillämpare av humanitär rätt.

FN har ju, som ovan sagts, sedan slutet på sextiotalet i allt högre grad på olika sätt använt sig av humanitär rätt i sitt arbete för att skydda de mänskliga rättigheterna. Eftersom detta nya rättsområde bjuder möjligheter till skydd för mänskliga rättigheter, på ett oftast effektivare sätt i väpnade konflikter, tycks FN:s denna

---

¹⁵⁵ Gasser, The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations involvement in the implementation of international humanitarian law, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4f.

¹⁵⁶ FN:s säkerhetsråds resolution 808 (1993), www.un.org/documents

¹⁵⁷ Doswald-Beck och Vité, International Humanitarian Law and Human Rights Law, IRRC 93.04.30.

användning vid den första anblicken enbart vara positiv. Allting måste ju dock, inom rättsutövande, ha sin legala grund och i sitt arbete har FN bl.a. upprättat dömande instanser och utfärdat nya avtal och regler. De har alltså inte enbart tillämpat redan tillgänglig rätt utan även utvidgat rättsområdet. Detta innebär att de har påtagit sig en lagstiftande roll inom området för internationell humanitär rätt och för ett sådant åtagande krävs i normalfallet ett mandat som ger instansen i fråga denna rätt, vilket har i frågsatts om FN har.¹⁵⁸

För att undersöka denna fråga ser jag först till FN:s mål och riktlinjer. I artikel 1 i FN:s stadga ges organisationen ansvar för att upprätthålla fred och säkerhet och där ges Säkerhetsrådet också rätt att vidta nödvändiga åtgärder för att upprätthålla och uppnå fred. I sitt arbete med detta måste Säkerhetsrådet agera i enlighet med FN:s syften och principer. I artikel 1 och 55 sägs att FN skall arbeta för och uppmuntra respekt för mänskliga rättigheter och fundamentala friheter. Internationell humanitär rätt nämns inte alls i stadgan. Eftersom FN:s mål är att uppnå och upprätthålla fred och att de har rätt att för detta ändamål vidta nödvändiga åtgärder bör dock de mänskliga rättigheterna och fundamentala friheterna också inkludera vad FN har kallat ”mänskliga rättigheter under väpnade konflikter”¹⁵⁹, alltså internationell humanitär rätt. Eftersom de båda rättsområdena också i många fall överlappar varandra kan de inte heller ses som två helt från varandra fristående rättsområden. De sätter båda upp regler som skall skydda människors liv och värdighet, humanitär rätt är speciellt designad för att ge skydd under väpnade konflikter medan lagarna för mänskliga rättigheter alltid är applicerbara i alla situationer då det rör sig om angrepp på de mänskliga rättigheterna från en stats sida. I en del situationer kan båda användas på samma situation. Ett exempel på detta är då våldsamheter utbryter inom en stats territorium.¹⁶⁰ Detta sammantaget talar för att FN, trots att inget om humanitär rätt nämns i dess stadga, har legal grund att tillämpa också detta rättsområde.

5.4.2 Kritik av FN:s tillämpning av humanitär rätt från ICRC.

Den stora beskyddaren och tillämparen av humanitär rätt är ICRC. De är de som längst och närmast har arbetat med detta rättsområde och är alltså de som, på området, har störst erfarenhet. ICRC välkomnar FN:s användning av humanitär rätt men har riktat en del kritik mot vissa delar av den. Den största delen av ICRC:s kritik vad gäller FN:s tillämpning av humanitär rätt riktar sig mot FN:s säkerhetsråd. Jag kommer därför här nedan att ta upp några exempel från just denna kritik, för att om möjligt se vad de eventuella felstegen berott på och också om tillämpningen kan ändras till det bättre.

---

¹⁵⁸ Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 2.

¹⁵⁹ Resolution 2444, „Respect for human rights in armed conflicts“, www.un.org/documents

¹⁶⁰ Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nation's involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 2.

I juli 1987 antog Säkerhetsrådet resolution 598 vilken satte upp regler för att få ett slut på de väpnade konflikterna mellan Iran och Irak, och när båda parterna hade accepterat denna resolutionstext uppnåddes eld-upphör i augusti 1988. Resolutionen lägger vikt vid tre åtgärder som skall vidtas av båda parter i konflikten så fort man uppnått eld-upphör; tillbakadragande av de väpnade styrkorna till internationellt accepterade landsgränser, styrkande av eld-upphör samt tillbakadragande av trupper genom FN-observatörer och utväxlande av krigsfångar. Genast uppstod frågan om huruvida denna text klargjorde i vilken ordning de tre åtgärderna måste vidtas eller om parterna var tvungna att vidta alla åtgärder omedelbart. De båda parterna grälade om detta i två år, och under tiden stod ICRC hjälplöst vid sidan om utan att kunna utöva sitt mandat i enlighet med POW-konventionen (Prisoners of war). I enlighet med Internationell humanitär rätt var frågan glasklar, eftersom, enligt ovan nämnda konvention, krigsfångar omedelbart efter det att de aktiva fientligheterna har upphört måste utlämnas. Detta utlämnande får heller inte villkoras av något annat åtagande förutom upphörandet av aktiva fientligheter.¹⁶¹ Denna FN:s brist på noggrannhet i arbetet med resolutionstexten skapade ytterligare ett hinder för att lösa de humanitära frågorna som kvarstod efter de fientliga aktiviteterna mellan Iran och Irak, vilket naturligtvis gjorde personer inom ICRC upprörda. Därifrån framfördes meningar om att åtgärder måste vidtas för att göra både FN-tjänstemän mer kunniga och medvetna om de svårigheter som kan dyka upp vid tillämpning av humanitär rätt såsom om den rätta innebörden av Genèvekonventionerna.¹⁶²

Under Gulfkriget 1990/91, med militära aktioner som sattes igång genom Iraks aggressioner mot Kuwait, gav FN:s Säkerhetsråd till en början liten relevans till bestämmelserna inom den humanitära rätten. Den första resolutionen de antog, angående händelserna som ledde till ockupationen av Kuwait, nämnde överhuvudtaget inte internationell humanitär rätt. Detta kan framträda som märkligt eftersom det faktum att humanitär rätt var tillämplig stod utom tvekan och endast sex veckor senare hänvisade Säkerhetsrådet i sitt arbete till rättsområdet i fråga, den fjärde Genèvekonventionen, avseende belägenheten för de av Irak fångna medborgare av en annan än kuwaitisk eller irakisk nationalitet, vilket tyder på att de inte var okunniga om detta rättsområde.¹⁶³

Vidare, under samma konflikt, antog Säkerhetsrådet resolution 670, där de uppmanade Irak att iaktta de humanitära skyldigheter de hade i det av dem ockuperade Kuwait, medan de i sin resolution 678, där medlemsländerna får mandat att vidta alla nödvändiga mått för att befria Kuwait, inklusive militärt våld, underlåter de återigen att nämna humanitär rätt, vilket innebar att de misslyckades med att

---

¹⁶¹ Genèvekonventionen avseende behandlingen av krigsfångar, artikel 118, www.icrc.org

¹⁶² Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4ff.

¹⁶³ Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4ff.

påminna medlemsstaterna om deras skyldigheter enligt internationell humanitär rätt under deras deltagande i de militära operationerna med mål att befria Kuwait från sin ockupationsmakt.¹⁶⁴

Under en annan militär konflikt, den i det forna Jugoslavien, använde sig Säkerhetsrådet också av humanitär rätt men med en del felaktigheter i tillämpningen enligt ICRC.

1992 bestämde sig Säkerhetsrådet för att införa ekonomiska sanktioner mot den Federala Republiken Jugoslavien. Precis som i fallet med Irak genomfördes dessa sanktioner på ett korrekt sätt vad gäller de undantag som enligt humanitär rätt måste finnas för särskilt utsatta grupper. Misstaget från Säkerhetsrådets sida var återigen att man inte hänvisade till tillämpliga lagrum i Genèvekonventionen.¹⁶⁵

Misstag som de ovan nämnda från Säkerhetsrådets sida är, enligt ICRC, beklagansvärda. Inte enbart p.g.a. att de lagrum som är tillämpliga inte används som stöd för arbetet och operationerna, utan också eftersom det hade varit bra tillfällen för FN att visa sitt stöd för en användning och implementering av humanitär rätt. Eftersom Säkerhetsrådets resolutioner var helt i enlighet med internationell humanitär rätt måste man sluta sig till att de har kunskap om lagrummen och också förmåga att tillämpa dem på rätt sätt, men ända verkar det finnas en ovilja mot att referera till detta rättsområde i vissa fall. Detta är beklagansvärt eftersom en öppenhet genom att hänvisa till lagrummen skulle ge den humanitära rätten en högre status i mångas ögon och också bidra till att vidga kunskapen om rättsområdet och dess användningsområde.

ICRC ser det dock, i det stora hela, som något positivt att FN visar ett allt större intresse för den humanitära rätten. Den humanitära rätten behöver draghjälp av politiska organisationer för att bli accepterad och åtföljd av stater och andra parter i väpnade konflikter och eftersom FN är en universell organisation innebär den en unik plattform för att ge uttryck för åsikter och bekymmer för människor som är offer i väpnade konflikter.¹⁶⁶

5.5 NGO:s och internationell humanitär rätt.

NGO:s har, på grund av den ursprungliga skiljelinjen mellan humanitär rätt och rätten för mänskliga rättigheter, tidigare i sitt arbete för stärkandet och upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna, precis som FN, alltid fokuserat på lagarna för mänskliga rättigheter.¹⁶⁷ Detta har också sin grund i den klassiska synen inom rätten för mänskliga rättigheter att enbart stater kan begå brott emot dessa lagar, dödande av individer eller grupper är enligt detta synsätt brott men blir brott mot de mänskliga rättigheterna först när en stat antingen ligger bakom dödandet eller har misslyckats

---

¹⁶⁴ Gasser, *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva, 19-21 October 1995, s. 4ff.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Brett, *Non-governmental human rights organizations and international humanitarian law*, IRRC nr. 324, s. 531ff.

med sin skyldighet att skydda individen eller att åtala förövaren. Genom de förändringar den humanitära rätten har genomgått på så sätt att den har, som tidigare sagts, gått från att vara ett rättsområde enbart för internationella väpnade konflikter till att gälla även interna väpnade konflikter har den rört sig in på området som tidigare enbart berört bestämmelserna för mänskliga rättigheter.¹⁶⁸

NGO:s som arbetar med mänskliga rättigheter har ursprungligen ansett att den humanitära rätten var ett område för ICRC och också att det på grund av sin uppbyggnad med inslag av koncept som t.ex. militär nödvändighet är komplicerat att arbeta med. På grund av dessa bestämmelser kan ju något som att döda civila, vilket rent emotionellt verkar vara ett uppenbart brott, ibland tolkas att inte innebära ett brott enligt humanitär rätt. Frågorna dessa NGO:s har ställt sig har varit hur de skall tolka den humanitära rätten och om det skulle innebära en fara så till vida att det skulle innebära en nivå-sänkning för skyddet för de mänskliga rättigheterna att använda sig av humanitär rätt istället för lagarna för mänskliga rättigheter. Några NGO:s har dock kommit fram till beslutet att använda sig av humanitär rätt i vissa situationer.¹⁶⁹

5.5.1 Situationer då NGO:s ser en fördel i att använda sig av humanitär rätt i sitt arbete.

Då en regering accepterar att den är bunden av internationell humanitär rätt på grund av att den är delaktig i en väpnad konflikt är det en fördel för organisationerna att använda sig av humanitär rätt för att skydda de människor som är utsatta. Detta eftersom organisationen och regeringen i fråga då hänvisar till samma lagområde i sina diskussioner vilket innebär att de kan fokusera diskussionen på rena fakta och sina tolkningar av det passerade i förhållande till bestämmelserna. De alternativa vägarna för organisationerna i detta läge, att antingen försöka tillämpa rättsområdet för mänskliga rättigheter eller att helt ignorera situationen skulle båda vara mindre lämpliga och ge otillfredsställande resultat.

Man har också i dessa organisationer insett att en del bestämmelser inom den humanitära rätten tillhandahåller arbetsverktyg för dem som är mer specialiserade och precisa än de de skulle ha om de använde sig av bestämmelser från lagområdet för de mänskliga rättigheterna, även då den berörda situationen utgörs av en intern väpnad konflikt. Ett exempel på detta är reglerna rörande omplacering av den civila befolkningen vilket är ett vanligt tillvägagångssätt vid interna väpnade konflikter. För sådana handlingar tillhandahåller lagarna för mänskliga rättigheter liten hjälp medan det i den humanitära rätten finns uttryckliga bestämmelser för dem¹⁷⁰.

Ett tredje exempel på tillfällen då NGO:s använder sig av humanitär rätt är när de arbetar med stater som inte har någon regering eller en regering som bara delvis har

---

¹⁶⁸ Doswald-Beck och Vit , International Humanitarian Law and Human Rights Law, International Review of the Red Cross, 1993-04-30.

¹⁶⁹ Brett, Non-governmental human rights organizations and international humanitarian law, IRRC nr. 324, s. 531ff.

¹⁷⁰ Tilläggsprotokoll II, artikel 17, www.icrc.org

kontroll över statens territorium. Eftersom bestämmelserna för de mänskliga rättigheterna är utarbetade för individens skydd från statsmakterna är dessa regler vid sådana tillfällen inte särskilt effektiva att använda, men att ignorera brotten mot individerna i dessa stater vore heller inte någon lösning på problemen. För de NGO:s som arbetar med problemen med att skydda de mänskliga rättigheterna i dylika stater kan den självklara lösningen tyckas vara att använda sig av humanitär rätt. De svårigheter som då kan uppstå är att det måste föreligga en väpnad konflikt för att humanitär rätt skall vara tillämplig vilket inte alltid är fallet, samt att reglerna för de mänskliga rättigheterna alltså fortsätter att vara bindande för regeringen i fråga även om det föreligger en väpnad konflikt förutom i de fall de enligt bestämmelserna är tillåtna att göra undantag från dem.¹⁷¹ Organisationerna kan då hamna i den situationen att de påkallar reglerna från båda rättsområdena gentemot regeringen och enbart reglerna från humanitär rätt gentemot den väpnade oppositionsgruppen. Detta leder till frågan om det kan anses riktigt att man av den ena av parterna i en väpnad konflikt kräver mer än av den andra vad gäller hänsynstagande till de drabbade individernas rättigheter. Utöver detta är tilläggsprotokoll II enbart bindande om staten i fråga är medlem av protokollet. Kan det anses vara riktigt att organisationerna p.g.a. en stats utanförstående inte kan insistera på att protokollets bestämmelser skall följas av en väpnad grupp i landet för vilken protokollet skulle ha gällt om staten varit medlem av protokollet? I dessa fall, och även i de fall protokollet är bindande för staten men inte tillämpligt p.g.a. t.ex. avsaknad av kontroll över territoriet, kan organisationen påminna statens regering och oppositionsgrupp om bestämmelserna i tilläggsprotokoll II eftersom bestämmelserna där erbjuder en auktoritär vägledning vad gäller human behandling av individerna i staten. Dessutom har åtminstone en del av reglerna numera kommit att bli del av internationell sedvänja och praxis. I dessa fall hänvisar organisationerna oftast till tilläggsprotokoll II:s principer och också till principerna för artikel 3 i Genèvekonventionerna istället för direkt till deras direkta reglering.¹⁷²

Det ökade intresset för humanitär rätt från organisationernas sida visar vilka problem de brottas med i sitt arbete för de mänskliga rättigheterna. Det är i synnerhet hur de skall kunna uppnå och vidhålla respekt för de mänskliga rättigheterna i väpnade konflikter och i situationer av interna oroligheter och för dessa situationer tillhandahåller den internationella humanitära rätten i många fall bättre arbetsredskap än regleringen för de mänskliga rättigheterna.¹⁷³

5.6 Den internationella humanitära rättens roll efter väpnade konflikters upphörande.

I efterkrigstider har den humanitära rättens användning och intresset för detta rättsområde tidigare av olika anledningar varit ytterst liten. Denna brist på intresse för den humanitära rättens användande också i dessa situationer har nu kraftigt avtagit,

---

¹⁷¹ Momtaz, The minimum humanitarian rules applicable in periods of internal tension and strife, International Review of the Red Cross no. 324, s. 456.

¹⁷² Brett, Non-governmental human rights organizations and international humanitarian law, IRRC nr. 324, s. 531ff.

¹⁷³ Ibid.

till stor del på grund av tre faktorer; den allt starkare samordningen i användandet av humanitär rätt och området för de mänskliga rättigheterna, det starkare stödet för modellen att använda sig av internationella tribunaler och övergången i många stater från militärt till civilt styre samt medlingsprocesser där man tvingas ta hänsyn till tidigare förbrytelser mot både humanitär rätt och människorätt. Dessa tre faktorer skall jag nu gå närmare in på för att förklara sambandet mellan dem och det ökade intresset samt användandet av humanitär rätt i perioder efter väpnade konflikters slut.

5.6.1 Samordningen mellan humanitär rätt och människorätt.

Som tidigare sagts har intresset för att använda humanitär rätt för att freda de mänskliga rättigheterna från både FN:s och olika fristående organisationers sida ökat. Det har visat sig i deras arbete men också i olika uttalanden och deklARATIONER där man har försökt att överbrygga gapet mellan den humanitära rätten och människorätten för att övervinna de svårigheter man har påträffat i sitt arbete. Denna utveckling har också startat i situationer då hjälpbehövande människor lever i områden där efterkrigstider härskar.¹⁷⁴

5.6.2 Det ökande användandet av internationella tribunaler.

Genom upprättandet av först de internationella tribunalerna för det forna Jugoslavien och Rwanda och senare den internationella brottsdomstolen (ICC) har tanken om en tribunal med internationell jurisdiktion förverkligats. Skapandet av ad hoc tribunalerna har bidragit till att stärka tanken om att använda humanitär rätt i efterkrigssituationer genom både bidragen till den rätt som genom deras arbete har skapats¹⁷⁵ och genom att återuppväcka debatten om ”fred vis à vis ansvar”. Denna debatt rör frågan huruvida kraven för att skapa fred tummar på kraven på ansvarstagande för tidigare förbrytelser mot den humanitära rätten eller om dessa, ofta motstående, krav kan sammanlänkas och båda uppfyllas, vilket jag nedan återkommer till.¹⁷⁶

5.6.3 Staters övergång från militärt till civilt styre samt medlingsprocesser med hänsynstagande till tidigare förbrytelser mot humanitär rätt och människorätt.

I många stater har en strukturerad övergång från militärt till civilt styre på senare tid genomförts, tydligast har det visat sig i Syd- och Latinamerika med Chile och Brasilien som exempel, men även förändringarna i de forna öststaterna hör hit. Dessa förändringar i styrelseskicket har medfört en diskussion om hur de övertagande demokratiska regeringarna skall handskas med de tidigare styrandes brott och här kommer också frågan om problemen delvis kan lösas med hjälp av den humanitära rätten in. En annan del i denna tredje orsak till att den humanitära rätten har blivit intressant att använda i efterkrigssituationer består i trenden som går mot en mer strukturerad fredsprocess i förhållande till väpnade konflikter där båda parter är

---

¹⁷⁴ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 627.

¹⁷⁵ Se avsnitt om ad hoc tribunalerna för det forna Jugoslavien och Ruwanda.

¹⁷⁶ Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, Colm Campbell, IRRC nr. 839, s. 628.

ungefär jämnstarka och ingen sida därför kan få övertaget och därmed påtvinga den andra sidan sin vilja. Exempel på områden med sådana konflikter är det forna Jugoslavien, Israel/Palestina och Nordirland. Eftersom det i dessa konflikter inte fanns en militär segrare måste man i medlingsprocessen ta hänsyn till båda sidors intressen och försöka sammanjämka dem. Detta har ofta krävt att man granskar de förbrytelser mot både humanitär rätt och människorätt som tidigare har förövats och på så sätt kommer alltså den humanitära rätten in i bilden i dessa efterkrigsscenarier.¹⁷⁷

5.7 Den humanitära rättens roll som stabilisator i efterkrigssituationer genom att bidra till försoningsprocessen.

Den humanitära rätten har kommit att i hög grad bidra till att efterkrigssituationer stabiliseras främst genom sitt bidrag till försoningsprocessen mellan parterna, detta främst genom den genomslagskraft den har fått genom brottsdomstolar och sanningskommissioner.

Andra sätt rättsområdet också spelar en roll i dessa situationer är för det första att fungera som redskap för att sortera ut de personer som i statens tidigare konfliktsituation har förbrutit sig mot den humanitära rätten och människorätten från dem som skall komma att styra staten i framtiden, för det andra att ge de människor som tidigare utsatts för förbrytelser en sorts rättvisa genom att de människor som förbrutit sig mot dem får ett straff för sina handlingar och för det tredje att vara ett redskap i arbetet att bygga upp en kultur av rättigheter och skyldigheter som skall härska i den ifrågavarande staten i framtiden. Här nedan kommer dock tyngdpunkten att läggas på den rättsliga genomslagskraften den humanitära rätten har fått genom de institutionella forumen som tribunaler och sanningskommissioner.

5.7.1 Fred vis à vis dömande till ansvar.

Debatten om fredsskapande vis à vis ansvar utgör ett problem inom den internationella humanitära rätten. Tanken att överhuvudtaget inte åtala personer som förbrutit sig mot den humanitära rätten innebär en direkt motsats till uppmaningen i Genèvekonventionerna att undertrycka dessa brott. En formell amnesti för grova förbrytelser skulle därför vara olaglig även om det skulle vara del i en attraktiv och önskvärd fredsöverenskommelse. På samma sätt är det också med grova förbrytelser mot internationell rätt för mänskliga rättigheter. I tilläggsprotokoll II till Genèvekonventionerna stadgas att myndigheterna vid de väpnade konflikternas slut skall försöka försäkra den vidast möjliga amnestin, men innebörden av denna bestämmelse har ansetts gälla endast de brott där amnesti är möjlig och alltså inte för de grövsta förbrytelseerna mot protokollets bestämmelser. Mellan dessa två val, att åtala eller att ge en olaglig amnesti, finns det en stor gråzon. Det kan då röra sig om en underlåtenhet att handla mer än en uttrycklig amnesti. Detta kan vara resultatet av en tyst överenskommelse om att ingenting kommer att göras för att få till stånd ett åtal på nationellt eller internationellt plan eller ett mer otydligt samförstånd om samma sak. En annan möjlighet är att misslyckandet i att åtala kan bero på ett mångsidigt policybeslut, det kan också bero på en brist på bindande bevis vilket i sin

---

¹⁷⁷ Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, Colm Campbell, IRRIC nr. 839, s. 628.

tur kan bero på verkliga svårigheter att få fram bevismaterial eller på en ovilja att utföra en undersökning för att få fram bevis.¹⁷⁸

För att ge den humanitära rätten en så stor tyngd och användbarhet som möjligt måste respekt för rättsområdet tillförsäkras. För att det skall vara möjligt bör dessa ovan nämnda gråzoner undvikas genom ett arbete och resonemang som är inriktat på att uppnå väckande av åtal mot de personer som förbrutit sig mot dess bestämmelser även om vägen till en fred är kortare om amnestier för dessa personer kan utverkas. En fred där alltför många personer i tidigare nyckelpositioner för övergrepp mot befolkningen är i denna befolknings ögon heller inte en önskvärd fredsöverenskommelse och därmed vilar den heller inte på lika starka grundvalar som en där ansvar för begångna övergrepp har utmätts.

5.7.2 Nyttan med rättegångar över begångna krigsförbrytelser.

Argumenten för till vilken nytta rättegångar över begångna krigsförbrytelser har kan delas in i tre grupper. Den ena är för att skippa rättvisa, den andra för att avskräcka från ett liknande handlande och den tredje är som en väg till sanningen.

Vad gäller den första gruppen, rättegångar som en väg till rättvisa, fokuserar argumenten till stor del på de moraliska skyldigheter en regim som har förbrutit sig mot de mänskliga rättigheterna har samt på behovet att upprätthålla lagenligheten i området som ett värde i sig.

Regimer som är ansvariga för allvarliga och systematiska övergrepp mot de mänskliga rättigheterna har skapat ett oräkneligt antal offer för olika slag av övergrepp. Enligt argumenten för att rättegångar över sådana förbrytelser är en väg till rättvisa skulle det vara moraliskt oacceptabelt att förövarna skulle undkomma bestraffning för sina handlingar och eftersom moralen också kräver att även de som är anklagade behandlas rättvist går den riktiga vägen för att bestraffa dem via lagenliga rättegångar. Där detta inte görs på nationell nivå faller ansvaret för genomförandet på den internationella gemenskapen.¹⁷⁹

Vad gäller de här moraliska argumenten står det klart att det för väldigt många människor är ytterst viktigt att de personer som allvarligt har förbrutit sig mot de mänskliga rättigheterna också blir bestraffade för sina handlingar och då är individuella rättegångar den bästa vägen. Eftersom den internationella humanitära rätten, vilket tidigare sagts, på ett klarare sätt erkänner principen om ett individuellt straffansvar än lagområdet för mänskliga rättigheter, förbjuder alla grova brott som är typiska i situationer av väpnade konflikter och också ger garantier för rättsvägen är lagområdet som skraddarsytt för detta ändamål.

Genom att kategorisera en brottslig handling som ett brott mot internationell humanitär rätt ges den också en större tyngd, ett allvarligare betraktelsesätt, än vad

---

¹⁷⁸ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 628.

¹⁷⁹ Cassel, The International Criminal Court: Giving justice a chance?, The Christian Century 12.05.99, s. 534.

den skulle ha fått om åtalet handläggs enligt nationell lag även om de båda åtalen skulle innehålla samma sakomständigheter. Användandet av internationell humanitär rätt har därför också en symbolisk funktion i samband med att ansvar skall utmätas.¹⁸⁰

Mot dessa moraliska argument som syftar till att utmäta ett ansvar för begångna brott står det argument som ovan nämnts vilket talar för att det i vissa fall kan bli svårare att uppnå en hållbar fred om inte vissa amnestier kan ges. Rättegångarna kan försvåra medlingsarbetet mellan parterna och också underminera den demokrati som i efterkrigstider byggs upp genom att provocera fram en militärkupp. Resultatet kan då bli att istället för att skapa en rättvisa kommer rättegångarna att leda till ytterligare övergrepp mot de mänskliga rättigheterna och snarare än att återuppbygga en lagenlig ledning av landet kan åtalen leda till motsatsen. Vilken tyngd detta argument skall ges beror mycket på i vilken form åtalen görs och också vid vilken tidpunkt. Ett åtal vid en nationell domstol, oavsett om det handläggs enligt nationell eller internationell lag, kräver en gynnsam balans mellan de styrande krafterna i landet i fråga för att man med säkerhet skall kunna anta att åtalet inte kommer att provocera fram icke önskvärda svarshandlingar, medan ett åtal i en internationell domstol eller en domstol i ett tredje land inte är ett risktagande i samma utsträckning i den frågan eftersom en militärkupp i sistnämnda fall varken skulle kunna stoppa rättegången eller förhindra liknande rättegångar i framtiden. Därför bör, vid arbetet med åtalen för begångna brott mot de mänskliga rättigheterna i dessa situationer, stor vikt läggas vid att finna rätt tid, plats och forum istället för att fokusera kring frågan rättegång eller amnesti.¹⁸¹

Teorin för den andra gruppen om att rättegångar över begångna brott mot internationell humanitär rätt avskräcker från liknande beteende i framtiden är ännu så länge inte bevisad. Uttalanden som, ” Had there been, from the start in Yugoslavia, a high probability of judicial punishment for those who committed crimes against humanity, there would have been less barbarism... Those who tried to mitigate some of the horrors... would have found their hand greatly strengthened.”¹⁸², visar dock att avskräckningsvärdet i vissa situationer anses ha ett högt värde.

Teorierna för den tredje gruppen om att rättegångar är en väg för att nå sanningen om vad som egentligen har hänt går ut på att man genom de neutrala åtalen kommer fram till vad som var orsaken till de brott mot de mänskliga rättigheterna som har begåtts. Rättegångarna skapar en optimal sanning som visar att det är individer, främst ledarna i de olika staterna, som är ansvariga för övergreppen och att det därför inte finns någon anledning att tillskriva hela etniska grupper ett ansvar. Denna sanning som säger att individer är ansvariga kommer sedan att delas av de olika etniska grupperna vilket är tänkt att skapa ett band emellan dem istället för, om skulden lades på hela grupper, skapa ytterligare anledningar till aggressioner. Det tänkta resultatet

---

¹⁸⁰ O'Donnel, Trends in the application of international humanitarian law by United Nations human rights mechanisms, IRRC nr. 324.

¹⁸¹ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 629ff.

¹⁸² Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, s. 4.

blir då, när de olika grupperna inser att det var ledarna på alla sidor som var ansvariga, en förlikning. Eftersom den internationella humanitära rätten har ett utpräglat individtänkande är den också för detta ändamål ytterst lämpad.¹⁸³

Den största svagheten med de här teorierna är att de står och faller med teorierna om etniska konflikters uppkomst. Det finns en teori som menar att konflikter mellan etniska grupper uppstår genom att vissa människor för att uppnå sina egna bakomliggande intressen manipulerar fram dem, vilken, om den är riktig, skulle stödja ovanstående teori om rättegångar som en väg till sanningen. Andra teorier om etniska konflikters uppkomst, å andra sidan, fokuserar på olika strukturella och historiska anledningar och menar att man för att uppnå en förlikning eller samexistens mellan grupperna måste arbeta med deras kunskap om dessa bakomliggande orsaker. Om detta stämmer faller ovan nämnda teori. Det finns också de som menar att vägen över rättegångar snarare kan försvåra sökandet efter sanningen eftersom jurister inte arbetar med abstrakta fakta utan med de fakta som enbart rör den konventionella bevisföringen. Antagligen är det ett för stort steg att tillskriva dessa rättegångar kraften att vara en väg till sanningen, ett mer tänkbart argument är att genom att rättegångarna engagerar sig i en omtanke om de som blivit utsatta för övergreppen mot de mänskliga rättigheterna kan de utgöra ett rekvisit till att uppnå en förlikning och därigenom kan de bidra till stabiliseringsprocessen i områden som varit krigsdrabbade. Detta i och med att de lyfter fram de övergrepp som utförts och på det sättet lyfter fram denna sanning vilken är väldigt viktig för de som blivit utsatta för övergreppen samt deras anförvanter.¹⁸⁴

5.7.3 Den humanitära rätten som ett verktyg för sanningskommissioner.

Sanningskommissioner har för sitt arbete ungefär samma mål som den tidigare nämnda teorin om att rättegångar i efterkrigstider över brott begångna mot de mänskliga rättigheterna. De ska komma fram till vilka handlingar som har begåtts, skapa en plattform för framtiden för de som har varit utsatta samt konstatera vilka som gjort sig skyldiga till kränkningarna och tillmäta dem ansvar för dessa handlingar. Motivet till deras uppkomst är ofta att man vill markera att de tider då brott mot de mänskliga rättigheterna begåtts är över och skapa en nationell försoning samt skapa en politisk legitimitet för framtiden.¹⁸⁵

Eftersom sanningskommissioner inte är en dömande och straffande instans inriktar sig arbetet där inte på en speciell persons handlingar och är inte heller bundet av att insamlade fakta måste ha värdet av att kunna fungera som bevismaterial i en rättegång, vilket gör att det ofta borde vara lättare att kunna komma fram till sanningen bakom begångna brott.¹⁸⁶

---

¹⁸³ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 629ff.

¹⁸⁴ Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, s. 534.

¹⁸⁵ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 633ff.

¹⁸⁶ Ibid.

Den internationella humanitära rätten lämpar sig även för detta arbete ypperligt eftersom den sätter upp gränser inte enbart för en stats gärningar utan även för icke-statliga aktörer såsom rebellgrupper samt att den, genom att vara designad för just väpnade konflikter och krigssituationer, undandrar det mest vanliga försöket till förklaring för de kriminella handlingarna, nämligen existensen av ett krig eller en väpnad konflikt. Även där det kan finnas tvivel om de oroligheter som förekommit nått upp till gränsen för vad som kan kallas en väpnad konflikt finns det en växande åsikt som menar att de principer som finns uttryckta i den humanitära rätten gäller i alla konfliktsituationer, alltså även om den juridiska tröskeln för väpnad konflikt inte är uppnådd. I situationer då stater utnyttjar de undantagsregler som finns inom rättsområdet för de mänskliga rättigheterna står alltså också en hjälp för arbetet för de mänskliga rättigheterna att finna i den humanitära rätten.¹⁸⁷

En fara med att använda den humanitära rätten för att kunna komma till rätta med också icke-statliga aktörer i en konflikt är att den sanning som framkommer kan vara en smula skev eftersom man applicerar samma bestämmelser på väldigt olika sociala verkligheter och att det faktum att statsmakten är den som i slutänden trots allt är ansvarig för att upprätthålla den internationella och nationella rätten. Arbetet bör alltså genomföras på ett sätt som gör att detta framhålls och också kommer till allmänhetens kännedom, främst i ett undervisningssyfte.

Vare sig en statsmakts eller en motståndargrups beteende är i fråga betyder en sanningskommissions arbete mer än att finna sanningen. Kanske är den viktigaste delen i deras arbete att sanningen uppmärksammas. Det kan spela en stor psykologisk roll att en regering officiellt uppmärksammar och accepterar den sanning som framkommer i en sanningskommissions rapport även om denna sanning sedan länge varit känd. Accepterandet av att en stats eller motståndargrups handlingar skall ses som ett brott mot internationell humanitär rätt stryker under allvaret och felaktigheten i dessa handlingar och detta accepterande kan också vara ett steg mot försoning.¹⁸⁸

Även i situationer då humanitär rätt inte används i rättegångar i efterkrigssituationer kan den alltså spela en roll genom sanningskommissioners arbete, detta speciellt eftersom den också är applicerbar på icke-statliga aktörer.

5.8 Sammanfattning

Trots olika ursprung för och tänkta mål med den humanitära rätten och människorätten innehåller de båda rättsområdena regler för vad som är tänkt att resultera i ett humanare behandlingssätt av människor.

Två förändringar inom den humanitära rätten, att den numera också är tillämplig på nationella konflikter och att det inte längre är möjligt att legalt reglera konflikter genom krig, gör att detta rättsområde har kommit in på det område som tidigare enbart skyddades av människorätten.

---

¹⁸⁷ Campbell, Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment, IRRC nr. 839, s. 633ff.

¹⁸⁸ Tavernier, The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda, IRRC 97.12.31, s. 605ff.

De mänskliga rättigheter som kan skyddas också av den humanitära rätten är de kärnrättigheter som det inom människorätten aldrig är tillåtet att göra undantag ifrån. För att ge dessa rättigheter ett starkare skydd kan det vara lämpligt att, när det är möjligt, använda sig av den humanitära rätten istället för människorätten. Detta eftersom reglerna inom den humanitära rätten är utformade på ett mer funktionellt sätt och inte behöver tolkas i lika hög utsträckning som fallet ofta är inom människorätten.

Trots att människorättens regelverk av de flesta stater är accepterade i teorin fungerar inte dess skydd för de mänskliga rättigheterna i praktiken. Detta har olika anledningar; regelverket är skrivet på ett sätt som hade till avsikt att få så många ratificeringar som möjligt och innebär därför stora möjligheter för medlemsstaterna att göra undantag från reglerna vid behov. Reglerna är också utformade på så sätt, vilket tidigare nämnts, att de av tillämparen oftast behöver tolkas i stor utsträckning och systemet för implementering av regelverket fungerar inte tillfredsställande.

I och med att människorätten i praktiken inte fungerar så effektivt som är önskvärt och de tidigare nämnda ändringarna den humanitära rätten har genomgått har den humanitära rätten alltmer kommit att ses som en del av människorätten men enbart tillämplig i väpnade konflikter. Ett exempel på detta är att FN mer och mer har kommit att använda sig av den humanitära rätten i sitt arbete på olika sätt, vilket har blivit ifrågasatt både vad gäller organisationens behörighet som tillämpare och också vad gäller sättet rättsområdet har tillämpats på. I stort ses dock detta nyskapande som något positivt. NGO:s har också, på ungefär samma grunder som FN, börjat använda sig alltmer av den humanitära rätten i sitt arbete.

Den humanitära rätten har också kommit att få en större betydelse i efterkrigssituationer, mycket beroende på fördelarna därav i detta arbete p.g.a. den tidigare nämnda samordningen mellan människorätten och den humanitära rätten. Andra aspekter som har inverkat på denna utveckling är det allt starkare stödet för att upprätta internationella tribunaler, övergången i många stater från ett militärt till ett civilt styre och de medlingsprocesser som måste föras med hänsynstagande till brott mot både den humanitära rätten och människorätten.

I dessa efterkrigssituationer har den humanitära rätten kommit att bidra till att stabilisera läget mellan parterna genom att rättsområdet används för att ge en slags rättvisa till de som drabbats av förbrytelser mot de mänskliga rättigheterna och genom att vara ett redskap i arbetet med uppbyggande av nya rättsstater.

I och med att den humanitära rätten på detta sätt har kommit att användas har även de mest grundläggande mänskliga rättigheterna givits ett starkare rättsligt skydd.

6 ICC, den internationella brottmålsdomstolen

Som jag tidigare har nämnt trädde i juli 2002 Romstadgan, som ligger till grund för ICC, i kraft. Domstolen invigdes formellt i mars 2003 och har sitt säte i Haag i Nederländerna. Till skillnad från den Internationella Domstolen, som också är placerad i Haag, är ICC fristående från FN och riktar sig till individer istället för till stater. Domstolen är inriktad på folkrättsbrott och dess jurisdiktion täcker fyra olika

rubriker – folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och aggressionsbrott. Tanken med domstolen är att det ska bli lättare än tidigare att ställa individer som har gjort sig skyldiga till något av ovanstående brott inför rätta.¹⁸⁹

6.1 Bakgrund.

Efter det andra världskrigets händelser började planer för att upprätta en internationell brottmålsdomstol på allvar att diskuteras. Liknande tankar hade, som nämnts, tidigare funnits men efter de fasor som under andra världskriget utspelade sig blev det i stort sett omöjligt att skjuta dem åt sidan. Genom rättegångarna i Tokyo och Nürnberg hade dessutom principer för ett individuellt straffansvar för krigsförbrytelser och brott mot mänskligheten fastställts, vilket innebar att det första steget mot en funktionerande internationell brottmålsdomstol redan hade tagits. 1948 tillsatte så FN en kommission som kom fram till att det behövdes ett permanent internationellt organ, till skillnad från domstolarna i Tokyo och Nürnberg, för att kunna ställa krigsförbrytare inför rätta, men det skulle gå många år innan något konkret i ärendet verkligen kunde göras. Ända till en bit in på nittiotalet. Då var det krigsförbrytelserna och brotten mot mänskligheten som förövades i det forna Jugoslavien och i Rwanda som fick FN:s säkerhetsråd att upprätta brottstribunalerna för dessa länder med uppgift att ställa krigsförbrytare inför rätta. Samtidigt pågick arbetet med att upprätta en permanent brottmålsdomstol. En FN-kommitté arbetade fram ett förslag om att upprätta denna domstol och 1998 röstade FN:s generalförsamling igenom förslaget i Rom. Det krav som sattes var att minst 60 stater måste ratificera stadgan innan den kunde träda i kraft och den gränsen passerades alltså i april 2002.¹⁹⁰

6.2 Jurisdiktion, anmälan av brott och straffsatser.

De brott som ICC har jurisdiktion över är folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser, men endast länder som har ratificerat Romstadgan är bundna av dess jurisdiktion. För att ICC skall kunna väcka åtal för något av brotten måste den anklagade vara medborgare i ett land som har ratificerat stadgan, brottet ha begåtts på ett territorium som tillhör ett land som har ratificerat stadgan eller då ett land som inte har ratificerat har valt att acceptera ICC:s domsrätt i ett specifikt fall då brottet har begåtts på detta lands territorium eller av personer som är medborgare i landet. Dessutom kan FN:s säkerhetsråd rapportera en brottsituation till ICC och kräva att brottet tas upp i domstolen även om ingen av de aktuella parterna är medborgare i ett land som har ratificerat stadgan.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Questions and answers on the International Criminal Court, Coalition for the International Criminal Court, s.1, www.iccnw.org

¹⁹⁰ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, 2003.

¹⁹¹ Kirsch, The International Criminal Court., McGill Law Journal, 2000 (46), s.257.

Brottet folkmord är i Romstadgan definierat som tidigare inom internationell rätt. Det innebär systematiska mord och andra övergrepp i syfte att helt eller delvis utplåna en nationell, etnisk eller religiös grupp.¹⁹²

Krigsförbrytelser definieras som allvarliga brott mot Genèvekonventionerna eller annan internationell lag rörande väpnade konflikter och stadgar att ICC särskilt skall fokusera på krigsförbrytelser som utgör del av en större plan eller del av andra omfattande övergrepp. Definitionen i Romstadgan ger också ICC jurisdiktion över både internationella och nationella krigsförbrytelser i den mån de nationella förbrytelserna bryter mot den vedertagna folkrättsliga ramen. En del brott vad gäller de nationella konflikterna är därmed undantagna ICC:s jurisdiktion. Som exempel kan nämnas kollektiv bestraffning, slaveri och utsvaltning av civilbefolkningen. För dessa brott kan åtal fortfarande väckas vid andra domstolar men genom undantaget från ICC:s jurisdiktion kan orsakas att dessa andra domstolar ifrågasätter brottens internationella legala status.¹⁹³

ICC:s stadgar klargör också, slutligen, att brott mot mänskligheten kan begås såväl i krigs- som i fredstid. Denna brottskategori är definierad som omfattande kränkningar riktade mot en civilbefolkning. Det skall vara fråga om medvetna gärningar som är vidsträckta eller systematiskt utförda, brotten måste alltså vara del av en större våldsaktion. En nyhet i och med Romstadgan är att också sexualbrott har klacifiserats på samma nivå som andra människorättsövergrepp och därmed blivit internationellt juridiskt straffbara.

ICC kan också komma att tilldelas jurisdiktion över aggressionsbrott när och om en överenskommelse om definitionen av dessa brott kan göras och har ratificerats av sju åttondelar av medlemsstaterna. Utöver det kan efter det att ICC fungerat i sju år även brotten internationell droghandel, terrorism och andra brott bli föremål för dess jurisdiktion efter det att sju åttondelar av medlemsstaterna har ratificerat dessa eventuella tillägg till stadgan.¹⁹⁴

Anmälan av brott till ICC kan göras av FN:s säkerhetsråd, medlemsstaterna eller kan ICC:s åklagare på eget initiativ baserat på uppgifter från till exempel brottsoffer eller människorättsorganisationer inleda förundersökningar. Innan en förundersökning på eget initiativ inleds måste dock tillstånd ges från ICC:s förundersökningskammare.¹⁹⁵ Den högsta straffsatsen ICC kan utdöma är livstids fängelse, det högsta tidsbegränsade fängelsestraffet är 30 år och skalan går ner till böter. Minimiålder för straffbarhet är 18 år.¹⁹⁶

---

¹⁹² Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, s.5.

¹⁹³ Ibid.

¹⁹⁴ Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, s.5.

¹⁹⁵ Tamas, Den internationella brottmålsdomstolen kan bli effektiv, ICC-seminariet, 2002-12-17, s. 2.

¹⁹⁶ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, 2003, s. 2f.

6.2.1 ICC:s förhållande till de nationella domstolarna.

De nationella domstolarna har företrädare framför ICC att döma i ett misstänkt brott och ICC kommer därför att verka som ett komplement till de nationella domstolarna då dessa är oförmögna eller ovilliga att genomföra en rättegång för att rannsaka de grova brottslingar det är fråga om då ICC har jurisdiktion. ICC har dock avgörandet om huruvida den nationella lagstiftningen har brister och om ICC bör komplettera dessa brister, vilket har kommit att kallas kompletteringsprincipen. För att detta skall kunna fungera krävs att ICC:s jurisdiktion över brottsrubrikerna måste stämma överens med de olika medlemsstaternas respektive jurisdiktioner, vilket har lett till det viktiga framsteget att parterna till Romstadgan åtar sig att anpassa sina egna rättssystem till den för att själva kunna döma över de fall den täcker. På så vis hoppas man också att straffriheten för dessa allra grövsta brott skall minska successivt.¹⁹⁷

Skulle fallet vid en nationell rättegång vara så att den genomförs bristfälligt tolkas det som att staten ifråga är ovillig att genomföra en rättegång. Kan ICC:s åklagare då bevisa att syftet med den bristfälliga rättegången har varit att uppnå straffrihet för det begångna brottet har ICC möjlighet att på nytt pröva fallet. Det är dock hårda krav som ställs på bevisningen för att en ny rättegång skall få hållas. Samtliga medlemsstater är förpliktade att samarbeta med ICC vad gäller till exempel att lämna ut misstänkta brottslingar, lämna ut bevismaterial, ge rättsligt bistånd och att se till att den nationella lagstiftningen är i enlighet med Romstadgan.¹⁹⁸

6.3 Hot mot ICC:s effektivitet.

Vissa stater har en negativ inställning till ICC och grundar denna på argument som att domstolen kan komma att utnyttjas för politiska syften eller att ICC utgör ett hot mot staternas suveränitet. Särskilt ICC:s åklagares rätt att själv inleda en förundersökning nämns i detta sammanhang. En annan anledning är också att domstolen i vissa fall har rätt att döma individer från stater som inte har ratificerat stadgan.¹⁹⁹ Det land som har visat sig vara den största motståndaren till ICC:s skapelse är USA och jag skall därför härunder titta lite närmare på det fallet.

6.3.1 USA:s negativa inställning till ICC.

På femtioårsdagen för Nürnbergrättegångarna 1995 blev Clinton den förste amerikanske president som stödde skapandet av Internationell brottsmålsdomstol för folkrättsbrott. Han skrev också under och förband därigenom USA till ICC. Denna underskrift drogs emellertid tillbaka av Bushadministrationen och sedan dess har USA aktivt arbetat för att underminera ICC:s slagkraft.²⁰⁰

USA starkaste argument mot ICC är att de befäras att amerikanska fredstrupper utomlands kan, genom ICC:s skapande, komma att bli utsatta för politiskt motiverade

---

¹⁹⁷ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, 2003, s. 3f.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Questions and answers on the International Criminal Court, Coalition for the International Criminal Court, <http://www.iccnw.org>, s. 3.

²⁰⁰ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, 2003, s. 6.

åtal eftersom landet utgör den enda kvarvarande supermakten och det finns starka USA-fientliga strömningar runt om i världen. Det är dock svårt att se någon verklig substans i detta argument eftersom det i Romstadgan finns utförliga bestämmelser som förhindrar den typ av politiska och godtyckliga åtal som USA säger sig frukta. För det första väljs domarna och åklagaren i ICC av parterna till stadgan och inte av FN:s generalförsamling och Romstadgans medlemsländer utgörs till största delen av demokratier som till exempel Frankrike, Sverige och England, inte av länder som till exempel Kina, Kuba eller Irak ifrån vilka man kanske skulle i högre grad kunna förvänta sig sådana politiska schackdrag. Romstadgan kräver vidare av sina, till övervägande delen demokratiska, medlemsstater att de väljer en åklagare med stor kompetens och praktisk erfarenhet vad gäller straffrättsliga åtal och domare som har hög moral och är kompetenta och erfarna i arbete med antingen straffrätt eller internationell rätt. En majoritet av medlemsstaterna måste rösta för den tilltänkta åklagaren och två tredjedelar av medlemsstaterna för domarna för att förslagen skall gå igenom. Detta system är alltså inte utformat för att främja val av åklagare och domare som kan komma att utföra ett godtyckligt och politiskt färgat arbete, utan tvärtom gör det svårt för sådana personer att uppnå dessa positioner.²⁰¹

Det finns också i Romstadgan procedurella regler som gör sådana åtal svåra att få igenom. Om FN:s säkerhetsråd överväger att referera ett fall till ICC kan USA lägga in sitt veto emot förslaget och i fall då en stat har anmält ett misstänkt brott eller åklagaren överväger att åtala på eget initiativ måste denne först meddela landet där den misstänkte personen i fråga är medborgare och detta land kan då välja att genomföra undersökningen och rättegången själv, vilket innebär att ICC är förhindrat att ta upp fallet om inte åklagaren kan bevisa att landet i fråga genomför en skenrättegång för att uppnå straffrihet för den anklagade.

Även om fallet tas upp i ICC kan inte åklagaren sätta igång undersökningar om inte, först åklagaren själv, och sedan dessutom en kammare bestående av tre domare finner att det finns en rimlig grund att genomföra undersökningarna och då förundersökningarna är slutförda måste åklagaren för samma kammare visa att det finns tillräckliga bevis för att man skall finna substantiella skäl att anta att personen i fråga har utfört var och en av de handlingar denne är misstänkt för att kunna väcka åtal.²⁰²

Det finns alltså ingenting vad gäller ICC:s procedurella regler som tyder på att det finns en grund för USA att befara att dess medborgare genom ICC kan komma att utsättas för politiskt motiverade åtal. Naturligtvis kan ett rättsligt system inte helt utesluta sådana faror men ICC:s stadgar är på den punkten väl genomarbetade och säkra.

En annan invändning mot ICC från USA bygger på konstitutionella argument. Man har bland annat ifrågasatt om en rättegång mot en amerikansk medborgare inför

---

²⁰¹ Cassel, *The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step*, VI *Brown Journal of World Affairs* 41, 1999, s. 7f.

²⁰² Roberge, *The new International Criminal Court: A preliminary assessment*, IRRIC no. 325, s. 673.

ICC:s domare inte skulle strida mot den amerikanska konstitutionella rättigheten att bli prövad av en jury. Det har dock inte av USA:s inrikes- eller justitieministerium väckts några konstitutionella invändningar av det slaget mot Romstadgan.²⁰³

Ytterligare en invändning från USA:s sida bygger på grunden att amerikanska medborgare som befinner sig utomlands kan komma att falla inom ICC:s jurisdiktion även om USA inte ratificerar Romfördraget.²⁰⁴ Detta eftersom medgivande av jurisdiktion för ICC kan ges inte bara av den stat där den brottsmisstänkte personen är medborgare utan också av det land där brottet har begåtts, vilket innebär att, om till exempel en amerikansk medborgare har begått ett brott i Iran, Iran kan ge medgivande för ICC:s jurisdiktion i det aktuella fallet. Juridiskt sett är denna invändning inte särskilt imponerande eftersom, även innan ICC:s tillkomst, en amerikansk medborgare som begått brott i till exempel Iran kunde åtalas i Iran. Det är alltså ingen nyhet att den stat där ett brott har begåtts har jurisdiktion över brottet och varför skulle då inte denna jurisdiktion kunna delegeras till en internationell domstol? Rent praktiskt är det också att förmoda att det skulle vara humanare för den brottsmisstänkte att bli åtalad av ICC än av en domstol i Iran. Argumentet är heller inte hållbart enbart på den grunden som ovan nämnts, ICC måste först ge landet där personen är medborgare möjlighet att själv åtala för det misstänkta brottet innan dess jurisdiktion kan utövas. USA:s egentliga rädsla i detta fall är förmodligen att de skulle få ett bättre bemötande i massmedia och från människorättsaktivister om de vägrade lämna ut en misstänkt amerikansk medborgare till en domstol i till exempel Iran än till ICC. Faran för att få diplomatiska problem skulle i det senare fallet vara betydligt större. Men som sagt, även denna rädsla är oförståelig eftersom USA enkelt kan avstyra en rättegång i ICC genom att själva först åtala för de misstänkta brotten. USA:s invändningar bygger snarare på en ovilja att vara tvungna att väcka oönskade åtal i Washington. Detta argument är dock så tunt att det naturligtvis inte är något som skulle offentliggöras.²⁰⁵

USA grämer sig också över att de inte har någon verklig kontroll över åtalen i ICC. De insisterade från början av förhandlingarna om uppbyggnaden av ICC på att fallen som skulle komma att upptas enbart skulle kunna refereras av FN:s säkerhetsråd, vilket skulle ha inneburit att USA genom sin vetorätt i säkerhetsrådet, skulle kunna avstyra de åtal de ser som oönskade. Resten av världen var dock inte så tilltalad av detta förslag, men eftersom man önskade USA:s samarbete gjorde de länder som arbetade för att ICC skulle bli verkligt effektivt en del kompromissförsök. Man gav bland annat FN:s säkerhetsråd mandat att referera fall till domstolen och det är troligt att i alla fall i början av ICC:s existens det kommer att vara den vanligaste vägen för väckan av åtal. Man gav också säkerhetsrådet möjlighet att stoppa förundersökningar genom att skjuta upp dem på ett års tid. Detta var emellertid inte tillräckligt för att beveka USA till samarbete eftersom de, som tidigare har sagts, riskerar åtal av

---

²⁰³ Cassel, *The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step*, VI *Brown Journal of World Affairs* 41, 1999, s. 7f.

²⁰⁴ Questions and answers in the International Criminal Court, Coalition for the International Criminal Court, www.iccnw.org, s. 3.

²⁰⁵ Cassel, *The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step*, VI *Brown Journal of World Affairs* 41, 1999, s. 7f.

amerikanska medborgare i ICC om ett annat medlemsland där brottet har begåtts kan medge ICC jurisdiktion, vilket kan leda till åtal i ICC om inte USA väljer att själva undersöka och åtala den misstänkta brottshandlingen. En resolution från säkerhetsrådet med beslut om att uppskjuta förundersökningar av ett fall i ett år skulle också kunna stoppas av andra vetoländer. USA ansåg sig alltså inte ha tillräcklig kontroll över ICC och vägrade därmed att stödja skapandet av och arbetet i ICC genom sin medverkan.²⁰⁶

6.3.1.1 *USA:s straffrihetsavtal*

Efter det att USA tog tillbaka Clintons undertecknande av Romstadgan har USA aktivt arbetat för att förhindra att amerikanska medborgare skall kunna lämnas ut och ställas inför rätta inför ICC. Detta har gjorts genom att man utövar påtryckningar på andra nationer för att få dem att ingå bilaterala immunitetsavtal med USA. Den amerikanska kongressen antog 2002 en handling som kallas "American Servicemembers Protection Act" (ASPA) vilken innebär att amerikanskt militärt stöd till stater som har undertecknat Romfördraget är förbjudet. Det militära stödet kan återinföras genom att USA:s president utfärdar undantag från ASPA:s regler och detta har gjorts för alla natoländer samt en del andra länder som är av särskilt intresse för USA, som exempel kan Israel nämnas. ASPA har också kallats "the Hague invasion act" eftersom den ger USA:s president mandat att med militära medel befria amerikansk eller allierad personal som hålls i förvar av ICC som brottsmisstänkta. För alla länder som inte är medlemmar i Nato eller av ett speciellt militärt nationellt intresse för USA är den enda möjligheten för att få ett undantag från ASPA:s bestämmelser om militärt stöd att underteckna ett bilateralt immunitetsavtal där man förpliktar sig att inte utlämna några amerikanska medborgare till ICC. USA kallar dessa immunitetsavtal för artikel 98-avtal vilket är en hänvisning till artikel 98 i Romfördraget. Denna artikel är dock skriven för att ge utrymme för de åtaganden medlemsstaterna har genom internationella överenskommelser som har kommit till stånd före Romstadgan. Man ville ge ett skydd för tidigare internationella avtal som reglerar samma frågor som Romfördraget, och enligt denna artikel får ICC inte begära att en person utlämnas om det skulle innebära att staten i fråga då skulle bryta mot tidigare internationella avtal. USA använder sig nu av denna artikel i Romfördraget för att teckna nya avtal vilka alltså träder i kraft efter stadgans tillkomst.²⁰⁷

De största problemen med dessa straffrihetsavtal är att de, i och med att USA vill att de skall ge alla amerikanska medborgare skydd, ger en väldigt stor grupp människor immunitetsskydd från ICC samt att det inte finns några bestämmelser i avtalen som kräver av staten vars medborgare ges immunitet att utreda de misstänkta brottshandlingarna. Straffrihetsavtalen strider mot de mål och riktlinjer som ligger till grund för Romstadgan och rättsexperter menar att de stater som undertecknar sådana avtal efter det att de har signerat eller ratificerat Romstadgan bryter mot denna samt, naturligtvis gör den mindre effektiv. Ingåendet av straffrihetsavtal innebär också att

---

²⁰⁶ Cassel, *The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?*, The Christian Century, 1999, s.533.

²⁰⁷ Brodal och Wennerstrand, *Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter*, 2003, s. 7.

stater som signerat Romstadgan bryter mot Wienkonventionen som innehåller regler för internationella avtal eftersom denna konvention kräver att alla parter till ett internationellt avtal agerar i enlighet med de mål och intentioner som där regleras. De avtal som undertecknats av stater som har ratificerat Romstadgan skulle alltså av ICC kunna ogiltigförklaras helt enkelt därför att de strider mot själva syftet och meningen med stadgan vilket inte är tillåtet enligt folkrätten.²⁰⁸

ASPA ger också USA rätt att dra tillbaka sina fredsbevarande styrkor om de inte ges immunitet från ICC. USA sökte immunitet av FN:s säkerhetsråd och för att visa sitt allvar med ansökan använde USA sig av sitt veto i säkerhetsrådet mot en fortsatt FN-styrka i Kosovo samt hotade att fortsätta använda sitt veto om säkerhetsrådet inte skapade en immunitet från ICC för amerikaner. Inför detta hot antog säkerhetsrådet en resolution (1422) i juli 2002 som innebär ett generellt undantag från undersökningar och åtal vid ICC för medborgare i stater som inte har ratificerat Romstadgan och som befinner sig eller har befunnit sig på FN-uppdrag under en period av tolv månader. I juni 2003 antogs resolutionen på nytt, nu resolution 1487, för att gälla i ytterligare tolv månader. Denna möjlighet till förlängning av giltigheten av resolutionen finns så länge det behövs.

Resolutionen anses av många folkrättsexperter strida mot både Rom- och FN-stadgan och de menar dessutom att säkerhetsrådet, när de antog resolutionen, agerade utanför sin kompetens. Detta eftersom resolutionen hänvisar till artikel 16 i Romstadgan som ger säkerhetsrådet möjlighet att skjuta upp ett enskilt fall i ICC under ett års tid om fallet innebär att fred och säkerhet skulle kunna vara i fara om åtal väcktes.

Resolutionen ger dock, som tidigare sagts, en generell immunitet för alla medborgare i stater som inte har ratificerat stadgan som arbetar i en FN-trupp. Någon fara för fred och säkerhet ansågs heller inte finnas när resolutionen antogs. Resolutionen ger också säkerhetsrådet ett större inflytande i ICC utan att det för detta finns stöd i Romstadgan, vilket i själva verket ändrar fördraget i sig.²⁰⁹

6.3.2 ICC:s jurisdiktion.

En av kompromisserna i Romstadgan för att försöka få med USA som medlemsstat var att man införde ett krav på medgivande från staterna för att åtal skall kunna väckas, förutom när fallet är anmält av säkerhetsrådet. De stater som har ratificerat stadgan har därigenom automatiskt givit sitt medgivande medan andra stater kan ge sitt medgivande från fall till fall. I fall som inte anmälts av säkerhetsrådet kan alltså åklagaren inte åtala för brott begångna var som helst utan endast då medgivande finns eller ges antingen från staten där brottet har begåtts eller staten där den misstänkte är medborgare. Under förhandlingarna fanns förslag från Tyskland att ICC skulle ges en universell jurisdiktion, alltså en jurisdiktion att kunna väcka åtal oberoende av var brotten begås men de flesta stater var ovilliga till detta förslag, ett annat förslag kom från Syd-Korea vilket innebar att ICC skulle ges jurisdiktion över brott så länge de har medgivande från en av fyra stater – staten där brottet begåtts, staten där den åtalade är medborgare, staten där offret är medborgare eller staten där den misstänkte

---

²⁰⁸ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, 2003, s. 7.

²⁰⁹ Wigenmark, Säkerhetsrådet antar nytt undantag för USA i ICC, s. 1f.

befinner sig. Om detta förslag hade gått igenom hade det i praktiken inneburit att ICC hade fått jurisdiktion över de flesta fall men USA motsatte sig, som tidigare sagts, kraftigt även detta förslag eftersom de ansåg att det skulle innebära en alltför stor kraft och frihet för ICC. Slutligen, för att försöka få med USA, kom det förslag som kom att träda i kraft från Canadas delegation vilket alltså innebär att endast två stater kan medge ICC jurisdiktion; staten där brottet begåtts eller staten där den misstänkte är medborgare.²¹⁰

För att förstå effekten av detta kan man föreställa sig en framtida diktator som begår brott mot människorna på sitt eget lands territorium. Staten där han har medborgarskap och staten där brottet begåtts är då den samma nämligen det land han själv styr. I sådana fall där brott begås av regimer mot till exempel minoriteter på sitt eget område kommer alltså ICC antagligen inte att kunna agera till hjälp för brottsoffren.²¹¹

En annan kompromiss som gjordes under förhandlingarna av Romstadgan innebär att ICC endast kan åtala i de fall som inte anmäls av säkerhetsrådet om de stater som är inblandade inte vill eller kan genomföra ett åtal själva. Som tidigare sagts innebär detta att ICC:s åklagare måste bevisa att en eventuell skenrättegång för att i praktiken ge immunitet för den misstänkte i en stat genomförs för att ICC skall kunna pröva fallet. Detta kan i praktiken inte bevisas innan den nationella rättegången påbörjas och under denna väntetid kan det vara möjligt att både bevismaterial och eventuella vittnen försvinner eller påverkas.²¹²

6.3.3 FN:s säkerhetsråds inflytande på ICC.

Som tidigare har nämnts har säkerhetsrådet genom Romstadgan givits makt att fördröja ICC:s förundersökningar under ett års tid genom att anta en resolution om det genom undersökningarna anses finnas en risk för fred och säkerhet. Detta skulle kunna komma att kunna missbrukas av säkerhetsrådets permanenta medlemmar. Bland dessa medlemmar finns både motståndare och medlemmar till ICC och därmed skulle det dock kunna bli svårt för dem att enas om ett sådant beslut men som har visats sig har ju USA, genom att använda sig av sin vetorätt mot förslag i säkerhetsrådet, fått till stånd ett undantag för medlemmar i FN-trupper som är medborgare i länder som inte är medlemmar i ICC just på denna grund. Den makt säkerhetsrådet har tilldelats kan alltså komma att försvaga ICC i dess arbete.²¹³

6.3.4 Immunitet och privilegier för ICC:s anställda.

De anställda i ICC täcks inte av de regler som finns om immunitet och privilegier för de anställda inom FN eftersom ICC är fristående från FN. Det finns ett tilläggsavtal till Romstadgan som reglerar dessa förhållanden men det har ännu inte trätt i kraft på grund av att det inte har ratificerats av tio stater, vilket behövs. En av de största

---

²¹⁰ Cassel, *The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?*, The Christian Century, s. 536.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ibid.

²¹³ Brodal och Wennerstrand, *Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter*, s. 8.

anledningarna till att tillräckligt många stater inte har ratificerat tilläggsavtalet är att det först krävs lagändringar på nationell nivå. Avtalet kommer dock med all säkerhet att träda i kraft vilket är av stor vikt för domstolens effektiva fungerande.²¹⁴

6.4 Vad ICC kan tillföra kampen för de mänskliga rättigheterna.

Pol Pot var ledaren för de Röda Khmererna i Kambodja och under hans tyranni slaktades över en miljon av invånarna i Kambodja under 1970-talet. Under några veckor 1997 hade världen möjlighet att ställa denne, en av historiens värsta, diktator inför rätta för hans handlingar. Regeringen i Kambodja, som själv var ovillig eller oförmögen att själv åtala honom, erbjöd då FN att åtala honom. FN hade dock ännu ingen internationell brottsdomstol där de kunde åtala Pol Pot och Kina gjorde i säkerhetsrådet klart att de skulle lägga in sitt veto mot att skapa en ad hoc domstol eller liknande för att åtala honom. USA ville ställa Pol Pot inför rätta men i den amerikanska lagstiftningen fanns inget stöd för ett åtal mot honom i Washington. Amerikanerna vände sig då till Kanada, där en sådan lagstiftning fanns, men de kanadensiska myndigheterna visade inget intresse i saken. Efter några veckor hade den politiska situationen i Kambodja förändrats och chansen till ett åtal försvann. Därmed ställdes denne tyrann aldrig inför åtal trots att möjligheten under en period fanns.²¹⁵

Detta är inte det enda exemplet på att den internationella straffrätten hittills varit alltför tandlös och ineffektiv, liknande massavrättningar har gjorts i bland annat Rwanda och Guatemala medan avrättningarna i andra länder har varit mer målspecifika och riktade mot individer på politisk grund som i till exempel Argentina, Chile och Sydafrika. Kan ICC:s skapande komma att förändra detta scenario och tillföra världen mer rättvisa?

6.4.1 Punkter tidigare system har fallerat på.

De institutioner som innan ICC:s tillkomst har arbetat mot brott mot de mänskliga rättigheterna har visat sig vara ineffektiva. Detta beror på ett antal faktorer av vilka jag här kort kommer att nämna några.

Nationer har visat en ovilja mot att ställa sina egna brottslingar inom området för folkrätten inför rätta. Det gäller inte bara åtal mot nationens ledare utan också efterföljare till tidigare ledare. Dessa personer har ofta varit skyddade mot lag och rätt genom ett åtal mot dem på grund av rädsla, hot, missriktad patriotism, korruption, ineffektiva juridiska system eller lagar om immunitet.²¹⁶

---

²¹⁴ Brodal och Wennerstrand, Vad är Internationella Brottsmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter, s. 8.

²¹⁵ Cassel, The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?, The Christian Century, 1999, s.532.

²¹⁶ Dugard, Bridging the gap between human rights and humanitarian law: The punishment of offenders, IRRC nr. 324, s. 5.

De länder som har tagit steget att åtala har ofta fört en segrarens rättvisa där rättsproceduren inte har varit objektiv och i andra länder har det varit mer fråga om skenrättegångar för att skapa en immunitet för de åtalade.²¹⁷

Åtal av en tredje stat har heller inte visat sig framgångsrika eller pålitliga. Ett exempel på detta är den tidigare nämnda möjligheten för världen att ställa Pol Pot inför rätta, vilket föll på både oförmåga och ovilja. Utsikter för sådana åtal är alltså osäkra. Att en tredje stat ansvarar för åtal kan också skapa en politisk oro och spänning i världen som det är bättre att undvika om möjlighet finns.²¹⁸

För att undvika denna risk för internationella spänningar kan internationella åtal på ad hoc basis tyckas vara bättre. De ad hoc tribunaler som funnits har dock visat sig arbeta för den segrande sidans rättvisa och alltså inte utfört arbetet objektivt. FN:s upprättade specialdomstolar är heller inte tillförlitliga garantier för rättvisa. Varför upprättades till exempel inte en domstol som kunde rannsaka och döma Pol Pot när de gjorde det vad gällde Radovan Karadzic? Det enkla svaret är på grund av Kinas vetorätt i säkerhetsrådet.

Andra försök att komma till rätta med dessa allvarliga brott görs med tillsättandet av sanningskommissioner. De kan, som tidigare nämnts, hjälpa till med att få fram sanningen om vad som hänt, arbeta för försoning mellan parterna och göra rekommendationer men de är inga domstolar och kan inte, även om de kan identifiera brottsutövare, åtala dem.²¹⁹

6.4.2 Vad ICC kan komma att förbättra.

Som tidigare nämnts är rättvisebegreppet inte alldeles klart. Hyllmeter har skrivits för att försöka definiera vad rättvisa är men det är förmodligen ett begrepp som aldrig kommer att kunna göras entydigt. Vad gäller en domstol som ICC kan vi dock koncentrera oss på den praktiska sidan av rättvisebegreppet och i det fallet behövs för att uppnå rättvisa identifiering, exponering, fördömande och utmätande av ett lämpligt straff för de individer som förbryter sig mot de mänskliga rättigheterna samt ersättning till offren för deras lidande av en objektiv, oavhängig och auktoriserad domstol. Definieras rättvisa på detta sätt kräver den, i ett internationellt perspektiv, för att vara uppnåelig, en internationell brottsdomstol.²²⁰

Samtidigt täcker också denna definition av rättvisa både för mycket och för lite. Vissa brott som utövas mot mänskligheten är så grymma att det aldrig kan finnas ett proportionerligt straff för dem och det kommer aldrig att kunna utmätas en ersättning som är tillräcklig för de som genom dessa brott har förlorat anhöriga eller en hel folkgrupp. Med denna syn kommer bara en del av rättvisan att kunna uppnås. Utmätande av straff för kriminella handlingar garanterar heller inte ett rättvist samhälle. Är inte domstolens kompetens förankrad hos befolkningen riskerar den att

---

²¹⁷ Dugard, Bridging the gap between human rights and humanitarian law: The punishment of offenders, IRRC nr. 324, s. 5.

²¹⁸ Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, 1999, s. 2f.

²¹⁹ Ibid.

²²⁰ Cassel, The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?, The Christian Century, 1999, s. 534.

inte tas på allvar med följd att dess domslut ses som irrelevanta och de tillför därmed inte samhället den rättvisa som är tänkt eftersom ingen rättar sig efter dem.²²¹

Trots dessa faror är det mer sannolikt att vi, med en framtidsutsikt där förövare mot de mänskliga rättigheterna blir bestraffade, lättare kommer fram till sanningen om vad som egentligen har hänt vilket är det första steget mot försoning och förlåtelse, eller i alla fall acceptans, mellan folkgrupper. Strafflöshet, som oftast tidigare har härskat för ledare och diktatorer, är därför en fiende till rättvisan och kan ICC komma att ändra på det har mycket uppnåtts. En av de viktigaste funktionerna ICC antagligen kommer att ha är att enbart genom sin existens, till världens ledare, både civila och militära, framföra budskapet att de, om de begår brott mot folkrätten, kommer att åtalas och dömas. Med andra ord en avskräckande effekt. Eftersom det inte har funnits en liknande internationell domstol tidigare finns dock inga empiriska undersökningsresultat för att klart visa att en sådan effekt kommer att uppnås, de värsta framtida förbrytarna mot de mänskliga rättigheterna väjer kanske inte för ICC:s existens men domstolen bör kunna avskräcka några från tillänkta människorättsbrott, naturligtvis beroende på hur effektiv domstolen är i sitt arbete i praktiken.²²²

Genom ICC:s skapande har också ett ytterligare steg inom folkrätten tagits genom att man nu har definierat ett ansvar på individnivå för dessa mest allvarliga brott mot mänskligheten. Detta samband mellan mänskliga rättigheter och personligt ansvar är viktigt för att folkrätten skall verka mer trovärdig.²²³

Genom de domar som kommer att komma från ICC:s arbete visar också världen att den står på offrens sida, vilket kommer att kunna underlätta försoningsprocessen mellan de folkgrupper där brotten har förövats, man visar också genom dessa domar att hela folkgrupper inte har skuld i saken utan fokuserar skuldfrågan på de ledare som varit ansvariga.²²⁴

ICC:s arbete kommer också att visa att de bestämmelser som finns inom folkrätten verkligen används i praktiken och inte enbart är vackra ord om hur vi anser att det borde vara, en slags framtidsutopi utan kraft nog att utkräva sin existens, vilket innebär att de texter som finns om de mänskliga rättigheterna förmodligen kommer att tas mer på allvar.²²⁵

---

²²¹ Cassel, The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?, The Christian Century, 1999, s. 534.

²²² Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, 1999, s. 4.

²²³ Questions and answers on the International Criminal Court, Coalition for the International Criminal Court, <http://www.iccnw.org>, s. 1.

²²⁴ Cassel, The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step, VI Brown Journal of World Affairs 41, 1999, s. 3f.

²²⁵ Tamas, Internationella brottmålsdomstolen är viktig för folkrätten, ICC-seminariet 2002.12.17 arrangerat av Palmecentret, MR-fonden och Helsingforskommittén, s.1.

ICC kommer också att kunna stärka moraliska värderingar och normer. Att kalla handlingar för allvarliga brott för vilka hårda straff kan utmätas är en kraftfull social fördömlelse som något ondskefullt. Allt ICC gör i sitt arbete kommer att påminna makthavare, media och världens befolkning om att brott mot mänskligheten är något ondskefullt som inte tolereras, vilket, efter en tid, kan komma att påverka den allmänna opinionen i samma riktning. Sådana moraliska budskap kan komma att få effekter i praktiken genom att till exempel regeringar kommer att finna det svårare att utfärda visum, garantera politisk asyl eller på andra sätt behandla personer som är misstänkta för brott mot mänskligheten som om de brott de antas ha begått kan glömmas eller förlätas.²²⁶

Den internationella stabiliteten kan också genom ICC:s arbete komma att stärkas genom att lag och ordning i länder som är drabbade av brott och konflikter kommer att försökas upp- eller återuppnås.²²⁷

6.5 Sammanfattning

ICC, den internationella brottmålsdomstolen, upprättades år 2003. Den är inriktad på folkrättsbrott och har, än så länge, jurisdiktion över folkmord, brott mot mänskligheten, krigsförbrytelser och aggressionsbrott. Tanken bakom domstolen är att det ska bli lättare att ställa individer som gjort sig skyldiga till något av ovanstående brott inför rätta.

Vissa stater, bl.a. USA, har en negativ inställning till ICC eftersom de befärdar att domstolen kan komma att utnyttjas i politiska syften och att den utgör ett hot mot staternas suveränitet. ICC:s stadgar är dock så utformade att det egentligen inte finns någon grund för dessa farhågor.

ICC:s jurisdiktion förhandlades fram för att försöka få USA till att bli medlem av stadgan, vilket misslyckades, och detta fick till resultat att enbart två stater kan tillerkänna domstolen jurisdiktion då ett brott begåtts. De två staterna är, i varje enskilt fall, staten där brottet har begåtts och staten där den misstänkte är medborgare. Detta kan i vissa fall komma att leda till att ICC:s effektivitet förminsкас. En annan kompromiss som gjordes under förhandlingarna innebär att ICC, i de fall som inte anmäls till domstolen av FN:s säkerhetsråd, bara kan åtala en misstänkt om de stater som är inblandade inte vill eller kan genomföra ett åtal själva.

Det ICC.s arbete kan komma att förbättra mot tidigare system är att det inte längre är lika enkelt för nationer att skydda misstänkta brottslingar mot att ställas inför rätta, rättsproceduren kan komma att bli mer objektiv och mindre en segrarens rättvisa, vilket hittills ofta har varit fallet och det har genom domstolen skapats ytterligare en rättsväg för att kunna genomföra åtal mot folkrättsbrottslingar.

ICC kommer också, förhoppningsvis, genom sin blotta existens att kunna ha en avskräckande effekt på presumtiva brottslingar och dessutom har, genom ICC:s stadgar, ett ansvar på individnivå inom folkrätten definierats.

---

²²⁶ Cassel, *The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?*, *The Christian Century*, s. 535.

²²⁷ Kirsch, *The International Criminal Court*, *McGill Law Journal*, 2000 (46), s.257.

7 Människorättsbrottslingar och hur fallenheten för dessa brott kan förminskas.

Eftersom samma brott mot människorätten och den humanitära rätten upprepas gång på gång trots alla lagstiftningsförsök för att förhindra dem måste vi inse att något annat måste göras eller att det som görs måste göras på ett annat sätt för att vara effektivt. Därför tänker jag ägna detta kapitel åt att försöka förstå vad det är som kan förmå människor att begå sådana fruktansvärda våldshandlingar som det är fråga om och hur en påverkan för att förhindra det bör vara upplagd för att vara effektiv. Jag har valt att enbart koncentrera mig på den humanitära rätten eftersom den omfattar de mänskliga rättigheter som bör vara de svåraste att förmå sig att begå brott mot.

7.1 Anledningar till brott mot den humanitära rätten av enskilda individer.

Förbrytelser mot den humanitära rätten kan ha många olika anledningar. Ibland kan förklarelsen ligga i passioner, stress eller ett patologiskt beteende men oftast grundas de på en genomtänkt politik som, om inte uppmanar till, så i alla fall stödjer beteenden som utgör brott mot den humanitära rätten.²²⁸

De myndigheter och ledare som är för en konflikt innan den bryter ut arbetar för att understödja och sprida åsikter som är direkt motsatta den humanitära rättens förespråkares. De betonar t.ex. den tänkta fiendens brist på mänsklighet och att kulturella olikheter inte bör accepteras eller ses som något positivt. De finner olika anledningar som rättfärdiggör motståndarsidans lidande och skapar ett hat mot fienden.²²⁹

En annan viktig aspekt som är viktig för att göra det möjligt för ”normala” människor att utföra brott mot den humanitära rätten, såsom att döda eller tortera, är att det skapas ett avstånd till motståndaren. Mycket forskning har gjorts på detta område för att på ett effektivt sätt kunna träna soldaterna, det har nämligen fastställts att nästan varje människa besitter ett inneboende motstånd mot att skada eller döda en medmänniska.

Det finns olika sätt att skapa detta avstånd, det enklaste är naturligtvis ett rent fysiskt avstånd vilket med dagens teknologi i de flesta krigssituationer är uppnått. Ett annat sätt består i att skapa ett psykiskt avstånd. Detta görs, som redan har nämnts, genom att demonisera motståndarsidan och på så sätt ifrågasätta dess mänsklighet. Ett annat sätt för att skapa ett psykiskt avstånd är att legitimisera den egna sidans krigshandlingar så att de sägs utföras rent defensivt eller i mänsklighetens namn.²³⁰

En annan faktor som underlättar för myndigheter och ledare i deras arbete att få människor i stridande förband att vara kapabla till att begå grova brott mot den humanitära rätten är att i stort sett alla människor har en fallenhet för att lyda en överordnads order. I undersökningar som gjorts på området har olika experiment

---

²²⁸ Munos-Rojas och Frésard, The roots of behaviour in war, ICRC Publication 2004 ref.0853, s. 108.

²²⁹ Ibid, s. 46.

²³⁰ Ibid, s. 58.

genomförts. Ett av dem gjordes med lärare som blev tillfrågade att delta i ett vetenskapligt experiment som sades gå ut på att höja elevers inlärningsförmåga och minnesfunktioner till en högre nivå. Lärarna blev informerade om att de, närhelst de ville, kunde avsluta sitt deltagande i experimentet och att detta inte skulle komma att läggas dem till last. Experimentet var byggt på att lärarna skulle ge eleverna en allt högre el-chock när de inte kunde svaren på frågor de fick i klassrummet. Det lärarna inte visste var att eleverna inte alls fick några elchocker utan enbart spelade sina reaktioner. Lärarna som deltog i experimentet hade rekryterats från olika samhällsmiljöer och nästan alla av dem löpte linan ut och gav på experimentledarens order el-chocker på upp till 450 volt till elever som bad att experimentet skulle stoppas, skrek, grät och till slut blev tysta och orörliga som om de förlorat medvetandet. Då dessa lärare var frivilliga experimentdeltagare som gavs möjlighet att avsluta sitt deltagande i experimentet när som helst utan att löpa risk för repressalier är det inte svårt att inse att människor i stridande förband, som dessutom ser motståndarsidan som djävulens anförvanter och är övertygade om att de själva strider för en god sak, oftast också lyder överordnads order.²³¹

Detta befriar inte den enskilde individen från ansvar för sina handlingar men det gör det lättare att inse att det antagligen är en fruktsammare väg att gå att försöka påverka myndigheter och ledare än de enskilda individerna i de stridande styrkorna för att få en minskning i antalen brott mot den humanitära rätten till stånd.

7.2 Hur påverkan bör utformas för att vara effektiv

ICRC, som är den organisation som har mest erfarenhet av och kunskap om arbete med den humanitära rätten som redskap, ser det, på grund av ovanstående, inte som viktigast att försöka påverka de människor som befinner sig i de stridande förbanden utan att försöka påverka de som står i ett auktoritetsförhållande till dem, de som också kan kallas anstiftare till brotten som begås. Som ovan nämnts ses det som en effektivare väg att uppnå målet än att försöka påverka de som i praktiken utför brotten eftersom de är för influerade av omständigheterna de befinner sig i och då särskilt av samspelet inom gruppen de befinner sig i samt drift att lyda överordnads order.²³²

7.2.1 Forskning inom andra områden om förändring av människors beteenden

ICRC har i sitt arbete granskat forskning som har gjorts inom andra områden om hur påverkan för att ändra människors beteenden fungerar. De områden som har varit aktuella för dem är bl.a. rökavvänjning, AIDS-prevention och trafiksäkerhet.

En skillnad som föreligger mellan dessa ovan nämnda forskningsområden och vad det gäller att ändra människors beteenden till att följa den internationella humanitära rätten är att i de föregående finns ett starkt riskargument. Inom dessa andra områden kan man för personerna i fråga klart visa att om de inte ändrar sitt beteende utsätter de sitt liv och sin hälsa för faror, medan beteendet som innebär att bryta mot den internationella humanitära rätten inte innebär en direkt fara för människorna i fråga.

²³¹ Munos-Rojas och Frésard, The roots of behaviour in war, ICRC Publication 2004 ref.0853, s. 74ff.

²³² Ibid, s. 110

Tvärtom tror många av de inblandade att det skulle innebära en större risk för dem själva att följa det regelverk den internationella humanitära rätten utgör än att inte göra det, både i den aktuella situationen och för framtiden.²³³

7.2.1.1 Propaganda

I antirökkampanjer trodde man länge att det skulle kunna påverka människor att ändra sitt beteende genom att om och om igen upprepa det budskap kampanjerna hade som sitt mål. Det visade sig dock att en sådan propaganda inte hjälper för att få till stånd en beteendeförändring hos människor utan att det snarare kunde få en motsatt effekt. Rökarna tog efter ett tag avstånd från det budskap som pumpades ut och fick en starkare kollektiv identitet.²³⁴

7.2.1.2 Undervisning

Det finns väldigt utbredda tankar och åsikter som menar att icke önskvärda beteenden skall kunna ändras på sikt genom undervisning av de yngre generationerna. Trafiksäkerhetsforskningen har dock vederlagt denna tanke, det har visat sig att, i alla fall på det området, undervisning inte är tillräckligt för att uppnå det önskvärda målet. Det som också har framkommit i trafiksäkerhetsforskningen är att människor tenderar till att bara bryta lite emot de trafikregler som finns. Människor i allmänhet kör t.ex. bara lite för fort så länge hastighetsbegränsningar finns men skulle ha kört betydligt fortare om de inte fanns. Detta tyder på att hotet om straff för ett icke önskvärt beteende fungerar betydligt bättre än undervisning om dess faror och negativa effekter.²³⁵

7.2.1.3 Upplysning

Det har antagits att vissa brott mot den internationella humanitära rätten skulle kunna bero på att människorna som begår handlingarna är okunniga om regelverket. Detta anses numera inte vara en faktor av avgörande betydelse för att kunna få personerna i fråga att ändra sitt beteende eftersom AIDS-forskningen har visat att kunskap på området inte hjälper för att få människor att verkligen skall ändra sitt beteende. Många personer som ingått i forskningen säger t.o.m. att upplevelsen blir mer tilltalande och spännande genom att de är medvetna om och tar den risk de gör.²³⁶

7.2.1.4 Faktorer som har visat sig kunna påverka människors beteende

Den sammantagna forskningen inom ovan nämnda områden har visat att det finns tre villkor varav ett måste vara uppfyllt för att människor skall vara benägna att ändra sitt beteende. Det måste antingen vara lätt för personen i fråga att ändra sitt beteende, det måste finnas en tillräckligt stor belöning för ändring av beteende eller måste det finnas ett verkligt hot om bestraffning då beteendet inte ändras.²³⁷

7.2.2 Forskning inom andra områden applicerad på den internationella humanitära rättens

---

²³³ Munos-Rojas och Frésard, The roots of behaviour in war, ICRC Publication 2004 ref.0853, s. 98.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Ibid, s. 100ff.

²³⁶ Ibid..

²³⁷ Ibid.

Det finns, som tidigare har nämnts, en stor skillnad mellan människorna som har ingått i de ovan nämnda forskningsprojekten och de som förbryter sig mot den internationella humanitära rätten. De sista kan inte ses som fristående individer vilka är helt fria att fatta sina egna beslut efter sina egna önskningar utan hör till strukturerade grupper. Deras frihet att träffa egna beslut är begränsad genom att de tillhör en grupp vars gemensamma mål kanske inte helt överensstämmer med den enskilde individens, men som han/hon inte beslutar över. Detta betyder att för att uppnå målet, att ändra individers beteenden till att följa den internationella humanitära rätten, måste ansträngningarna riktas, inte i första hand mot enskilda individer, utan mot mer eller mindre strukturerade grupper.²³⁸

Överför man de tre ovanstående faktorer som man inom andra områden kommit fram till är de enda som är effektiva vad det gäller att ändra människors beteenden till den internationella humanitära rättens kan de två första uteslutas. Den första för att det inte kan sägas vara lätt för en individ eller grupp att ändra sitt beteende till att vara i enlighet med den humanitära rättens lagstiftning på grund av den påverkan utifrån de under krigssituationer är utsatta för som bl.a. utgörs av gruppsyck, demonisering av motståndarsidan och propaganda för att de strider för en god sak, som tidigare nämnts. Den andra faktorn, belöning, kan uteslutas eftersom det aldrig skulle vara möjligt att bevisa att en person/grupp som följt den internationella humanitära rättens regler inte skulle ha gjort det om de inte skulle ha belönats för det. Alltså återstår den tredje faktorn som utgörs av ett verkligt hot om bestraffning. Denna faktor är den som, enligt min mening, skulle kunna fungera både i teori och verklighet om systemet för att genomföra rättegångar och tilldöma bestraffning är tillräckligt effektivt.

7.3 Sammanfattning

Det ICRC:s ovanstående forskning och arbete visar är, dels att det på grund av att den enskilde individen i en krigssituation är utsatt för så mycket påtryckning utifrån, både medveten och omedveten, i form av gruppsyck, ett avståndsskapande till motståndaren, demonisering av motståndaren och människans tendens att lyda order, att åtgärder för att bryta de beteendemönster som står i strid med den internationella humanitära rättens mål är effektivare om de riktas mot ledare och regeringar i stället för enskilda individer.

Den visar också att det troligen effektivaste sättet att skapa denna önskvärda beteendeförändring vad gäller den humanitära rättens område består i ett tillräckligt starkt och verkligt hot om bestraffning om reglerna inte följs.

Detta sammantaget innebär att den effektivaste vägen för att uppnå efterlevnad av den internationella humanitära rätten består i ett verkligt hot som tas på allvar riktat i främsta hand till ledare och beslutsfattare.

---

²³⁸ Munos-Rojas och Frésard, The roots of behaviour in war, ICRC Publication 2004 ref.0853, s. 100ff.

8 Sammanfattning, resultat och slutsats

I detta kapitel kommer först en kort sammanfattning av uppsatsen att göras. Vidare kommer dess problemformulering att besvaras och slutligen kommer jag att göra ett försök till en utblick mot framtiden.

8.1 Sammanfattning

Utvecklingen av skyddet för vad vi nu benämner mänskliga rättigheter tog sin början i krigslagar vilka förbjöd de allra grövsta förbrytelseerna. Därefter kan utvecklingssteg utläsas efter händelser som gjorde behovet av skydd för dessa rättigheter väldigt synligt. Händelser som de båda världskrigen, det spanska inbördeskriget och kriget i det forna Jugoslavien.

Det skydd som på detta sätt vuxit fram för de mänskliga rättigheterna är uppdelat i två olika rättsområden, den humanitära rätten och människorätten. Den humanitära rätten är det rättsområde som också kallas krigslagar vars grundprincip utgörs av en avvägning mellan mänsklighet och militär nödvändighet. Människorätten blev först efter det andra världskriget en del av internationell rätt och stammar från den naturliga rättens teorier. Det avstånd som, hela tiden de båda rättsområdena samexisterat, har funnits mellan dem beror dels på deras institutionella karaktär, dels på att deras fokus är olika. Den humanitära rättens fokus ligger på hur en part i en krigskonflikt skall förhålla sig till motståndararmén och de människor som är i dess våld medan människorättens fokus ligger på förhållandet mellan stat och individ, vilka rättigheter individen har gentemot staten. Avståndet mellan rättsområdena beror, som sagt, på att två olika organisationer har arbetat med och förespråkade dem. Den humanitära rättens stora beskyddare är och har varit ICRC medan FN är den organisation som har arbetat med människorätten. P.g.a. en önskan om att bevara sin självständighet från ICRC:s sida och att FN inte har velat befatta sig med krigslagar har utbyten mellan de båda rättsområdena varit så gott som obefintliga.

Den utveckling som den humanitära rätten har genomgått som innebär att den numera är tillämplig på även interna konflikter samt att den har kommit att uppfattas som en reglering med syfte att rädda de som inte tar del i stridigheterna från väpnade konflikters faser, har gjort att den har blivit tillämplig på områden som tidigare endast reglerades av människorätten. FN har också på olika sätt börjat visa intresse för att använda sig av den humanitära rätten i sitt arbete.

De mänskliga rättigheter som skyddas av även den humanitära rättens regelverk utgörs i stort av de rättigheter som inom människorätten benämns kärnrättigheter. Det är de rättigheter stater, enligt människorättens regelverk, inte ens under krigstid har tillåtelse att göra undantag ifrån, vilket i teorin innebär att den humanitära rätten inte skulle ge ett utökat skydd för dessa rättigheter. I praktiken är dock den humanitära rätten i dessa fall för tillämparen mer effektiv att använda eftersom dess regelverk är uppbyggt, inte som inom människorätten på rättigheter för individen, utan på skyldigheter som parterna i en väpnad konflikt måste rätta sig efter.

De största anledningarna till att människorätten i praktiken inte är så effektiv som önskvärt vore, är dels att regelverket är skrivet för att uppnå ett så stort antal ratificeringar som möjligt med möjligheter till diverse undantagsklausuler för de ratificerande staterna, dels på den mycket ineffektiva procedurella processen där både implementeringen i medlemsstaterna och tillsynen av efterlevnaden av avtalen knappast ens kan sägas vara funktionsdugliga.

FN har, som tidigare nämnts, börjat visa intresse för att använda även den humanitära rätten i sitt arbete, så även NGO:s, vilket har givit det rättsområdet ett större utrymme. FN:s arbete med den humanitära rätten har också kommit att stärka rättsområdet. Förutom att den humanitära rätten har fått större publicitet har den också stärkts genom bekräftelsen av den, en utveckling av dess kodifiering, ett starkare arbete för försäkringen av åtal och straff för förbrytelser mot dess regler samt genom FN:s arbete för att uppnå en ökad respekt från parterna för deras skyldigheter under den humanitära rätten.

Den humanitära rätten har också fått en allt större betydelse för arbetet efter väpnade konflikters upphörande. Detta beror dels på den tidigare nämnda samordningen mellan människorätten och den humanitära rätten, men också på ett ökat användande av internationella tribunaler samt att många stater övergått från ett militärt till ett civilt styre med de medlingsprocesser som då genomförs där hänsynstagande måste göras till förbrytelser både mot människorätten och den humanitära rätten. I detta arbete har den humanitära rätten kommit att i hög grad bidra till en stabilisering främst genom sitt bidrag till försoningsprocessen mellan parterna. Rättsområdet fungerar också i efterkrigssituationer som ett verktyg för att sortera bort de personer som gjort sig skyldiga till förbrytelser mot dess regler från dem som i framtiden skall komma att styra staterna i fråga, den gör också nytta i arbetet med att bygga upp en rättighets- och skyldighetskultur för staternas framtid och den ger brottsoffer en känsla av att rättvisa blir skipad genom att personer som brutit mot dess regler blir dömda för sina handlingar.

De sätt som existerat för att ställa personer som har förbrutit sig mot de mänskliga rättigheterna har dock varit ineffektiva. Stater har varit ovilliga, p.g.a. rädsla, korruption, nationella immunitetslagar o.dyl., att ställa sina egna brottslingar inför rätta. De stater som har genomfört åtal har oftast antingen fört en segrarens rättvisa med en icke objektiv rättsprocedur eller fört skenrättegångar för att skapa en immunitet för den åtalade. Åtal av en tredje stat har oftast inte visat sig varken framgångsrika eller pålitliga och kan också skapa en politisk spänning i världen som helst bör undvikas. Internationella tribunaler har i stor utsträckning visat sig inte arbeta objektivt och också föra en segrarens rättvisa och FN:s specialdomstolar är heller inte en tillräcklig garant för väckan av åtal.

Efter lång tids arbete upprättades 2003 ICC, den internationella brottsmålsdomstolen, med jurisdiktion över bl.a. brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Tanken bakom domstolens skapande är att det skall bli lättare att ställa individer som är misstänkta för brott inom ICC:s jurisdiktion inför rätta och också att försöka uppnå en större objektivitet i rättsprocessen än tidigare. ICC kommer också, antagligen, genom

sin blotta existens att kunna ha en avskräckande effekt på presumtiva brottslingar och genom dess skapande har ett ansvar på individnivå definierats.

Mycket forskning har gjorts inom områden som trafiksäkerhet och rökavvänjning vad gäller metoder för att uppnå en beteendeförändring hos människor. Denna forskning har ICRC tagit till sig och bearbetat för att undersöka hur en beteendeförändring vad gäller att påverka människor till att följa den humanitära rättens regler skall kunna uppnås. Inom de andra forskningsområdena visar resultaten att det egentligen endast finns tre faktorer som kan påverka en person till att ändra sitt beteende. Den första av dessa faktorer är en situation som gör att det är väldigt lätt att ändra sitt beteende, den andra är att det finns en tillräckligt stor belöning för en beteendeförändring och den tredje är att det finns ett tillräckligt starkt hot om straff om en beteendeförändring inte åstadkoms.

Resultaten från ICRC:s forskning visar att människor som befinner sig i en väpnad konflikt inte kan ses som fria individer med fullkomlig förmåga att fatta sina egna beslut eftersom de tillhör strukturerade grupper där gruppsyck, propaganda för att de strider för en god sak och en medveten demonisering av motståndarsidan påverkar dem. Det har också inom forskningen påvisats att människor har en väldigt hög benägenhet att följa en överordnads order också då de är medvetna om att de har möjlighet att avbryta sitt deltagande utan att drabbas av repressalier, vilket inte är situationen i väpnade konflikter.

Detta sammantaget gör att den bästa metoden för att åstadkomma en beteendeförändring hos människor som deltar i väpnade konflikter till att följa den humanitära rätten tycks vara att bygga upp ett tillräckligt starkt och tillförlitligt hot om ett kraftigt straff för handlingar som bryter mot rättsområdets regler. Detta hot bör också i hög grad vara riktat mot situationernas ledare eftersom de är de som inte är medvetet påverkade av propaganda och gruppsyck och därmed är mer fria att fatta sådana beslut.

8.2 Slutsats

I detta kapitel kommer uppsatsens problemformulering att besvaras. Frågorna kommer att besvaras genom en diskussion och återkoppling till problemformuleringen och de resultat som framkommit.

De för uppsatsen uttalade frågorna som i problemformuleringen ställdes är;

- Kan en individualisering inom området för mänskliga rättigheters utveckling fastställas?
- Om ja, vad har påverkat denna tendens?
- Har ömsesidig påverkan mellan den humanitära rätten och människorätten bidragit till en eventuell individualisering av bestämmelserna?
- Vad är innebörden av en eventuell individualisering av områdets regelverk, vilka för- och nackdelar kan finnas?
- Vad kan och bör den framtida utvecklingen av rättsområdet leda till?

8.2.1 Kan en individualisering inom området för mänskliga rättigheters utveckling fastställas?

Vid den tidpunkt min uppsats tar sin ansats bestod skyddet för det vi nu kallar mänskliga rättigheter av diverse smärre krigslagar. Dessa krigslagar ålade de stridande parterna skyldigheter och förbjöd de allra grövsta förbrytelseerna mot motståndararmén och vissa delar av civilbefolkningen. De gav dock inte individerna i de drabbade områdena några rättigheter i motsvarande mån som de stridande parterna ålades skyldigheter. Människorna betraktades inte i dessa lagar som individer utan som grupper varför här inte kan talas om några individuella rättigheter.

Nästa egentliga utvecklingssteg i utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna kom först efter det första världskriget. Då gjordes försök till att få till stånd en reglering av behovet av hjälp till civilbefolkningen under militära konflikter. Staterna var dock ovilliga till att på detta sätt förbinda sig mot andra än personer i de väpnade styrkorna samt vissa delar av civilbefolkningen vilket ledde till att dessa försök till att få en lagstiftning till stånd rann ut i sanden. Försöken till att få till stånd en reglering visar ändå ett tecken på uppvaknandet av tanken om att ge individer rättigheter och att arbete för att uppnå det målet har påbörjats.

Efter det andra världskriget, som framstår som det andra steget i utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna, tog arbetet med reglering av detta skydd verklig fart. Genom rättegångarna i Nürnberg och Tokyo underströks principen om ett individuellt straffansvar för särskilt allvarliga brott vid väpnade konflikter och termerna ”fredsbrott” och ”brott mot mänskligheten” blev formellt antagna. Upprättandet av dessa domstolar var också ett steg i riktning mot skapandet av ett organ med internationellt straffrättslig jurisdiktion. De principer som utifrån Nürnbergrättegångarnas domslut senare kodifierades innebar ett individuellt straffansvar och att en person inte är undantagen straffansvar på den grund att han/hon handlat på överordnads order.

FN:s stadga antogs 1945 och i den stadgas att de mänskliga rättigheterna av medlemsstaterna skall respekteras och att de förbinder sig till att arbeta för att uppnå det målet. Tanken bakom dessa bestämmelser var att de skulle innebära legala skyldigheter för medlemsstaterna men de kom att betraktas som moraliska mål att arbeta emot bl.a. eftersom de av domstolar har ansetts vara för oprecisa för att kunna ålägga legala skyldigheter.

1948, också i det andra världskrigets efterdyningar, antogs FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna. Resultatet av arbetet med dessa bestämmelser kom också att bli en deklaration med mål som skulle eftersträvas och gav inte heller några individuella rättigheter som i enlighet med deklarationen kan utkrävas.

Genèvekonventionerna, med bestämmelser om skydd för krigsoffer och straff för handlingar som strider mot dess regler, antogs också kort efter det andra världskrigets upphörande. I och med dessa konventioner kom genombrottet för att flytta jurisdiktionen över interna krigssituationer från att ligga inom staterna i frågas suveränitet till en internationell jurisdiktion genom artikel tre som är gemensam för de fyra konventionerna.

Sex år efter det andra världskrigets slut trädde konventionen mot folkmord i kraft. I och med konventionens ikraftträdande placerades detta brott på den internationella

rättens område oavsett om brottet begås i krigs- eller fredstid. Konventionen stadgar också ett individuellt straffansvar.

Påföljande stora steg i utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna kom 1976 då fördraget för civila och politiska rättigheter trädde i kraft. Detta fördrag etablerar en kommitté med rätt att undersöka och döma i fall efter anmälningar från bl.a. individer i medlemsstaterna, vilket ger bestämmelserna en viss legal kraft. Systemet är dock svagt eftersom ingen hänvisning till något organ, som t.ex. en domstol, som kan ta bindande beslut görs i fördraget.

Ett år senare kom tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna och genom dem tillförs regler till den internationella rätten om en stats skyldigheter mot både sin egen och annan civilbefolkning under väpnade konflikter. Detta tilläggsprotokoll stärkte dessa individers skydd särskilt vad avser fysisk och mental hälsa.

1993 och 1994 upprättades ad hoc tribunalerna för det forna Jugoslavien och för Rwanda, vilket jag ser som nästa stora utvecklingssteg. (FN hade då ända sedan Nürnberggrättegångarna arbetat för upprättandet av en permanent internationell domstol som skulle arbeta efter internationell straffrätt. Staterna hade dock tidigare varit ovilliga att göra avkall på sin suveränitet på området.) Nu lyckades den internationella gemenskapen enas om att ta ytterligare ett steg i riktning mot ett individuellt straffansvar inom internationell rätt. Dessa tribunaler var de första internationella domstolar som upprättades av den internationella gemenskapen och inte av segrarna i en väpnad konflikt. I en definition av brott mot mänskligheten i en av tribunalen för det forna Jugoslaviens domar belyses individens rättigheter genom att det fastslås att det är genom brott mot individen som mänskligheten blir attackerad och förnekad. Domarna i tribunalerna, som gavs ansvar för att upprätta bl.a. procedurerna, antog väldigt precisa regler för procedur och bevisföring vilket skapade en internationell straffprocessrätt.

Det hittills sista stora steget av skyddet för de mänskliga rättigheterna utgjordes av Romstadgan som antogs 1998 och därigenom var ICC, den internationella brottsmålsdomstolen skapad. I stadgans artiklar kan en stor utveckling ses vad gäller brotten krigsbrott och brott mot mänskligheten eftersom artiklarna är betydligt mer detaljerade än deras föregångare som t.ex. Nürnberggrättegångarnas stadga. Listan över brott mot mänskligheten upptar dels de brott som funnits definierade i tidigare domstolars stadgar, dels har brottskategorier och brott upptagits som t.ex. sexualbrott. Även krigsbrottskategorin har utvecklats genom ytterligare definiering av vad som skall anses utgöra brott. Ingen åtskillnad görs mellan krigs- och fredstid och inte heller mellan interna och internationella konflikter och både stater och enskilda individer har möjlighet att anmäla fall till ICC:s åklagare.

Ovanstående exempel ur utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna anser jag visar att utvecklingen går mot en allt högre individualisering inom området. Detta gäller både straffansvar och möjligheter för den enskilde individen att utkräva sina rättigheter.

8.2.2 Vad har påverkat utvecklingen av skyddet för de mänskliga rättigheterna att gå i riktning mot individualisering?

De utvecklingssteg som inom skyddet för de mänskliga rättigheterna har framtonat efter det att det enbart utgjordes av krigslagar som ålade de stridande parterna skyldigheter att uppföra sig på ett visst sätt gentemot motståndararmén och vissa delar av civilbefolkningen i deras våld, utgörs av tiden efter det första världskriget, tiden efter det spanska inbördeskriget, tiden efter det andra världskriget och tiden efter kriget i det forna Jugoslavien och Rwanda.

Tankarna om ett individuellt straffansvar och individuella rättigheter har, som tidigare redogjorts för, funnits över större delen av tidsperioden och arbete för att få till stånd ett dömande organ med internationell jurisdiktion samt en reglering av individuella rättigheter har gjorts. De människor och organisationer som arbetat för detta har dock under hela tiden mött ett starkt motstånd mot sina idéer mycket p.g.a. att staterna har varit ovilliga att ge avkall på sin suveränitet på området.

De krigslagar som fanns vid tiden när uppsatsen tar sin början var naturligtvis en konstruktion av det samhällssystem som då var rådande, lagarna var uppbyggda kring vad som då ansågs civiliserat, ärbart och ridderligt och vid den tiden var heller inte krig ett förbjudet sätt att lösa konflikter på. Dessa lagar var det enda existerande internationella rättsområde som gav skydd åt de mänskliga rättigheterna fram till det andra världskrigets slut och de utvecklades och preciserades i takt med den rådande samhällsbilden. Det som dock tycks krävas för att lagstiftningen, eller i alla fall försök till lagstiftning, skall visa upp ett tydligt utvecklingssteg är stora krigshändelser vars resultat klart visar upp och klargör ett behov av starkare skydd för de individer som drabbas. ICRC:s förslag till lagstiftning om ett starkare skydd för civilbefolkningen 1919 var t.ex. en frukt av det första världskrigets fasor.

Efter det andra världskriget skapades det andra rättsområde som uppsatsen behandlar, människorätten, som till sitt enda syfte har att just skydda de mänskliga rättigheterna. Det andra världskriget med dess fruktansvärda massakrer och fasor var den utlösande faktorn för dels skapandet av människorätten, dels fler förändringar inom den humanitära rätten, krigslagarna. Genèvekonventionerna, t.ex., med deras utökade bestämmelser om skydd för krigsoffer antogs 1949 och i och med dem accepterade staterna för första gången att jurisdiktion över interna konflikter lyftes ut från staternas suveränitet till en internationell jurisdiktion. Också här, då nästa verkliga utvecklingssteg på området tas, beror det på att en krigskatastrof har blottat, för allmänheten och de styrande, vilka fruktansvärda handlingar vanliga människor under krigstid är beredda att utföra och därmed också uppvisat det stora behov av ett stärkt skydd för individen som finns.

Ytterligare exempel på detta är att tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna med ett utökat skydd för civilbefolkningen under väpnade konflikter antogs efter det spanska inbördeskriget och att kriget i det forna Jugoslavien och Rwanda gjorde att de första internationella domstolar som inte upprättats av segraren i ett krig utan av den internationella gemenskapen skapades.

Sammantaget kan sägas att utvecklingen av de båda rättsområdena mot en allt större individualisering naturligtvis hela tiden är i ett pågående skede. I takt med att samhällssituationen, och därmed människors tankesätt, i övrigt förändras, förändras också tankebanorna inom området för skydd av de mänskliga rättigheterna. Denna långsamma utveckling har dock emellanåt gjort spurter, gått väldigt snabbt. Detta har föranletts av att människor efter olika krigskatastrofer har varit tvungna att stirra det fruktansvärda behovet av ett starkare skydd för individen i vitögat vilket har gjort att de som hela tiden har arbetat mot detta mål har kunnat få gehör för sina åsikter.

8.2.3 Har påverkan mellan den humanitära rätten och människorätten bidragit till individualiseringen av reglerna om skydd för de mänskliga rättigheterna?

Då en analys av påverkan mellan de båda rättsområdena görs kan tre huvudkategorier för hur denna påverkan har lett till en ökad individualisering av reglerna för skydd av de mänskliga rättigheterna utmejslas.

Den första kategorin består av enbart påverkan av respektive rättsområdes huvudprincip på det andra rättsområdet och den större summa av skydd detta tänkande ger. Huvudprincipen för den humanitära rätten är att den ålägger aktörerna skyldigheter och huvudprincipen för människorätten är att den ger individen rättigheter. Lägg dessa motsvarande skyldigheter och rättigheter i tänkandet vid tillämpning av rättsområdena ihop blir resultatet en individualisering av skyddet för rättigheterna eftersom individen kan kräva att hans/hennes rättigheter skall respekteras mot en princip om individuellt straffansvar. På denna grund bör rättstillämpares tankemönster ha utvecklats i ett mer individualiserat mönster än tidigare.

Den andra kategorin utgörs av det faktum att regler som är typiska för människorättens område har intagits i den humanitära rätten, exempel på detta är som tidigare nämnts, artiklar i de två tilläggsprotokollen till Genèvekonventionerna. I och med att den humanitära rätten klarare erkänner principen om ett individuellt straffansvar än människorätten har dessa rättigheter på detta sätt individualiserats.

Den tredje kategorin en individualisering p.g.a. påverkan mellan de båda rättsområdena utgörs av att människorättens tillämpare i en del fall har börjat använda sig av den humanitära rätten i sitt arbete för att uppnå sina mål på ett effektivare sätt. Människorätten är som sagt skriven på ett sätt som gör att den vid tillämpningen av den måste tolkas och tolkningen har gjorts med hänsynstagande till även andra individers rättigheter vilket har gjort att tillämpningen har gjorts i en lägre grad. I och med att den humanitära rätten har börjat användas undviks denna tolkning med en avvägning mellan olika rättigheter och den individs rättighet som det i fallet är fråga om blir tillämpad på ett mer individualiserat sätt.

8.2.4 Vad är innebörden av en eventuell individualisering av områdets regelverk, vilka för- och nackdelar kan finnas?

Eftersom det finns två olika delar i det jag beskriver som en individualisering av reglerna för skyddet av de mänskliga rättigheterna, dels det individuella

straffansvaret, dels att rättigheterna blir individinriktade på så sätt att den enskilde individen ges en allt större möjlighet att själv utkräva sina rättigheter, kommer jag här nedan att låta mina funderingar vad gäller för- och nackdelar med utvecklingen stanna i den uppdelningen.

Vad gäller principen för det individuella straffansvaret och att det faktum att en handling har utförts på en order inte är någon ursäkt får ett allt starkare fäste kan jag se en fara när jag sätter denna utveckling i relation till den forskning som jag tidigare har redovisat för vad gäller strategier för beteendeförändring. Det forskarna där kom fram till är att för att ett hot om straff skall vara effektivt och verka avskräckande bör det vara riktat mot ledare och beslutsfattare i en väpnad konflikt. Detta eftersom deras underlydande är utsatta för en medveten påtryckning i form av t.ex. propaganda och gruppträck och dessutom har forskningen visat att människan i grunden har en stark tendens att lyda en överordnads order, vilket sammantaget gör att dessa individer inte är i en situation där de kan sägas ha en praktisk frihet att själva fatta beslut av slaget att följa regelverket för skyddet av de mänskliga rättigheterna. Ett allt för utpräglat lagförande efter detta regelverk skulle kunna föra med sig en fara för att de personer som egentligen ser till att brotten mot lagarna begås inte blir bestraffade för det och att de som blir straffade egentligen skulle vara att betrakta som redskap i de ledandes hand. Jag förespråkar inte med detta att det personliga straffansvaret är något som är av ondo, jag ser det som något positivt som om det hanteras på ett välavvägt och subtilt sätt mycket väl kan vara ett effektivt sätt att få till stånd en beteendeförändring och därmed vara ett bra vapen i kampen för de mänskliga rättigheterna, men rättstillämparen måste i sitt arbete vara medveten om de faror som kan ligga i det.

Att själva de mänskliga rättigheterna blir allt mer individinriktade och att den enskilde individen ges en allt större möjlighet att utkräva sina rättigheter kan också, enligt min åsikt, leda till både positiva och negativa resultat. Det jag ser som möjliga positiva resultat av denna utveckling är att detta kan höja effektiviteten vad gäller både vetskap om vilka brott som har begåtts och också anmälningssfrekvensen för dessa brott. Det är ju trots allt den utsatte individen som har bäst kunskap om vad som har skett och i och med att dessa individer direkt kan vända sig till ett dömande forum för att kräva ett straff för den som har kränkt deras rättigheter krävs inga föregående undersökningar av olika organisationer innan en anmälan kan göras. En annan sida jag personligen ser som positiv i denna utveckling är att individen belyses. Det budskap som genom detta, enligt min åsikt, förs fram är att varje människa är väldigt viktig och värdefull vilket för mig är den åsikt som, om den någon gång skulle få fullt genomslag, kan ändra mycket till det bättre.

De faror jag kan se i denna individualiseringsutveckling är att de s.k. svaga grupperna skulle kunna bli utvecklingens förlorare samt att individer i olika delar av världen, i olika kulturer, kan bli olika gynnade av den. I den del av världen där vi lever har våra samhällen under en längre tid genomgått en individualiseringsprocess vad gäller det mesta vilket innebär att vi är vana att själva hantera våra problem och stå upp för våra rättigheter. Vi är också väldigt medvetna om vilka rättigheter vi har. Våra svaga grupper, som kvinnor och barn, är heller inte så svaga som i många andra delar av världen och de är också väldigt medvetna och informerade om sina rättigheter vilket inte överallt är fallet. Vad gäller dessa faror krävs att vi, även i

individualiseringsprocessen, tar ett gemensamt ansvar för dem som inte har kunskap eller kraft nog för att kunna utkräva sina egna rättigheter för att vi inte skall riskera att mänskliga rättigheter blir något som bara är en del förunnat.

8.2.5 Vad kan och bör utvecklingen av regleringen för skyddet av de mänskliga rättigheterna i framtiden leda till?

Eftersom medvetandet om behovet av skydd för de mänskliga rättigheterna och utvecklingen av det under hela den tid som en reglering har funnits har vuxit och blivit allt starkare ser jag ingen anledning till att denna tendens skulle ändras. Varje utvecklingssteg som området genomgår gör det också allt lättare att ta ytterligare steg eftersom motståndet på så vis stegvis bryts ner. I och med att vi också har en ständigt pågående utveckling mot en allt mer internationell än nationell syn på tingens ordning skapas efter hand bättre förutsättningar för att området skall kunna fungera på ett effektivare sätt. Den individualisering av de mänskliga rättigheterna som är i pågående kommer med största sannolikhet också att fortsätta i samma riktning vilket jag, i stort, ser som ett stärkande av dem på det sätt jag ovan har beskrivit. I och med skapandet av den första internationella brottmålsdomstolen har också ett steg tagits emot ett regelverk och rättsskipande på området där vi betraktar oss själva mer som världsmedborgare istället för tillhörande en viss nationalitet, vilket jag också anser vara ett stort steg i rätt riktning. Utvecklingen har gått långsamt och stött på många hinder och har ofta varit framtvungad av så fruktansvärda händelser att vi var tvungna att sluta blunda för verkligheten och inse att något måste göras. De människor som fick utstå dessa bestialiska övergrepp är de som till största delen har fört utvecklingen framåt eftersom de genom sitt lidande fick resten av oss att kunna enas om att försöka sätta stopp för en återupprepning. Förhoppningsvis kommer detta inte att vid ytterligare tillfällen vara nödvändigt. Jag hoppas och tror att ICC kommer att visa sig vara precis så effektiv att dylika förbrytelser mot den internationella straffrätten skall kunna stoppas i sin linda.

9 Källförteckning

BÖCKER

- Cassese, A., *The Spanish Civil War and Customary Law, in Current problems of International Law*, Milan, 1975
- Eriksson, L., Wiederheim-Paul, F., *Att utreda forska och rapportera*, Liber ekonomi, 2001
- Holme, I., Solvang, B., *Forskningsmetodik om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Studentlitteratur, 1997
- Lekvall, P., Wahlbin, C., *Information för marknadsföringsbeslut*, IHM Förlag AB, 2001
- Malanczuk, P., *Akehursts modern introduction to international law*, Routledge, 1997
- Muños-Rojas, D., Frésard, J-J., *The roots of behaviour in war*, ICRC Publication 2004, ref.0853
- Törnqvist et al., *Svenska normsättare på redovisningsområdet*, FE-rapport 2000-377, 2000

LAG- OCH FÖRDRAGSTEXTER SAMT OFFENTLIGA UTTALANDEN

- Förenta Nationernas stadga, 1945
- Declaration of Minimum Humanitarian Standards, 1990
- Erdemovic-fallet, den internationella Tribunalen för det forna Jugoslavien
- FN:s Resolution 808
- FN:s Resolution 827
- FN:s Resolution 955
- FN:s Resolution 1192/106
- FN:s Resolution 2444
- Fördraget för civila och politiska rättigheter, 1966
- Förenta Nationernas förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948
- Genèvekonventionerna, 1949
- Gustav II Adolfs krigsartiklar, 1621
- International Law Association Report on the Treaty System, the International Law Association's Committee on International Human Rights Law and Practice, Helsinki Conference 1996
- Konventionen mot tortyr, 1984
- Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nürnberg Tribunal and in the Judgement of the Tribunal, International Law Commission of the United Nations
- Stadgarna för Tribunalen för det forna Jugoslavien
- Tadic-fallet, den internationella Tribunalen för det forna Jugoslavien
- The Lieber Code, 1863
- Tilläggsprotokoll II till Genèvekonventionerna
- Versaillesfördraget, 1919

ARTIKLAR

- Bayefski, A.F., *Universality at the Crossroads*, www.bayefski.com
- Brett, R., *Non-governmental organizations and international humanitarian law*, IRRC nr. 324
- Brodal, I., Wennerstrand, S., *Vad är Internationella Brottmålsdomstolen – ICC? – bakgrund, tankar och åsikter*, 2003, (omarbetning och utökning av Anders Fredéns faktablad författat för Svenska Freds, maj 2002.)
- Campbell, C., *Peace and the laws of war: the role of international humanitarian law in the post-conflict environment*, IRRC nr. 839
- Cassel, D., *The Rome Treaty for an International Criminal Court: A Flawed But Essential First Step*, VI Brown Journal of World Affairs 41 (vinter/vår 1999)
- Cassel, D., *The International Criminal Court: Giving Justice a Chance?*, The Christian Century, 1999
- Dugard, J., *Bridging the gap between human rights and humanitarian law*, IRRC nr. 324
- Franklin and Eleanor Roosevelt Institute, National Coordinating Committee for UDHR50, www.feri.org
- Gasser, H.P., *The United Nations and International Humanitarian Law: The International Committee of the Red Cross and the United Nations' involvement in the implementation of international humanitarian law*, International symposium on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations, Geneva 19-21 October, 1995
- Graditzky, T., *Individual criminal responsibility for violations of international humanitarian law committed in non-international armed conflicts*, IRRC nr. 322
- Greppi, E., *The evolution of individual criminal responsibility under international law*, IRRC nr. 835
- ICRC, *International Humanitarian Law; answers to your questions*, FAQ 00.10.31
- Kirsch, P., *The International Criminal Court*, McGill Law Journal, 2000(46)
- Kolb, R., *The relationship between international humanitarian law and human rights law: A brief history of the Universal Declaration of Human Rights and the 1949 Geneva Conventions*, IRRC nr. 324
- La Rosa, A-M., *A tremendous challenge for the International Criminal Tribunals: reconciling the requirements of international humanitarian law with those of fair trial*, IRRC nr. 321
- Meron, T., *Rape as a crime under international humanitarian law*, FN dokument E/CN.4/1986/15
- Momtaz, D., *The minimum humanitarian rules applicable in periods of internal tension and strife*, IRRC nr. 324
- O'Donnell, D., *Trends in the application of international humanitarian law by United Nations human rights mechanisms*, IRRC nr. 324
- Plattner, D., *Assistance to the civilian population: the development and present state of international humanitarian law*, IRRC nr. 288
- Roberge, M-C., *The new International Criminal Court. A preliminary assessment*, IRRC nr. 325

- Tamas, G., *Den internationella brottmålsdomstolen kan bli effektiv*, ICC-seminariet 2002.12.17, arrangerat av Palmecentret, MR-fonden och Helsingforskommittén
- Tamas, G., *Internationella brottmålsdomstolen är viktig för folkrätten*, ICC-seminariet 2002.12.17, arrangerat av Palmecentret, MR-fonden och Helsingforskommittén
- Tavernier, P., *The experience of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and for Rwanda*, IRRC 97.12.31
- Vité, S., Doswald-Beck, L., *International Humanitarian Law and Human Rights Law*, IRRC nr. 293
- Wigenmark, A., *Säkerhetsrådet antar nytt undantag för USA I ICC*, Pressmeddelande 2003.06.12
- Ögren, K., *Humanitarian law in the Articles of war decreed in 1621 by king Gustavus II Adolphus of Sweden*, IRRC nr. 313

INTERNETADRESSER

- www.bayefski.com
- www.feri.org
- www.iccnw.org
- www.un.org
- www.greatwar.nl
- www.humanrights.se
- www.icrc.org
- www.umn.edu